

ҚАЗАҚ-ОРЫС ХАЛЫҚАРАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКО-РУССКИЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
KAZAKH-RUSSIAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

СБОРНИК НАУЧНЫХ СТАТЕЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В КРМУ

Ақтобе, 2021

СОДЕРЖАНИЕ

СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ / ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

Акпанова Р.А. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫ ОТБАСЫНДА ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУ	4
Алдонгарова Т.А. Ф. ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БЕЛСЕНДІРУ	9
Ауганова А.Е. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУГЕ ҰЙРЕТУ	16
Исатаева Р.Қ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ОРТАҒЫ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ СЕНСОРЛЫҚ ТӘРБИЕСІ	20
Өсербаева С.М. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІН ДАЙЫНДАУ	25
Палымбетова Ш.А. МЕКТЕПТІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮРДІСІНДЕ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫН ПАЙДАЛАНУ	29
Сагинбаева А.П. ҚАЗАҚ ЭТНОПЕДАГОГИКАСЫ ТАҒЛЫМДАРЫ НЕГІЗІНДЕ БАЛА ТІЛІН ДАМЫТУ	34
Тілеумағанбетова Қ.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН АЙМАҚТЫҚ ӘДЕБИЕТ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ	39

ТЕХНИЧЕСКИЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ / ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ

А.Е. Сайынов, Курманова А.У. ПРОЦЕССНЫЙ ПОДХОД ПРИ НЕПРЕРЫВНОМ УЛУЧШЕНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМ СТАНДАРТОМ ISO 9001:2015	45
К.Бисенов, Т.М.Джумагазиева РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ СИСТЕМЕ СТАНДАРТИЗАЦИИ ПО ДОКУМЕНТАЦИОННОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	49

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

Есенгулов Д.С., Алахвердиеви С., Васильев В.В., Отешова А. К. ОЦЕНКА И ВЫБОР ЦЕНОВОЙ СТРАТЕГИИ ОРГАНИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНОМ РЫНКЕ	55

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ / ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫ

Есенова Ж.Н. ЗАЩИТА НАСЛЕДСТВЕННЫХ ПРАВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РК	65
Лекеров Ә.Ж. ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	70
Мурзашева М.А. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	74
Курпишева Г.Ж. ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ И НАПРАВЛЕНИЯ КООРДИНАЦИИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ДОГОВОРОВ ДОЛЕВОГО СТРОИТЕЛЬСТВА	79
Талғат Н.Т. РОЛЬ НОТАРИУСА В СОВРЕМЕННОМ НАСЛЕДСТВЕННОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	83
Джаханов Е.М. СТРАХОВАНИЕ ИМУЩЕСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ	90
Байболов Д.А. ҚОРҚЫТЫП АЛУШЫЛЫҚ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК	94
Жұмасейітова М.С. МҰРАҒЕРЛІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ	98

НОТАРИАТТЫҚ ҚЫЗМЕТ ТУРАЛЫ ҚР ЗАҢНАМАСЫН ДАМЫТУ	
Садықова Н.Т. АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ДЕРБЕС ИНСТИТУТЫ РЕТІНДЕ ҚҰРЫЛЫСҚА ҮЛЕСТІК ҚАТЫСУ	102
Жанаманов А.М. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА НАСЛЕДОВАНИЯ В РАМКАХ ПАНДЕКТНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ	107
Баймуратова А.Н. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И СООТВЕТСТВИИ С КОНСТИТУЦИОННЫМ ПРАВОМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ	114
Еденова О.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ РАБОТНИКОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	119
Муканов Т.К. МЕДИАЦИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	124
Абукожа Р.Ж. СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА И ЕЕ РОЛЬ В РЕГУЛИРОВАНИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	128

**СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ /
ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР**

**МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫ ОТБАСЫНДА ЭТНОМӘДЕНИ
ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУ**

Акпанова Рысты Абатовна

*«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада этномәдени құндылықтар негізінде отбасындағы мектепке дейінгі жастағы баланы дайындаудың ерекшеліктері көрсетілген.

Түйінді сөздер: отбасы, этномәдени құндылықтар, мектепке даярлық.

**ПОДГОТОВКА ДОШКОЛЬНИКА К ШКОЛЕ В СЕМЬЕ НА ОСНОВЕ
ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ**

Акпанова Рысты Абатовна

*Студент образовательной программы «Дошкольное обучение и воспитание»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Ақтөбе, ул. Әйтеке би, 52;*

В данной статье отражены особенности подготовки дошкольника к школе в семье на основе этнокультурных ценностей.

Ключевые слова: семья, этнокультурные ценности, подготовка к школе.

**PREPARING A PRESCHOOLER FOR SCHOOL IN A FAMILY BASED ON ETHNO-
CULTURAL VALUES**

Акпанова Ристы Абатовна

*Students of the educational program «Preschool education and upbringing»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article reflects the peculiarities of preparing a preschooler for school in a family based on ethno-cultural values.

Key words: family, ethno-cultural values, preparation for school.

Тәуелсіздік алған еліміздің келешек ұрпақты ұлттық, халықтық және этномәдени тұрғыда тәрбиелеуі бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Бұл мәселенің шешімін табу үшін үздіксіз білім беру жүйесі айтарлықтай дәрежеде қайта қаралып, оны жетілдіру жолдары іздестірілуде. Мұндағы алға қойылып отырған негізгі талаптар – Қазақстан білім беру жүйесінің бүкіләлемдік білім беру кеңістігіне толық енуінің алғашқы ұлттық даму стратегиясын жасап, моделін құру.

«Қазақстан Республикасындағы этномәдени білім беру» тұжырымдамасында атап көрсетілгендей, халықтың этномәдени құндылықтары өз тарихында, мәдениетінде болған оқиғаларды білу, қалыптасқан рухани құндылықтарға адалдық, ұлт қаһармандарын қастерлеу нәтижесінде құралады. Ол ұлттық азат және ерікті жасампаздық шығармашылығы процесінде қалыптасады. Этномәдени құндылықтар халықтың өзі тудырған әлеуметтік-мәдени жүйе

арқылы қол жетеді. Бұл жүйеге отбасы, мектепке дейінгі балалар мекемелері, оқу орындары, ұлттық, мәдени орталықтар, бұқаралық ақпарат құралдары, көркем және ғылыми әдебиет, ғылыми-зерттеу және әкімшілік мекемелері, тағы басқалары жатады.

Бұл жағдайларда этномәдени құндылықтарды қалыптастыру мәселесін педагогикалық тұрғыда зерттеу маңыздылығы артады. Қоғамның қазіргі даму кезеңінде мектепке дейінгі ұйымдардың, отбасының оқу-тәрбие үдерісінде балаларды жан-жақты дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеуді жүзеге асырып, этномәдени құндылықтарды қалыптастыруға мүмкіндік беріп, халықтың рухани мәдениетін зерде мен ой елегінен өткізіп, оны қазіргі заман құндылықтарымен байланыстыра білуге машықтандырады.

Ұлттық дәстүр негізінде тәрбиелеу жөнінде М.Жұмабаев өзінің «Педагогика» атты еңбегінде бала тәрбиесімен шұғылданушы адамдарға: «Тәрбиеден мақсұт - баланы тәрбиешінің дәл өзіндей қылып шығару емес, келешек өз заманына лайық қылып шығару... Бұл - бір. Екінші, әр тәрбиешінің қолданатын жолы - ұлт тәрбиесі. Әрбір ұлттың бала тәрбиелеу туралы ескіден келе жатқан жеке жолы бар» [1]. Дегенмен, «дәстүрдің озығы бар, тозығы бар» демекші, ұлт тәрбиесін тұтасымен дұрыс деп алға ұстамай, оның ұнамсыз, зиянды жақтарына сын көзбен қарап, жақсысын қолдана білу қажет екенін ескерте келіп, «тәрбие майданында шынығып, ысылған тарландардың тәжірибелерімен, түрлі ұлттан түрлі заманда шыққан тәрбие ғалымдарының ойларымен, қысқасы тәрбие туралы дұрыс жолға түсу үшін тәрбие пәнімен, яғни педагогикамен жақсы таныс болу керек», - деп ескертеді. Ал, А.Байтұрсынов тәрбиешіге: «Бала оқытуын жақсы білейін деген адам әуелі балаларға үйрететін нәрселерін өзі жақсы білуі керек, екінші баланың табиғатын біліп, көңіл сарайын танитын адам болуы керек. Оны білуге баланың туғаннан бастап өсіп, жеткенше тәнімен қатар ақылы қалай кіретін жолын білерге керек. Баланың ісіне түсіне қарап, ішкі халінен хабар аларлық болуы керек» - деп түйіндейді [2].

Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында этностық, этномәдени құндылықтар мәселесі философия, саясаттану, тарих және этнографиялық салада (Ж.М.Әбілдин, Қ.Е.Көшербаев, Ә.Н.Нысанбаев, Ғ.Т.Телебаев және т.б.); әлеуметтану мен мәдениеттануда (С.М.Арутюнян, М.Х.Балтабаев, Л.М. Дробижева және т.б.); этнопсихологияда (В.А.Вяткин, Қ.Б.Жарықбаев, Н.Е.Елікбаев, Б.А.Әмірова, О.Х.Аймағанбетова, А.П.Оконешникова, У.Г.Солдатова, Г.М.Старовойтова, Ю.В.Хотинец, Е.И.Шлягина және т.б.) көрінетіні айқындалды.

Қарастырылып отырған мәселенің педагогикалық аспектісін талдауға бірқатар этнопедагогикалық зерттеулер арналған (К.Б.Жарықбаев, С.К.Қалиев, С.А.Ұзақбаева, Ж.Ж.Наурызбай, М.Х.Балтабаев, К.Ж.Қожахметова, Р.Қ.Дүйсембінова, Р.К. Төлеубекова, К.А.Оразбекова, Ә.Табылдиев, т.б.). Қазақстандық педагогика ғылымында этностық мәдениет бойынша этнопедагогикалық зерттеулер баршылық (И.Өршібеков, А.Х.Мұхамбаева, Б.Е.Қairoва, Г.Р.Бахтиярова, Е.Ш.Қозыбаев, С.К.Әбильдина, К.Е.Ибраева, Т.М.Шакирова, Г.К.Тлеужанова, Р.М.Айтжанова және т.б.). Соңғы уақытта қазақ этнопедагогикасының мәселесі бойынша ғылыми жұмыстар саны жас педагогтардың зерттеулерімен көбеюде [3].

Мектепке дейінгі ұйымдардағы балаларға ұлттық, этномәдени тәрбие беруге байланысты бірнеше шетел және отандық ғылыми зерттеушілерді атап өтуге болады: Т.Иманбеков, К.Сейсембаев, Ә.С.Әмірова, О.И.Давыдова, Х.Т.Шерьязданова, Л.С.Берсенева, М.Б.Кожанова, Ж.С. Хасанова, Ж.М.Ақпарова, К.Т.Жанабаев, А.Ә.Капенова, Ұ.Т.Төленова [4].

Этномәдени құндылықтарды қалыптастыру бойынша зерттеулер негізінен мектеп оқушыларына және студенттерге арналған, ал мектепке дейінгілердің этномәдени құндылықтарын қалыптастыру мәселесі бойынша педагогикалық зерттеулер дамып келеді.

Көптеген зерттеулердің әдіснамалық бағдарына Ж.Ж.Наурызбайдың Қазақстан Республикасында этномәдени білім беру тұжырымдамасы алынды [5].

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1999 жылғы 22 қарашадағы №1762 «Балаларды міндетті мектепалды даярлау мәселелері» туралы қаулысына сәйкес тәуелсіз қоғам азаматын тәрбиелеп өсіру міндеттері,

білім беру саласындағы мемлекеттік саясат принциптері, білім беру жүйелерінің құрылымы нақты айқындалып, көрсетілген. Осы заңды жүзеге асыру туралы министрліктің «Мектепке дейінгі мекемелердегі балаларды тәрбиелеу мен оқытудың жұмыс сапасын арттыру» туралы бұйырықтары, балабақша мен ата-аналардың міндеттері жөніндегі ережелері басшылыққа алынды.

Аталған құжаттарды жүзеге асыру мақсатында ғалымдар «Қазақ балабақшаларында тәрбиелеу, оқыту мамзұнын жаңарту тұжырымдамасын» (1991) және «Қазақ балабақшаларындағы үзіліссіз тәрбие тұжырымдамасын» (1993) дайындаған болатын. Осы құжаттарға сәйкес халықтық педагогика негізінде «Балбөбек» атты жаңа бағдарлама жасалды. Мұнда көзделген басты мәселелердің бірі - баланың жас, даму ерекшеліктерін, айрықша қабілетін ескере отырып; барлық тәрбие жұмысын белгілі жүйеде біртұтас (біріктіре) ұйымдастырып, үзіліссіз тәрбиелеу міндетін жүзеге асыру.

«Балбөбек» бағдарламасындағы басты жаңалықтар: балабақшада өтілетін тәлім-тәрбие мазмұнын түбегейлі жаңарту, халықтық педагогика мұраларының кеңінен қамтылуы, балалардың жас шамасына қарай даму ерекшелігі деп аталатын бөлімінің М.Жұмабаевтың «Педагогика» атты еңбегі негізінде толықтырылуы; баланың мінез-құлқын қазақтың әдет-ғұрып, салт-дәстүрлеріне үйлесімді қалыптастыру көзделіп, бағдарламаға «Имандылық тәрбиесі» деген бөлімнің жасалуы; бұл бөлімге халықтық педагогиканың бала жасына, психологиялық даму деңгейіне лайықты, оның түсінігіне қонымды материалдар таңдалып, «Имандылық тәрбиесі», «Жер байлығы - ел байлығы», «Ақ дастарқан», «Ақ боз үй», «Бабалар өмірі - ұрпақтарға үлгі» тәріздес мақал-мәтелдер аттарымен аталуы; баланың жас шамасына қарай әрбір топтардағы күн тәртібіне қойылатын талаптардың нақтылынуы, бүкіл тәлім-тәрбие жұмысын кешенді ұйымдастыру тәсілі мектепке дейінгі тәрбиеде бірінші рет ұсынылды. Бұл жөнінде оқыту, тәрбиелеу мәселесін кешенді жоспарлау туралы қазақ зиялылары А.Байтұрсыновтың, М.Жұмабаевтың, және т.б. болашақ ұрпақты тәрбиелеу, оқыту жұмыстарын бір-бірімен сабақтас, кешенді түрде жүргізуді қуаттайтын идеялары алынды. Ұлы педагог-жазушылар «кешенді» сөзін қолданбағанымен бүкіл ой-пікір, идеяларын оқулық мазмұндарынан аңғаруға болады. Тәлім-тәрбиенің сабақтастығы туралы М.Жұмабаев өзінің «Педагогика» атты еңбегінде: «Бала бар нәрсеге ұмтылса, сол нәрсеге баланың денесі, жаны, ақылы, сезімі, қайраты - бәрі бірге жұмсалады - дей отырып, ... адамның әрбір ісіне жан көріністерінің үшеуі де ... ақыл, ішкі сезім, қайрат қатынасатын болғандықтан .. үшеуін бірдей тең тәрбие қылу тәрбиешінің міндеті» - деген ой-пікірлері басшылыққа алынды.

Сонымен қатар, қазіргі кезеңде мектепке дейінгі тәрбие мен білім беру жүйесінің жаңаруына орай, жаңа үлгідегі «Мектеп және балабақша» кешені, гимназиялық, лицейлік, отбасылық, коммерциялық т.б. балабақшалар да іске қосыла бастады. Алайда, отбасында баланы тәрбиелеу мәселесінің арнайы зерттелмеуі, ата-аналар басшылыққа ала қоятындай ғылыми-әдістемелік және көмекші құралдардың жасалмауы, отбасы тәрбиесін осы заманғы талап деңгейінде жүзеге асыруда қиындықтар келтіретіндігін жасыруға болмайды.

Уақыт талабынан туындап, білім беру жүйесінде болып жатқан осындай өзгерістер үзіліссіз тәрбие негізі саналатын мектепке дейінгі мекемелерге, отбасы тәрбиесіне де қозғау салып, баланы тәрбиелеу, қарапайым білім негіздерін меңгерудің мазмұнын жаңартуды, осы заман талабына сай үйлесімді деңгейде қайта құруды міндеттейді. Өйткені, болашақ қоғам қажетін өтерлік, ел иелігіне берік, іс тетігін шеше білетін, бойында Ұлттық сана-сезім, Ұлттық психология нышандары орныққан, ғылым мен техника жетістіктерінен хабардар білікті, парасатты жастарды қалыптастырып өсіру - отбасы, балабақшадан басталатын үзіліссіз тәрбиелеумен, оқытумен жүзеге асырылатын ұзақ үдеріс.

Республика көлемінде жүргізілген бақылау, зерттеу жұмыстарының қорытындысы балабақшада тәрбиеленушілердің білім дәрежесі бағдарлама көлеміне сай, мектепке белгілі даярлықпен келіп, толық үлгерім беріп отырғанын көрсетті. Балабақшадан мектепке келгендердің лексикасы жетілген, көрген-білгенін, оңылған шығарманы білуге жаттыққан. Сауат ашу жөнінде де біраз жетістіктер байқалады.

Өйткені, қазіргі кезде көптеген мектептер жанынан баланы мектепке даярлайтын топтар ашылып, онда арнайы білімі бар мұғалімдер жұмыс істейді. Осы топтарда және балабақшасында тәрбиеленген балалар мектепке белгілі дәрежеде дайындықпен келеді. Ал отбасынан бірден мектепке келген балалардың білім дәрежесін басқалармен салыстырғанда әр түрлі айырмашылықтар болып жүр. Біреулер баласын: «Менің балам оқи, жаза, тіпті жүзге дейін санай біледі» деп әкелсе, екінші біреулер «Үйімде адам жоқ, балабақшада да болмады, сондықтан көңіл бөлсеңіздер екен» деп әкеледі, келесі бір топ бақшадан мектепке келеді. Оқу басталады. Мұғалім жоғарыда аталған білім, қабілеттері әр түрлі деңгейдегі балалармен жұмыс істей бастайды. Белгілі қиыншылықтарға кездеседі. Оқи, жаза білуді бұрын үйренген баланың сабаққа қызығушылығы бәсеңдейді. Ал, оқи, жаза білмейтіндер бұл дағдыларға көп еңбектенуі керек. Міне, осының салдарынан кейбір мұғалімдер ата-аналарға: «Балаларыңды мектепке дайындап әкеліңдер» деген талаптар да қоя бастайтыны байқалуда. Кейде мектепке дайындау топтарының бағдарламасында көрсетілген міндеттерді ата-аналардың орындауы қажет болып жүр. Сондықтан көптеген ата-аналар балаға «Әліппе» бойынша әріп танытып, өздігінше оқи, жаза білуге үйрете бастаған. Тіпті, баласы бақшада жүрген отбасылар тамыз айында балаларын мектептегі даярлау тобына беретіндігі байқалды. Осындай себептер ата-аналардың бала тәрбиелеудегі күнделікті жұмысына көмек берерлік ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік туғызды.

Мектептегі оқу ісінің сәтті болуы сәбидің балабақшада, отбасында алған білімі мен тәлім-тәрбиесіне тікелей байланысты. Олай болса, балғын бөбектерді әдептілікке, ыждаһаттыққа, достық пен бауырластыққа, туған елкесі мен Отанына сүйіспеншілікке, азаматтық асыл мұраттарға баулып, оның ой-өрісін, сана-сезімін өмірге қажетті білім-дағдылармен кеңейтіп, дамыту - тәрбиеші педагогтар мен ата-аналардың төл ісі. Ол үшін педагогтық шеберлікті арттыра отырып, білімді тәжірибемен ұштастыра білуі шарт. Сонда ғана еңбек өнімді болмақ. Кейбір себептермен көптеген балалар мектепке барғанша балабақшаға берілмей, отбасында тәрбиеленуде. Мұндай жағдайда баланың мектепке дайындығы туралы отбасы жауапты. Баланы мектепке қандай отбасы болса да дайындай алады, себебі, мұнда шешуші рөл атқаратын ата-аналардың білім дәрежесі емес, сол отбасының, ең алдымен ата-ананың алдында тұрған тәрбиелік міндеттерді жете түсіне біліп, оны іс жүзіне асыруға ұмтылыс жасауына байланысты. Бүгінде баланы мектепке дейін оқыту жұмысын ұйымдастыру мәселесі жөнінде ата-аналар баланың болашақ мұғалімінен кеңес алып, ақылдасып, педагогикалық еңбектерді оқып ондағы ғылыми әдіс-тәсілдерге назар аударып, бала тәрбиелеуде оны үнемі басшылыққа алып отырулары керек.

Мектепке дейінгі ұйымдардың және отбасының оқу-тәрбие процесін талдау балалардың этномәдени құндылықтарды қалыптастыру мақсатында мектепке дейінгі жастағы баланың отбасындағы жұмысының мазмұнында ұлттық-мәдени элементтердің өз мүмкіндігіне сай қолданылмайтынын көрсетті.

Этномәдениет тақырыбына терең бойлаған ғалымдардың бірі профессор Ж.Наурызбай: "Этнос мәдениеті - ассимиляциядан, араласып кетушіліктен сақтайтын механизм, күштердің өрісі. Бұл сондай-ақ, оның коды, айырмашылығын көрсететін белгісі. Бұл және басқа этностармен тіл табысатын, қарым-қатынастар жасау құралы. Жалпы адамзаттық құндылықтар - барлық уақытта этникалық мәдениеттің "киімінен-ақ" байқалып тұратын, оны әр этнос өз мәдениетінен тауып және сол арқылы басқалармен хабарласып, алмаса білуі" - [5] деп анықтама береді. Әрине, ғалымның бұл тақырыпта байыпты өз ойы бар, ол туралы өз тұжырымдамасында жан-жақты мағлұматтар бар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабаев М. Педагогика. Алматы, 1990.
2. Байтұрсынұлы А. шығармалары. өлеңдер, аудармалар, зерттеулер. Алматы, 1989.
3. Жарықбаев Қ.Б. Қазақ ағартушыларының еңбектеріндегі оқыту мен тәрбие

мәселелері. - Алматы, 1997.

4. Иманбеков Т. Қазақ балабақшаларындағы оқу-тәрбие жұмыстарында ұлттық ойындарды пайдалану (5-7 жас): Пед. ғыл. канд. дисс. - Алматы, 1995. - 143б.

5. Наурызбай Ж.Ж. Научно-педагогические основы этнокультурного образования школьников: автореф.... докт.пед.наук. - Алматы, 1997. -45 с.

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН БЕЛСЕНДІРУ

Алдонгарова Толғанай Анарбекқызы

*«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының ойын технологиялары негізінде оқу-танымдық іс-әрекетін белсендіру мәселесі қарастырылады.

Түйінді сөздер: танымдық іс-әрекет, белсенділік, ойын технологиясы.

АКТИВИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Алдонгарова Толғанай Анарбекқызы

*Студент образовательной программы «Педагогика и методика начального образования»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Ақтөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматривается проблема активизации учебно-познавательной деятельности младших школьников на основе игровых технологий.

Ключевые слова: познавательная деятельность, деятельность, игровые технологии.

ACTIVATION OF EDUCATIONAL AND COGNITIVE ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN ON THE BASIS OF GAME TECHNOLOGIES

Aldongarova Tolganai Anarbekkyzy

*Students of the educational program «Pedagogy and Methods of Primary Education»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

In this article the problem of activation of educational and cognitive activity of younger schoolchildren on the basis of game technologies is considered.

Keywords: cognitive activity, activity, game technology.

Ғасырлар тоғысында өзінің жаңа даму жолы мен болмысын айқындап алған Қазақстан Республикасы ХХІ ғасырда болашақ буын ұрпаққа білім беру мен тәрбиелеудің жаңа парадигмаларын қалыптастыруды алдыңғы кезектегі міндет етіп қойып отыр. Қазақстан Республикасының әлеуметтік экономикалық дамуының жаңа кезеңге өту жағдайында қамтамасыз ету күн тәртібінде тұрған мәселелердің бірі болып табылады.

Бастауыш мектеп оқушыларының ойлау дәрежесі мен дербес іс-әрекеттегі белсенділігінің қалыптасуына жан-жақты жағдай жасап, мектепте берілетін ғылыми білім сапасын жаңа заман талаптарына сай іріктеу мен меңгерту міндеттері олардың танымдық белсенділігін қалыптастыруға тікелей байланысты. Осы күнге дейін, негізінен эмперикалық деңгейде қалып келген дәстүрлі оқыту жүйесі мен заман талаптары арасында пайда болған диалектикалық қарама-қайшылық бастауыш мектепте оқытудың жаңа сапалық деңгейін қажет етуде. Оқушыны даяр білімді қабылдаушы объект емес, білімді өз бетімен ізденуші субъект ретіне қарау мақсатында оқыту жүйесін лайықтаудың қажеттігі артуда.

Бүгінгі таңда жеке тұлға мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыратын білім берудің ұлттық моделін қалыптастыруға бағытталған міндеттер белгіленген. Әсіресе,

Қазақтанның халықаралық білім кеңістігіне енуге бағытталған шарттары ретінде 12 жылдық білім беруге көшуді басты фактор деп қарастырады. Аталған міндеттердің толық жүзеге асуы оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыруға тікелей байланысты десек қателеспейміз. Сондықтан, жеке тұлғаға өзіндік құндылық ретінде қарап, бастауыш мектептен бастап оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыруда дәстүрлі оқыту әдістерін әлемдік білім кеңістігіндегі оқытудың озық технологияларын толықтыра отырып оқу үдерісін жетілдіру міндетіміз. [1]

Педагогикалық энциклопедияда, сөздіктерде: «Оқу – білімді, білікті, дағдыны меңгеретін оқушының іс-әрекеті, және өздігімен жүзеге асыру танымдық іс-әрекеті - деп тұжырымдалған. Жалпы және кәсіптік білім беру жүйесіндегі кеңінен пайдаланылып жүрген И.А.Каировтың жетекшілігімен жазылған «Педагогика» атты оқу кітабында: «Оқу – бұл ... оқытушының оқушылармен саналы және белсенді әрекетінің негізінде оқушыларды білім, іскерлік, дағдылар жүйесімен қаруландыратын іс-әреті. Оқу әрекеті кіші мектеп жасындағы балалары үшін жетекші әрекет болып табылады (В.В.Давыдов, Д.Б.Эльконин бойынша). Оқу әрекеті деп адамның қоғамдық-тарихи тәжірибені мақсатты түрде иемденуіне мүмкіндік беретін және соның негізінде сыртқы және ішкі гностикалық әрекеттердің жеке тәжірибесін қалыптастыратын ерекше әрекет түрі деп түсінеміз. Оқу әрекеті дегеніміз – мазмұны ғылыми түсініктер саласында жинақталған тәсілдерді игеруден тұратын әрекет, мұндай әрекеттің барабар мотивациялары болуы тиіс. Бұл жалпылама әрекет тәсілдерін меңгеру немесе қарапайым сөзбен айтқанда, өзінің өсіп-жетілуіне ұмтылады [2]. Оқу әрекетінің мектеп жасында жетекші деп есептелуінің себебін Д.Б.Эльконин былайша түсіндірген: «... біріншіден, ол арқылы баланың қоғаммен негізгі қарым-қатынастары жүзеге асырылады; екіншіден, осы әрекет барысында мектеп жасындағы баланың жеке тұлғалық негізгі қасиеттерімен қатар жеке психикалық құрылымдары да қалыптасады» [3]. Сонымен бірге оқу әрекеті саналылық, мақсаттылық, өзін-өзі реттеу бағытында жетілдіріледі, яғни әрекеттің іс-қимылдық (операциялық) және мазмұндық тұсы күрделенеді, түрлі өмір жағдайларында түрлі міндеттерді шешу үшін әрекет тәсілдері айқын жіктеледі.

Н.Ж. Құрманова: «...Оқушының танымдық белсенділігі репродуктивтік және продуктивтік сипатқа ие. Оқу міндетіне байланысты оқушы әр-түрлі ақыл-ой әрекеттерін жасайды (жаттап алады, қайта жаңғыртады, талдайды, қорытады, шешеді және т.б). Оқу міндеттерін (сұрақтар қою, тапсырмалар беру және т.б) өзгерту жағымен мұғалім оқушыларды әр түрлі ақыл-ой әрекеттеріне ынталандырады», - дейді [4]. Бұл авторлардың еңбектерінде оқыту теориясын оқушының жинақталған тәжірибесімен оқу міндеттерін шешу кезінде іс-әрекет субъектісінің өзіндік өзгеруін зерттеуге талпыныс жасалған. Сонымен, оқу – бастауыш сынып оқушыларының білім, білік, дағдыларды меңгеруге, өздігінен танымдық іс-әрекетін жүзеге асыруға бағытталған іс-әрекет.

Осыған орай бастауыш мектепте берілетін білім мазмұнын жаңарту, оқытуды белсендірудің жаңа әдістемелік жүйесін жасау, ең алдымен, әрбір оқушының жан-жақты жетілуіне, ойлау белсенділігі мен ізденімпаздығының қалыптасуына, нәтижесінде шығармашыл жеке тұлғасының танымдық белсенділігінің қалыптасуына қызмет етуі тиіс.

Тарихи тұлғалар, ғұлама ғалымдар Әл-Фараби, Ж.Баласағұн білім, тәрбие мәселелері жайлы ілімдері мол рухани мұра. Әл-Фараби алған білімнің философиялық негізін салып, ол білімді-философиялық категория және бүкіл танымның даму үдерісінде қалыптасқан адамзат мәдениетінің рухани қазынасының жиынтығы деп қарастырады. [5]

Оқу-танымдық және ойын іс-әрекетінің психологиялық негізін Л.С.Выготский, П.Я.Гальперин, В.В.Давыдов, С.Л.Рубинштейн, Н.Ф.Тализина, М.Мұқанов, Қ.Жарықбаев, Ә.Алдамұратов, Г.М.Қасымова және т.б. зерттеулерінде түрлі аспектілері, психологиялық тетігі қарастырылған. [5]

М.А.Данилов, Б.П.Есипов, П.И.Пидкасистый, М.Н.Скаткин, В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов, Т.И.Шамова, Г.И.Щукина, А.К.Маркова және т.б. еңбектерінде оқушылардың танымдық белсенділігіне қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктері мен технологиясы

анықталған.

Елімізде оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыру мәселесіне байланысты соңғы кездері зерттеулердің мынадай бағыттары дамып келе жатқанын атап көрсетуге болады: оқыту үдерісінде оқушылардың танымдық қабілеттерін жетілдіру мәселелері (Г.Е.Алмұхамбетова, Қ.А.Аймағамбетова, А.С.Әмірова, С.Н.Жиенбаева, Л.Х.Мәжитова, Ә.Мұханбетжанова, Ж.А.Қараев, Г.К.Нұрғалиева, Р.С.Омарова, Т.С.Сабыров, С.Смаилов, Н.Д.Хмель т.б.); оқытуда халықтық педагогика элементтерін пайдалану мәселесі (Қ.Бөлеев, К.Жарықбаев, Ә.Табылдиев, т.б.); жеке тұлғаға бағытталған білім беру (А.А.Бейсенбаева, С.Қ.Мұхамбетова т.б.); оқыту үдерісін жетілдірудің маңызды аспектілері (Б.К.Момынбаев, О.С.Сыздықов, Ә.Ә.Жолдасбеков); оқу-танымдық белсенділікті қалыптастыру (Ш.Т.Таубаева, С.К.Кенжебаева, Е.Ж.Рысбаев, Л.Байсерке, Ж.Оңалбек, Б.А.Тұрғынбаева және т.б.). Қарастырылған жұмыстар бүгінгі таңда бастауыш мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыруда маңызды болып табылады. [6] [7]

Ғалымдар бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыруда ойынның мәнін психологиялық негізін және т.б. жүйелеген.

Танымдық белсенділікті қалыптастырудың негізгі бағыты – жеке тұлғаны қоғамның ең маңызды құндылығы ретінде танып, оның рухани дүниесінің баюына, танымдық белсенділігінің қалыптасуы арқылы интеллектуалдық мүмкіндігінің жоғары деңгейге жетуіне жағдай жасау.

Танымдық белсенділік барысында тұлғаға білім беру мен дамыту мәселесін зерттеудің психологиялық негізі басты рөл атқарады. Осы көзқарас тұрғысынан ойлау әрекеттерін кезеңмен, мазмұндық жалпылаумен қалыптастыратын ассоциативті-рефлеторлық теория қалыптасқан. Қазіргі уақытта психологияда білік пен дағдыны қалыптастырудың екі теориясы: ассоциативтік-рефлекторлық (негізін салушылар И.М.Сеченов пен И.П.Павлов) және әрекетті кезеңмен қалыптастыру (Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, П.Я.Гальперин, Н.Ф.Талызина) келтірілген. Ойлау әрекеттерін кезеңмен қалыптастыру теориясының авторлары, сыртқы әлемнің заттары, объектілері туралы білім бірден адамға тән болып табылмайды. Л.С.Выготскийдің пікірінше, адам оларға әрекет жүйесі арқылы келеді. Яғни, арнайы әрекеттерді орындау білім мен білікті сыртқы жоспардан ішкіге айналдыруды қамтамасыз етеді. Мұнда ішкі іс-әрекет сыртқының бейнесі болып табылады.

Әрекет материалдық (нақты заттармен әрекет), сыртқы сөздік (әрекет сөзбен сипатталады) және ойлау (әрекетті ойлау арқылы орындау). Бұл теорияның басты шарты сыртқы жоспардағы әрекет кезеңдерінен ішкі жоспарға өту. Осымен келісе отырып, ойлау әрекетін қалыптастыру үдерісі келесі кезеңдермен орындалады:

- 1) іс-әрекет объектісіне және іс-әрекеттің өзіне бағдарлану;
- 2) материалдық объектілермен сыртқы әрекет;
- 3) материалдық объектілерсіз сөзбен әрекет жасау;
- 4) ішкі сөз деңгейінде әрекетті орындау;
- 5) ойлау әрекетін орындау.

Бұл кезеңдерді, олардың мәнін түсіну С.Л.Рубинштейн және А.И.Леонтьевтің іс-әрекет тұғыры белгілерінің негізінде жүзеге асырылады. Бастауыш сынып оқушыларының ойлау әрекеті негізгі оқу әрекеті дағдылары қалыптасқанда үздіксіз дамиды деген. В.В.Давыдовтың пікірінше, бастауыш сынып оқушыларының жаңа сапалық қасиеттерін былай сипаттайды: «оқушы өз әрекетінде көп қадам жасаған сайын ол тапсырмалардың түрлі нұсқаларын салыстыра алады және есептің шешілуін бақалай алады. Оқу іс-әрекетіне қажетті бақылау, өзін өзі бақылау, бағалау қажеттілігі ішкі жоспар бойынша әрекеттенуге, ойша жоспар құруға қолай кезең» танымдық белсенділік қоршаған ортаны түрлендіруге бағытталады. Оның негізгі шартының бірі арнайы компоненттерімен кез келген іс-әрекет құрамының болуы болып табылады. [8] [9]

А.Темірбеков, С.Балаубаев іс-әрекеттің психологиялық негізі адамның мүддесін, қажетін қанағаттандыруға бағытталған қимылы арқылы орындалады. Іс-әрекетсіз тіршілік

болмайды. Адам іс-әрекет атқарғанда әдейілеп мақсат қояды, жоспарлайды, оның оның орындалу амал-тәсілдерін белгілейді, қимыл әрекеттерден тұрады деп түйіндеген [10]. Психологтардың ойынша, іс-әрекеттің өзінің құрылымы, орындалу талабы, құрылымы бойынша күрделісі оқу танымдық белсенділік деп тұжырымдайды.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі арнайы ұйымдастырылған оқыту процесі арқылы жүзеге асады. Бұл тұста біз В.И.Загвязинскийдің оқыту проблемаларына іс-әрекеттік тұрғыдан қарау өтіп жатқан оқу материалының мазмұнын аша алатын және тиісті білімнің толыққанды меңгерілуін қамтамасыз ететін іс-әрекет түрлерін анықтауды білдіреді деген пікіріне қосыламыз. Мұндайда білім оқу міндеттерін шешу барысында игеріледі және де бұрыннан белгілі іс-қимылдарды бекітіп, жаңаларын меңгертеді, ал олар өз кезегінде бастауыш сынып оқушыларының жалпы қабілеттері мен мінез-құлық ерекшеліктерінің қалыптасуына себін тигізеді. Сонымен, бастауыш сынып оқушыларына білім педагогтан балаға дайын күйде берілмеуі тиіс, бала оны өз белсенділігінің барысында алуы тиіс.

Танымдық белсенділіктің мақсаты мен түрткісі іс-әрекеттің құрамына кіреді. С.Л.Рубинштейн іс-әрекет құрылымын әрекет ұғымымен қатар қарайды ұсынады. Осы ұғымның негізінде іс-әрекет ұғымын әрекеттер жиынтығы ретінде түсіндіреді. Ол іс-әрекет құрылымында: қозғалыс - әрекет – іс-әрекетті ерекшелейді. Кез келген әрекеттің өз мақсаты мен түрткісі бар. Мұнда психолог әрекет мақсаты арқылы нақты нәтижені алуды түсіндірген. Кез келген әрекет, өзінің мақсатына сай адамды оятуға негізделеді. Әрекетке ояруды саналы сезінген адам әрекеттің түрткісі ретінде көрінеді. Кез келген іс-әрекет және оны құраушы әрекеттердің өзіндік мақсаты (нақты нәтижеге бағыттаған) және түрткісі (іс-әрекетке, әрекетке ояруды сезінген) болады. Іс-әрекеттің мақсаты мен түрткісі әрекеттің мақсаты мен түрткісінен айырмашылығы жалпылама дәрежеде. [11]

Психологияда жалпы белгіленген тұжырым: іс-әрекет мақсаты аралық мақсаттардың (міндеттер) тізбектелген қатарына жету жолымен жүзеге асырылады. Оның әрбіреуіне жетуге кез келген әрекет бағытталған. Яғни, әрекет арнайы тізбектілікте орындалуы тиісті. Бұл алгоритм. «Әрекеттің өзіндік ерекше сапасы бар атап айтқанда ол жүзеге асырылатын тәсілдері. әрекетті жүзеге асыру тәсілдерін мен операция деп атаймын деген» [12].

А.Н.Леонтьев белсенділік құрылымын анықтай отырып, бізге қажетті тұжырымдарды қалыптастырған: мотив (зат) іс-әрекетті анықтайды; мақсат (жалпы және аралық) әрекетті анықтайды; әрекет орындалатын шартты операциялар анықтайды. Затына байланысты іс-әрекет түрі де өзгереді, мақсатқа байланысты – іс-әрекет алгоритмі, шартқа байланысты – операциялық құрам өзгереді. Сонымен, мотив, мақсат, шарт – кез келген іс-әрекеттің, сонымен қатар танымдық белсенділіктің де компоненттері болып табылады. Сонымен бірге белсенділік, әрекет, операциялар өзара айналыста болуы мүмкін.

В.В.Давыдов, мақсат, түрткі, шарт, сонымен қатар белсенділік әрекет және операциялар нақты бекітілмеуі мүмкін деп есептейді. Оның пікірінше, олар өзара айналыста болады деп тұжырымдайды [13]. Психологияда мінез-құлықта, іс-әрекетте, белсенділікте өзектің айырмашылығы мәселесі күрделі мәселелердің бірі болып табылады. Оның жауаптары әртүрлі (іс-әрекеттің шарты, мінезінің сипаты, қойылатын міндеттің ерекшелігі), бірақ бірқатар еңбектерде жауап - іс-әрекет түрткісі ретінде бірыңғай берілген. «Мінез-құлық өз әрекетінің нәтижесін бағалауға және жеке салдарын күтугебағытталады. Субъект салдары ретінде көрінетін маңыздылық, оған тиесілі құндылық диспозицияларымен анықталады, бұл көбінесе «мотив» сөзімен белгіленеді» Әрі қарай: «Мотив ұғымына» қажеттілік, еліктеу, ұқсау, қызығу, ұмтылу және т.б. тәрізді ұғымдар енеді. Мотив – бұл, іс-әрекетте адам үшін құндылықты көрсетеді. «... мотив «тұлға-орта» қарым-қатынасының мақсатты жағдайымен беріледі» [14].

Психологияда қазіргі дейін «мотив» ұғымының бірыңғай анықтамасы келітірілмеген. Бұл ұғымның мүмкін болатын 3 жағдайы ерекшеленеді:

1) қажеттілігін қанағаттандырумен байланысты іс-әрекетке ұмтылысы; субъектінің белсенділігін туғызатын және оның бағыттылығын анықтайтын ішкі және сыртқы жағдайлар

жиынтығы;

2) іс-әрекеттің затқа бағдарлануының таңдалуы;

3) әрекетті таңдаудың негізіндегі себептің саналылығы.

Сонымен, мотив – бұл біріншіден, ішкі ұмтылыс, екіншіден ішкі және сыртқы жағдайы; үшіншіден, іс-әрекет заты, төртіншіден, әрекетті таңдау себебі. Осы төрт кезең де тұлғаның белсенділігін туғызады және іс-әрекеттің бағыттылығын анықтайды. А.Н.Леонтьевтің пікірінше, «іс-әрекет заты оның нақы түрткісі болып табылады» [15]. Психологтар мен педагогтар іс-әрекеттің құрамды бөліктеріне әрекет пен операцияларды жатқызады. Смаилов танымдық белсенділікті белсендіру танымдық ынтаға тікелей байланысты деп есептейді. Ол: «Танымдылық ынтаның өзіндік ерекшелігі бәрінен бұрын болмыстың тек сыртында қалмай, ішкі сырына терең үңілуді қажет деп білетін адам тенденциясында жатыр. Бұл орайда танымдылық ынтасы оқудың да бірқатар маңызды шарттарын талап етеді. Ол шарттардың негізі шәкірттердің білімге құштарлығын арттыратын ықыласында. Сондай ықылас бар жерде ой еңбегі қанша қиындықпен болса да нәтижелі қуанышқа бөлейді ... » деп жазды [16]. Оқушының танымдық әрекетін, танымдық белсенділігін арттырудың тиімді құралдарының бірі – оқушының өзіндік жұмысы, өздігінен білім алу әрекеті Т.С. Сабыров, А.Е. Әбілқасымова, С. Смаилов, Р.С. Омарова т.б. еңбектері маңызды. Бұл бағыт бойынша жазылған еңбектері талдай отырып, мынадай тұжырым жасауға болады:

а) мынадай ұғымдар берілген: танымдық белсенділік жеке тұлғаның сапасы (Т.И. Шамова); танымдық қажетсіну белсенділіктің, ізденімпаздықты дамытудың қайнар көзі (А.Е. Әбілқасымова); белсенділік дербестікті қажет етеді (Т.С. Сабыров); белсенділік – жеке тұлға әрекетінің көрсеткіші (С.Смаилов); белсенділік жеке тұлғаға тән қасиет (Р.С.Омарова) ретінде қарастырылды.

б) танымдық белсенділік проблемалық жағдаят туғызу арқылы: (М.И.Махмутов) танымдық белсенділік өзіндік жұмыс орындауда жүзеге асады (А.С.Мустояпова). Сонымен, танымдық іс-әрекетті белсендіру барлық әр түрлі пәндерді оқыту барысында, танымдық іс-әрекетті жетілдіру идеясын мектептің даму бағыттарына енгізу; танымдық іс-әрекетті белсендіру, оқушының ізденіс арқылы өзіндік жұмысты орындауын және сол арқылы сан қырлы білім алуы ретінде қарастыру қажет.

Кез келген іс-әрекет әрекет жүйесі арқылы жүзеге асырылады. А.Н.Леонтьев: «Адам іс-әрекеті әрекет түрінен басқа немесе әрекет тізбегінен бөлек пайда болмайды». Іс-әрекет үдерісінде мақсатқа әрбіреуі соңғы нәтижемен сәйкес келмейтін аралық нәтижелерге жету жолымен қол жеткізіледі. Осындай аралық мақсатқа қол жеткізуге бағытталған және оларды орындау соңғы нәтижені алуды қамтамасыз ететін үдерістер әрекет деп аталады. Бірақ әрекет те арнайы тәсілмен орындалады. Әрекеттің орындалу амалдарын, тәсілдерін операциялар деп аталады.

Сонымен, танымдық белсенділік құрылымында келесідей элементтер ерекшеленеді:

- танымдық белсенділіктің жеке түрлері өзара байланысты;
- арнайы жиынтықпен орындалатын әрекет, іс-әрекетті бүтіндей орындауды қамтамасыз етеді;
- операциялар әрекетті орындау тәсілдері ретінде көрінеді.

Танымдық белсенділіктің түрлері көрсетілген кестеден әрекет жиынтығы мен операциялар ерекшеленуі мүмкін Бастауыш сынып оқушылары көпке дейін тапсырманы қалай орындаудың тәсілін жақсы білмейді. Олар берілген тапсырманы жаттап алғысы келіп тұрады. Осылай болуы олардың жаттауға икемділігінің молдығынан емес, оқуға әлі төселмегендігінен, қалай жұмыс істеуге ешкім оны үйретпегендігінен кездеседі. М.М.Мұқанов өзінің «Жас және педагогикалық психология» еңбегінде бастауыш мектепте тапсырманың балаларға екі түрлі жолмен берілетінін көрсетті: біріншіден, берілген тапсырманы орындау үшін жауапты бала өздігінен іздестіреді. Екіншіден, тапсырма жауап іздестіру ретінде берілмейді. Оны орындау үшін соның үлгісі беріледі, мысалы, тақпақты жаттау үшін соның мәтіні беріледі. Осы мәтінге өзгеріс енгізуге рұқсат етілмейді. Сол мәтінге сүйене отырып бала оны жаттап алады.

П.И.Пидкасистый өзіндік жұмысты шәкірттің танымдық белсенділігін қалыптастыру құралы ретінде қарастырады [17].

А.А.Вербицкий пікірінше, танымдық белсенділіктің жемісті өтуіне бірнеше факторлар: өзін-өзі ұйымдастыру дағдылары, іскерлік қарым-қатынас және қатысушылардың іс-әрекетке дайындығының деңгейі әсер етеді. Танымдық белсенділіктің компоненттерінің бірі оның нәтижесі. Нәтиже – іс-әрекетінің басты компоненті, ойдағы идеалдық мақсаттың материалдық объективтік шындыққа айналуы. Нәтиже танымдық белсенділіктің заттанған мақсаты, жұмсалған еңбектің көрнекті көрсеткіші болып табылады. Бастауыш сынып оқушылары саналы түсініп, басқалар үшін танымдық белсенділіктің қажеттілігін, оның нәтижесіне құрметпен қарауын қалыптастырады.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділіктен күтілетін нәтижесін алдын ала болжап және қажеттілігін саналы түсінеді. Танымдық белсенділік нәтиженің мақсатпен және іс-әрекетпен байланысын саналы түсінуі, нәтижеге немесе мақсатқа жеткенін сезеді. Баланың танымдық белсенділігінің нәтижесі, оның практикалық қажеттілігін және мәніне көзі жетеді. Сонымен бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігінің құрылымы түрткі, қызығушылық, қажеттілік, мақсат, міндеттері, әрекет амалдары, нәтижеден тұрады. Танымдық іс-әрекет ұғымы «танымдық қажеттілік» және оның маңызды саласы «танымдық ынта» түсінігі арқылы айқындала түседі.

Танымдық белсенділік – бұл оқушының өзінің арнайы ұйымдастырылған немесе адамзаттың жинақтаған мәдениет байлығын меңгеру мақсатындағы танымнан тыс іс-әрекеті. Оқушының танымдық белсенділік құрылымын: танымдық қызығушылықтан, танымдық белсенділік, танымдық ізденімпаздық және шығармашылық іс-әрекеттен тұрады. Баланың танымдық белсенділігі арқылы әрекеттеніп, яғни мәселені шешуі, олардың танымдық белсенділігінің дамуына көмегін тигізеді. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі - оқушының оқу үдерісі барысында адамзаттың жинаған тәжірибесі мен мәдениетін меңгеру мақсатында әлемдік ақпараттарды тануы және оны іс жүзінде жүзеге асыру әрекеті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құнантаева К.Қ. Жастарды еңбекке тәрбиелеу. – Алматы: Рауан, 1988. – 37 б.
2. Лысенкова С.Н. Методом содержащего обучения. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
3. Макаренко А.С. Педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1982. – 198 с.
4. Шаталов В.Ф. Педагогическая проза. – М.: Просвещение, 1980. – 136 с.
5. Международный ежегодник по технологии образования и обучения. – Лондон-Нью-Йорк, 1978.
6. Коротяев Б.И. Учение процесса творческий. – М.: 1989. – 158 с.
7. Кудайкулов М.А. Дидактические проблемы формирования основ профессионально-методических умений у будущего учителем. Дисс. д.п.н. – Алма-Ата, 1975. – 453 с.
8. Әміров Р. Ауызекі сөйлеу тілінің синтаксистік ерекшеліктері. – Алматы, 1977. – 128 б.
9. Әміров Р. Қазақ тілі оқулығына методикалық нұсқау. – Алматы, 1991. – 64 б.
10. Бабанский Ю.К. Педагогика. – М, 1988. – 478 с.
11. Бабанский Ю.К. Проблема повышения эффективности педагогических исследований. – М, 1982. – 192 с.
12. Байтұрсынов А. Ақжол. – Алматы, 1991. – 252 б.
13. Әлімжанов Д., Машанов Ы. Қазақ тілін оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 1965. – 108 б.
14. Қазіргі қазақ тілі теориясы және лингвистика мәселелері. – Алматы, 2004. – 128 б.
15. Педагогическое наследие (Я.А.Коменский, Д.Локк, Ж.Ж.Руссо, И.Г.Песталоцци - сборник) сост: В.М.Кларин и др. – М.: Педагогика, 1987. – 415 с.

16. Макаренко А.С. О родительском авторитете. Сочинения в 4-х т. – М, 1951. – 357 с.
17. Чехлова З.Ф. Деятельность – основа формирования личности школьника. Дис д.п.н. – С-Петербург, 1991.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУГЕ ҮЙРЕТУ

Ауганова Алиса Ерсиновна

*«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балаларды байланыстырып сөйлеуге үйрету жолдарын қарастырып, сөйлеу дағдыларын қалыптастыру жолдары қарастылады.

Түйінді сөздер: тіл дамыту, байланыстырып сөйлеу, мектепке дейінгі мекеме.

ОБУЧЕНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ СВЯЗНОЙ РЕЧИ

Ауганова Алиса Ерсиновна

*Студент образовательной программы «Дошкольное обучение и воспитание»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматриваются пути обучения дошкольников связной речи, рассматриваются пути формирования речевых навыков.

Ключевые слова: развитие речи, связной речи, дошкольное учреждение.

TRAINING OF PRESCHOOL CHILDREN COHERENT SPEECH

Auganova Alice Ersinovna

*Students of the educational program «Preschool education and upbringing»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article discusses the ways of teaching preschoolers coherent speech, discusses the ways of forming speech skills.

Key words: speech development, coherent speech, preschool.

Егеменді елімізде болып жатқан түрлі экономикалық, саяси-әлеуметтік және мәдени өзгерістерге сай білім беру жүйесі де өзгеріп, жаңаруда. Білім беру мәселесі Қазақстан Республикасының “Ата Заңында”, стратегиялық бағдарламасында және басқа да мемлекеттік құжаттарда көтерілген. Мемлекеттік құжаттардың бәрінде де болашақ қоғамның белсенді мүшесі болатын балалардың өз елінің патриоты болуға, олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, жеке бас сапасының дамуына ерекше көңіл бөлініп отыр.

Білім беруді ізгілендіру мен демократияландыру оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін қолдануды арттыруды талап етеді. Сондықтан да баланың сөздік қорының молаюы, байланыстырып сөйлеуінің нәтижелі болуы үшін оның жеке бас ерекшелігін ескере отырып, отбасында ата-ана, балабақшада тәрбиеші, мектепте мұғалім үлкен талап қоя білуі тиіс. Мектеп жасына дейінгі баланың қоршаған ортадан, табиғат құбылыстарынан алатын білімі, меңгеретін дағдысы олардың тіл байлығын жетілдірудің алғашқы негізі болмақ. Тәрбиеші-педагогтың мақсат қоя ұйымдастырылған іс-әрекеттері (ойын, топсаяхат, бақылау, серуен, т.б.) арқылы бала қоршаған орта жайында алғашқы мағлұматтар алып, айналасындағыны байқап, қызығушылықпен қарап, оны әңгімелеп айтып беруге талпынады.

Қоршаған дүниемен таныстыру баланың сезіміне әсер етіп, оның тілін дамытуға жағдай жасап, айналадағы өмірді, табиғат құбылыстарын бағдарлап түсінуге мүмкіндік туғызады [1].

Мектепке дейінгі балалардың өмірдегі нақты заттар мен құбылыстар жөнінде, ол

заттардың өсу, даму ерекшелігі, өзара байланысы жөнінде өздігінен ой қорытындыларын жасап, басқаларға түсіндіруге әрекеттенушілігі басым болады. 5-6 жастағы баланың көрнекті, образды ойлау қабілеттілігі басым болатыны белгілі.

Б.Б.Баймұратованың пікірінше, балалар жеке заттарды біліп қана қоймай, оларды жіктеп, топтап айта білуге, әр заттың қайдан, неден жасалатынын, қалай пайда болатынын түсінуге тырысады.

Бала айналадағы өмірмен танысу нәтижесінде әр түрлі құбылыстармен бетпе-бет кездеседі. Күнделікті тұрмыста, табиғат аясында ойын, еңбек, серуен, сабақ процесінде қоршаған орта туралы жаңа сөздер үйренеді. Үйренген сөздерін күнделікті іс-әрекет үстінде қолданады. Бұл сөздерді сөйлем ішінде қолданып, жүйелі байланыстырып сөйлеуге үйрету туралы көптеген ғалымдар өздерінің анықтамаларын ұсынған. Мәселен, олардың бірі А.М.Бородич: “Байланыстырып сөйлеу – адамдардың өзара түсінісуін қамтамасыз ететін мағыналы сөздердің сөйлемдегі жүйесі” десе, Ф.А.Сохина: “Байланыстырып сөйлеу дегеніміз белгілі бір ойды жүйелі, анық, грамматикалық тұрғыдан алғанда дұрыс және бейнелі түрде жеткізу болып табылады” деп қарастырады.

Психологиялық еңбектерге жасалған талдау негізінде балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастырудың ерекшеліктері анықталды:

- қоршаған дүниені танып-білуі арқылы сөздік қоры молайып, сөзбен әрекет жасау үрдісінде ана тілінің заңдылықтарын меңгереді;

- бала өз ойын байланыстырып, логикалық түрде жеткізуге жаттығады, талқылаулары интеллектуалдық тапсырмаларды шешу амалдарына айналады;

- қоршаған дүние туралы шығармашылық әңгіме құрастыруда практикалық және интеллектуалдық (тапсырмаларды) орындауда тілдің жоспарлаушылық функциясы қалыптасады;

- байланыстырып сөйлеуде саналы қарым-қатынас қалыптасады, ол іс-әрекеттің ерекше түрі болып табылады;

- тіл нақтылы педагогикалық жағдаяттардан жан-жақты күнделікті қарым-қатынас құралына айналып, баланың байланыстырып сөйлеуі дамиды.

Мектепке дейінгі балаларын байланыстырып сөйлеуге үйретудің тиімділігі мынадай шарттар орындалған жағдайда артады: егер балаға берілетін мәтін жайлы теориялық білім мен қажетті білік, дағдылар нақтыланып, мәтін құрастырудың әдіс-тәсілдері саналы түрде меңгерілсе, балаларды байланыстырып сөйлеуге үйрету жұмысы жаңа технология талаптарына сай (аудио, визуальдық, компьютерлік және электрондық оқу құралы арқылы т.б.) жүргізілсе, онда балалардың өзіндік әрекеттері мен шығармашылық белсенділігі қамтамасыз етіліп, ойын тиянақты түрде жазуға дағдыланады, өйткені баланы байланыстырып сөйлеуге үйрету әдістемесі жүйелі сөйлеу мәдениеті мен логикалық ойлау қабілетін жетілдіруге мүмкіндік ашады [2].

Дайындық тобындағы балалар шығарманы тыңдай отырып, оның (әңгіме, ертегі) мазмұнын жүйелі әңгімелей білуге, кейіпкерлердің іс-әрекетін түсініп, өзінше талдап, ойын қорытындылай білуге, кейбір үзінділерді жатқа айтуға, мазмұнға сай әңгіме құрауға, бейнелі сөздерді дәл тауып айтуға, өздігінен салыстыра сипаттай білуге үйренуге тиісті.

Жаңа сөз үйрету, үйренген сөзді қолдану жағына көңіл бөле отырып, баланың жас ерекшелігіне орай сөз санын (5-6 жаста - 6-7 сөзден) белгілеп, оқу іс-әрекет тақырыбын баланың нені игергенін, нені игерту керектігін ескере белгіленеді. Осылайша баланы үйренген сөзді қолдана білуге, жаңа сөздермен сөз қорын молайту дәрежесіне жеткізу керек. Үйренген сөзді қолдана білуге үйрету оқу іс-әрекетте және бос уақытта әр алуан серуен, ойын, еңбек процесіндегі жаттығу жұмыстарында іске асады.

Балаларды байланыстырып сөйлеуге үйретуде оларды өздерінің тыңдаған әңгімелерін қайталап жүйелі айта білу, тәрбиешілерінің сұрақтарына толық жауап беруге, естіген ертегілерін мазмұндай алуға баулу көзделеді. Сондықтан мазмұндамаға алынатын мәтіндер мен шығарма тақырыптары балаларда болатын көңілділік, сезгіштік, сезімталдық,

қызығушылық, еліктегіштік сияқты қасиеттерге сай келетіндей болып іріктелуге тиіс. Алайда қандай әсерлі шығарма ұсынылғанымен, ол нақышына келтіріліп, дұрыс дауыс ырғағымен оқылмаса, балаларда болатын жоғарыда айтылған қасиеттерді дамытуға пайдасы тиіп жарымас еді, өйткені мазмұндамаға ұсынылған мәтіндерді балаларға оқып беруде болсын, шығарма жаздыру үшін материал жинау барысында балаларға айтылатын әңгімеде болсын, тәрбиешінің дауыс сазының әсерлі болып, сөздер мен сөйлемдерді анық айтуының маңызы зор.

Мектепке дейінгі балаларды байланыстырып сөйлеуге үйрету үшін жасалған арнаулы бағдарламада көрсетілген талап бойынша тапсырмалар мен жаттығуларды орындау барысындағы тиімді әдістерге талдау жасалынып, үйретудің әдістемелік қырлары талданды. Мұнда қолданылған негізгі әдістер: ұжымдық, алгоритмдік, эссе жазу, желі қолдану, ойын, тірек-белгі әдістері т.б. Баланың сөзді байланыстыра айта білуі дегеніміз - сөз бен сөйлемдердің үлесімділігі ғана емес, бұл бір-бірімен байланыста келген, дұрыс сөйлемдерден құралған бала ойының сыртқы жаңғырығы. Бала сөйлеу барысында, ойлай білуге де үйренеді. Одан баланың ойлау логикасын, өзін қоршаған әлемді қаншалықты қабылдап, сыртқа жаңғырта білуін байқаймыз [3]. Осындай басты-басты мәселелердің дұрыс шешілуін, жүзеге асу жолдарын тексеру мақсатында, балалар психологиясы мен мектепке дейінгі педагогикаға арналған оқулықтарда айтылғандай, баланың байланысты сөзін дамыту жолдарын негізге ала отырып, оның қаншалықты менгерілгенін қадағалап, тәжірибелер жасау әрбір тәрбиеші педагогтың атқарар ісі.

Мәтін арқылы байланыстырып сөйлеуге үйретуге арналған жаттығулар мен тапсырмалар кешені былайша топтастырылды: танымдық талдау жаттығулары; түзету жаттығулары; шығармашылық ізденіс жаттығулары. Зерттеуімізде жаттығуларды іріктеу үшін мынадай әдістемелік талаптарды басшылыққа алдық: баланың теориялық білімін практикада қолдануына бағытталуы; балада қызығушылық туғызып, олардың өз бетімен ізденуіне жағдай жасауы; ұшқыр ой, ұтымды пікір, бейнелі сөздер кездесетін, тәрбиелік мәні бар, қызықты мәтін берілуі; тапсырманың шығармашылық сипатта болуы көзделді.

Балабақшаларда баланың тілін дамыту барысында әр түрлі ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттері жүргізіледі. Балалар ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде сөздік қоры байып қана қоймай, байланыстырып сөйлеуге, сонымен қатар логикалық тапсырмаларды, әңгіме, ертегілерді, әр түрлі жұмбақтарды шешу арқылы ойлау қабілеті арта отырып, тілі дамиды.

Баланың ой-өрісін кеңейту, ақыл-ойын дамыту, мінез-құлқын, еркін тәрбиелеудің бірі - тәрбиешінің сөзі арқылы іске асады. Өзімізді қоршаған өмір тіршілігімен бөбектерді таныстырып, білім беруде баланың нені қай дәрежеде ұққанын, нені есіне сақтағанын байқау, жалпы құралмен: ойыншықпен түрлі затпен, оқу құралымен, суретпен көрсетіп балаға үйретуде тәрбиешінің әбден төселген, сөйлеу дағдысы, сөйлеу мәнерінің қалыптасқан үлгісі болады. Сөйлеу мәнерінің қалыптасқан үлгісі - тілдік тәсілдер мен сөз шеберлігін дәл орнымен қолдану деген сөз.

Байланыстыра сөйлеу дегеніміз - бұл өзінің заттық мазмұнының бүкіл маңызды жақтарын көрсете білетін тіл. Сөз екі себеппен байланыспауы мүмкін: осы байланыстар түсінікті болмағандықтан немесе осы байланыстар сөйлеуді тиісті дәрежеде айқындалмағандықтан.

Байланыстыра сөйлеу дегеніміз - бұл өзара байланысқан және тақырыбы жағынан біріккен, аяқталған үзінділердің бірыңғай мағыналық және құрылымдық тұтастығы.

Ана тіліне оқыту жүйесінде байланыстыра сөйлеуді қалыптастыру тілдің дыбыстық жағын, сөздік құрамын, тілдің грамматикалық құрылымын меңгерумен өзара байланысты көрініп, тілдің семантикалық компонентімен жұмыс істеу ерекше орынға ие болады.

5-7 жаста сөйлеу ерікті дербес үдеріске айналады. Балаға сұхбаттасы анық түсінуі үшін сөйлеу кезінде мазмұнды жеткізе білу маңызды. Сұхбат, тыңдау, пайымдау, әңгімелер мен ертегілер құрастыру түріндегі ерекше сөйлеу іс әрекеті өзгешеленіп тұрады. Ол өзіндік мотивтер мен мақсаттарға ие болып, арнайы ұйымдастырылған оқыту барысында ғана

дамиды, мұнда ересек адам баланың сөзіне белгілі бір талаптар қояды (мазмұнды өз бетінше, мәнерлі жеткізе білу, мәжбүрлемеген сұхбатты қолдау, сұраққа жауап беру және т.б.), оларды қалай орындау керектігіне үйретеді. Сөйлеу интеллектуалды ақыл-ой қызметіне айналады.

Байланыстыра сөйлеудің негізгі функциясы – коммуникативті қызмет, негізгі екі формада - диалог пен монологта іске асырылады.

Диалогты сөйлеу тілдің коммуникативтік қызметінің ерекше айқын көрінісі болып табылады. Ғалымдар диалогты тілдік қарым-қатынастың бастапқы табиғи формасы, сөйлеу қатынасының классикалық формасы деп атайды. Диалогтың басты ерекшелігі я бір сұхбаттастың тыңдауымен және келесі сұхбаттастың сөйлеуімен кезектесіп отырады. Монологты сөйлеу – тыңдаушылардың жылдам реакциясына арналмаған, ұзақ уақыт ішінде орын алатын байланысқан, логикалық бірізді айтылым. Ол салыстырылмайтын едәуір күрделі құрылымға ие, бір адамның тыңдаушыларға бейтаныс ойын білдіреді. Сондықтан айтылым ақпараттың неғұрлым толық құрылымынан құралып, барынша ашық болып келеді. Монологты сөйлеу ішкі мотивтермен ынталандырылады, оның мазмұны мін тілдік құралдарын сөйлеушінің өзі таңдайды. Маңызды айырмашылықтарына қарамай, диалог пен монолог бір-бірімен өзара байланысты болып келеді.

Қазіргі таңда қазақ тілін оқыту әдістемесінде балалардың қоғамдағы түрлі іс-әрекеттерін жандандыруға, кез келген ортада өз көзқарасын, пікірін ашық түрде айтуға, жүйелі түрде жеткізуді үйретуге бағытталған жаңаша оқытудың әдіс-тәсілдерін іздестіру міндеті тұр. Сондықтан мектепке дейінгі таң бастап белсенді түрде жазба тілде қарым-қатынас жасауға үйрету, қажетті сөйлеу дағдыларын жас ұрпақтың бойына сіңіру байланыстырып сөйлеуге үйрету әдістемесі арқылы іске асады. [4]

Қорыта келе байланыстырып сөйлеу тілін жетілдіруде нәтиже шығару үшін, сол тілде баланың сөздік қорының мол болуына қол жеткізілуі керек.

Тіл негізінен табиғи түрде, табиғи қалыптасқан ортада дамытылатын құбылыс екендігі белгілі. Дей тұрғанмен, екі-үш тіл қатарынан қолданылатын ортада бір тілдің екіншісіне кедергі келтіретіні, бір тілдің екіншісін басып тұратыны байқалады. Сондықтан да тілді жасанды түрде де меңгерту мәселесі туындап отыр. Ол үшін қандай жолдар керек? Үй-ішінде тілі орысша шыққан баламен ата-анасы ана тіліне аударма түрде сөйлесуі керек пе? Жоқ, басқа жолдарын қарастырамыз ба? Сұрақтар, кедергілер көп. Балалардың байланысты сөйлеуі қазақ тілі, тіл дамыту, қоршаған ортамен таныстыру сабақтарында біртіндеп үйретіледі. Балаға әр сабақта берілетін сөздерді өзге сөздермен мағыналық байланысқа түсетіндей етіп беру, баланың келесі сабақта сол сөздерден тіркестіріп бір ой шығаруға болатынын түсінуін қамтамасыз ету – олардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастырудың басты жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абаева Г.А. Формирование устной связной речи слабовидящих детей 6-7 лет средствами казахского фольклора. Автореф. дис.кан. пед.наук. Алматы, 2006. 21б.
2. Аксенова А.К. Методика обучения русскому языку во вспомогательной школе. М., 2004. 362с.
3. Алпысбаев Т. Қазақ халық әдебиеті. Т.3; Ертегілер. — Алматы, 1975.
4. Выготский Л.С. Развитие устной речи. Собр. соч.: в 6-ти т. М.: просвещение, 1982. Т. 3, 160-172с.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ОРТАҢҒЫ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ СЕНСОРЛЫҚ ТӘРБИЕСІ

Исатаева Раушан Қыдырбайқызы

*«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы орта топтағы балаларды сенсорлық тәрбиелеу мәселесі қарастырылады.

Түйінді сөздер: тәрбие, сенсорлық тәрбие, ортаңғы топ балалары.

СЕНСОРНОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ СРЕДНЕЙ ГРУППЫ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Исатаева Раушан Қыдырбайқызы

*Студент образовательной программы «Дошкольное обучение и воспитание»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматривается проблема сенсорного воспитания детей средней группы в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: воспитание, сенсорное воспитание, дети средней группы.

SENSORY EDUCATION OF CHILDREN OF THE MIDDLE GROUP IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Isatayeva Raushan Kydyrbaykyzy

*Students of the educational program «Preschool education and upbringing»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article discusses the problem of sensory education of children of the middle group in preschool educational organizations.

Key words: upbringing, sensory education, children of the middle group.

Егеменді еліміз өзінің қоғамдағы саяси, әлеуметтік- экономикалық, мәдени-білім парадигмасы жүйесін әлемдік өркениет үлгісінде дамытуда. Білім беру жүйесіндегі болып жатқан реформа жаңа ұлттық модельдегі білімді құрумен және оқу-тәрбие процесінің педагогикалық теориясы мен практикасында елеулі өзгерістермен ерекшеленеді.

Қазақстан Республикасының «Мектепке дейінгі білім беру» стандартының осы кезеңге дейінгі қалыптасқан отандық және халықаралық тәжірибені сәйкестендіре отырып, мектепке дейінгі балалардың тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін жобасы жасалды [1].

Мектепке дейінгі баланың өзіне тән ерекшеліктерін ескере отырып, оның толыққанды қалыптасуы үшін дамыту ортасын құратын үздіксіз білім берудің бастапқы деңгейінде әрекеттің өзіндік түрлерін, баланың даму бағытын, оның кейінгі мектеп жағдайына бейімделуін қамтамасыз етуі тиіс екендігі көрсетілген.

Осы аталған міндеттер мектепке дейінгі балалардың сенсорлық тәрбие берудің деңгейіне тікелей байланысты. Мектепке дейінгі балалардың танымдық әрекеті, сенсорлық тәрбиесінің психологиялық құрылымы, қалыптасу сатылары мен заңдылықтары Л.С.Выготский, Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов, С.Л.Рубинштейн, М.Мұқанов, А.Темірбеков,

Қ.Жарықбаев, Х.Т.Шерязданова т.б. еңбектерінде анықталған.

Мектепке дейінгі педагогика ғылымында танымдық әрекетті сенсорлық тәрбиемен байланыстыра зерттеген Е.Тихеева, М.Монтессори, В.С.Ветлугина және т.б.

Қазақстанда мектепке дейінгі мекемелерде балаларды тәрбиелеу мен оқытудың теориялық мәселелерін қарастырған отандық ғалымдар Н.Құлжанова, М.Мұқанов, В.Н.Андросова, Л.А. Давиденко, Е.Б.Дайрабаева, Г.И.Исмагулова, А.Қаржаубаева, Т.Ж. Қалдыбаева, А.К.Меңжанова, О.А.Михалькова, В.Я.Никитин, М.Т.Турскельдина, Б.Баймұратова, Қ.Қойбағаров, К.Сейсенбаев, Ж.Рысбекова, Қ.Т.Шериязданова және М.Оспанбаеваның Ғ.З.Таубаева және т.б. еңбектерін атап көрсетуге болады. [2].

Балалық шақ – баланың сенсорлық дамуының қарқынды кезеңі болып табылады. Бұл кезде баланың заттар мен құбылыстардың сыртқы қасиеттері мен байланыстарын, кеңістік пен уақытты бағдарлауы жетіледі. Заттармен іс- әрекетте бала оның түсін түрін, қасиеттерін біле бастайды.

Баланың сенсорлық дамуының бір-бірімен байланысты екі жағы бар:

Біріншісі – заттар мен құбылыстардың әртүрлі қасиеттері жөніндегі түсініктерді меңгеруі;

Екіншісі – қоршаған ортаны толықтай және жекелей қабылдауға жаңа әрекетін игеруі [3].

Қоршаған шындықты толық қабылдауды қалыптастыруға бағытталған сенсорлық білім әлемді танудың негізі, сондай-ақ оның бірінші сатысы сенсорлық тәжірибе болып табылады. Ақыл-ой, физикалық, эстетикалық тәрбиенің жетістігі көбінесе балалардың сенсорлық даму деңгейіне, яғни баланың қаншалықты тыңдайтынына, көретініне, айналасындағыларға әсер ететініне байланысты. Әр жас кезеңіндегі бала белгілі бір әсерлерге өте сезімтал. Осыған байланысты әр жас кезеңі мектеп жасына дейінгі баланың одан әрі нейропсихикалық дамуы мен жан-жақты тәрбиесі үшін қолайлы болады.

Баланың сенсорлық дамуы – заттардың сыртқы қасиеттері туралы идеяларды қалыптастыруы, олардың пішіні, түсі, өлшемі, кеңістіктегі орны, сондай-ақ иісі, дәмі және оның қабылдауын дамытуы [4]. Ерте және мектепке дейінгі балалық шақтағы балалардың сенсорлық дамудың маңыздылығы өте жоғары.

Баланың сенсорлық дамуының болашақ өмірі үшін маңызы мектепке дейінгі тәрбие теориясы мен практикасына балабақшадағы сенсорлық білім берудің ең тиімді құралдары мен әдістерін әзірлеу және қолдану міндетін қояды. Сенсорлық тәрбиенің негізгі бағыты баланы сенсорлық мәдениетпен қаруландырудан тұруы керек.

Сенсорлық тәрбие ақыл-ой тәрбиесінің негізі болып табылады, ол баланың сезімдік тәжірибесінің дамуын және баюын қамтамасыз етеді, заттардың қасиеті мен сапасы туралы түсінігін қалыптастырады. Сенсорлық тәрбие дегеніміз бұл түйсік пен қабылдаудың дұрыс бағытта дамуы.

«Сенсор» сөзі латынның «Sensus» - «сезім», «түйсік», «қабылдау», «түйсіну қабілеті» деген сөздерінен шыққан [5].

Сенсорлық тәрбие – түйсік пен қабылдаудың бірдей дамуы. Сәбилік шақтың алғашқы күндерінен бастап-ақ өзін қоршаған заттардың қасиетін түсініп, талпыныс пайда болады. Қабылдаудың ерекше қасиеті балалар жақын адамдарды тани алатындығы. Бөтен адам көрсе жатырқап жылайды. Ал заттарды қабылдау дағдысы ұмтылу іс-әрекеттері арқылы жасалады.

Сенсорлық тәрбие баланың сезім мүшелерінің дамуына, дүниені түсініп тануына әрекет жасайды.

Мектепке дейінгі балаларға сенсорлық тәрбие беру, заттардың формасын, түсін, көлемі мен басқа да ерекшеліктері мен қатынастарын зерттеуге бағытталған қабылдау әрекеттерінің нәтижесінде қалыптасқан кез- келген түсініктер, келешекте кейіп мәніне айналуы қажет. Бірақ бұл жеткіліксіз. Себебі, әртүрлі заттардың әртүрлі ерекшеліктерінің ішінен салыстыра отырып, ортақ белгілеріне сәйкес заттардың қасиеттерінің негізгілерін айқындай білуі керек.

Түйсіну мен қабылдауға тәрбиелеу – басқа барлық едәуір күрделі танымдық

процестердің (есте сақтау, ойлау, қиял) пайда болуына қажетті алғышарттарды құрады. Дамыған сенсорика –қазіргі адамның практикалық іс-әрекетін жетілдірудің негізі. Б.Г.Ананьевтің айтуынша, «ғылым мен техниканың ең озық жетістіктері тек терең ойлайтынға емес, терең түйсінетін адамға да есептелген».

Мектеп жасына дейінгі балаларға сенсорлық тәрбие беру мәселелерін зерттеумен көптеген отандық және шетелдік ғалымдар айналысқан. Соңғы кездері әдіскерлер өз назарларын көбірек шетелдік авторларға аударуда. Орыс ғалымдары А.П.Усова, А.В. Запорожец, А.Г. Рузская, Н.А. Ветлугина, Л.А. Венгер, В.П. Зинченко және т.б. осы сенсорлық тәрбие беру мәселеріне едәуір өз үлестерін қосты.

Жоғарыда аталған ғылыми зерттеу жұмыстарының құндылық беделін түсірмейтінімізді айта отырып, зерттеулердің бағыттары ортаңғы топ балаларға сенсорлық тәрбие берудің жалпы нақты мәселесін шешуге бағытталғанымен, бүгінгі күні сенсорлық тәрбие мәселесін әлі де зерттеу және толықтыру қажет деп санаймыз.

Ойын – тәрбиенің ең тиімді құралдарының бірі. «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» бағдарламасында баланың ақыл-ой тәрбиесі және сенсорлық дамуына, оның дербестігінің, балалар ортасының қалыптасуына ойынның әсерінің үлкен маңызы бар екендігін атап көрсеткен.

А.П.Усова ойын іс-әрекетінің мүмкіншіліктеріне сүйене отырып, ойынды тәрбие құралы ретінде қарастырды. Осыған сәйкес, бағдарлама әр ойынның түріне қарай тәрбие міндеттерін айқындап отыр: қимылды ойындар баланың қимылын дамытуға, дидактикалық ойындар –ақыл-ой әрекетін қалыптастыруға, қоғамдағы адамдардың еңбегі мен өмірін бейнелейтін сюжетті-рөлдік ойындар –моральдық қасиеттерді тәрбиелеуге бағытталған және т.б.

Ойынның теориясы мен практикасы мәселелерімен белгілі психологтар Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, Э.Эльконин, А.В.Запорожец, П.П.Блонский т.б. ойынның бала дамуы мен оның тұлғасының қалыптасуында алатын орны туралы өз еңбектерінде атап көрсеткен.

Ы.Алтынсарин, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, Ш.Құдайбердіұлы, Т.Тәжібаев, С.Торайғыров т.б. баланың психикасының дамуына ойын әрекеті шешуші рөл атқаратындығы туралы айтып өткен.

Белгілі ғалым А.Меңжанова мектепке дейінгі жастағы балалардың «ақыл-ой тәрбиесінің мақсаты – балаларды табиғат пен қоғамдық өмірдің сан қилы қарапайым құбылыстары жайлы біліммен қаруландыру, сезім мен қабылдау ерекшеліктерін жетілдіру арқылы ақыл-ой қабілетін (зейін, ой, ес, қиял, тез және дұрыс шешім қабылдау, тұжырымдау, игерген әдет пен дағдыны, білімді іс-әрекет үдерісінде туған міндеттерді шешуге пайдалана білу, өз еңбегнің сапасын, оның қорытындысын, ынта-ықыласын болжай алу) дамытуды қамтамасыз ету», - деп анықтаған [3].

Г.Исмағұлова ақыл-ой тәрбиесі дегеніміз балалардың белсенді ақыл- ойының дамуына үлкендердің мақсат көздей отырып ықпал етуі, яғни балалар ұғымыныа түсінікті тілмен қоршаған дүние, әлем жайлы білімді жүйелі хабарлау, қызығушылығын, интеллектуалдық әдет пен дағдысын, танымдық қабілетін дамытуды айтады [3].

Сенсорлық тәрбиенің негізгі құралдарының бірі – ойын. Ол баланың ерекше әрекеті. Әр ойын баланың ерекше дамуына әр қилы әсер етеді. Мазмұнды рөлді ойындар айналадағы дүние туралы түсінігін кеңейтіп, сөзін дамытады. Драмалық ойындар көркем әдебиет шығармаларын терең түсінуіне, тілінің дамуына әсер етеді .

Ойын өсіп келе жатқан бала организмнің қажеттілігі. Ойын барысында балада тапқырлық, төзімділік, ұжымшылдық, күштілік, табандалық, белсенділік сияқты қасиеттері мен ұйымдастырушылық дағдылары қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі бала өмірінде ойын аса үлкен маңызға ие: ойын – оларға оқу; ойын – еңбек; ойын – тәрбие формасы. Ойын қабылдаудың, зейіннің, есте сақтау мен ойлаудың, шығармашылық қабілеттердің дамуына әсерін тигізеді, баланың ақыл-ойын дамытуға бағыттайды. Үлкендерге белгілі нәрсені бала ойын ойнау арқылы өзіне жаңалық етіп

ашады.

Сол себепті мектеп жасына дейінгі баланың ойын ойнау қажеттілігі мен ойынға құштарлығын белгілі бір оқу міндеттерін шешу үшін бағыттап пайдалану қажет.

Қазіргі кезде педагогика ғылымында ойынды мектеп жасына дейінгі балаларды және бастауыш сынып оқушыларын оқыту мен тәрбиелеудің әдісі деп санайтын – ойын педагогикасы деген бағыт пайда болды, ойын (ойын әрекеті, ойын формасы, ойын технологиясы, тәсілі) – балаларды оқу еңбегіне ендірудің маңызды жолы.

Сенсорлық тәрбиенің негізгі әдісі балалардың заттардың қасиеттерін анықтау мақсатымен оларды тексеруі болып табылады. Тексеру – бұл нәтижесін кейін қандай да бір мазмұнды қызметке пайдалану үшін арнайы ұйымдастырылған қабылдау. Тексеру процесінде балалар көлем, форма, кеңістік қатынастарын, түсті, адам сөзіндегі дыбыстардың музыкалық дыбыстардың ерекшеліктерін бөліп қарауға әрі оларды бір-бірінен ажырата білуге үйренеді [4].

Сенсорлық тәрбиенің маңызды міндеттерінің бірі балалардың сенсорлық эталон туралы ұғымын қалыптастыру болып табылады. Сенсорлық эталон — бұл қоғамдық-тарихи тәжірибе процесінде туған үлгі. Негізгі түстер, геометриялық фигуралар (шар, куб, дөңгелек, квадрат т. б.), нотаға түсірілген музыкалық дыбыстардың түрлі биіктіктері осындай эталондар болып саналады. Егер бала эталондармен және олардың сөздік белгілерімен жақсы таныс болса, онда ол қоршаған дүниені оңай бағдарлайды; ол өзіне кезіккен заттарды өзге эталондармен салыстыра қарайды, заттың түсін, формасын, көлемін, оның бөлшектерінің кеңістікте орналасуын атайды.

Тәрбиеші балаларды тексеру тәсілдеріне үйретеді. Әуелі олардың алдарына заттың суретін салу үшін оның қандай бөліктерден тұратындығын; құрылыс тұрғызу үшін оның үлгісін талдап қарап алу қажеттігін мақсат етіп қояды. Сонан кейін барып балаларды тексерудің негізгі кезеңдерімен таныстырады.

Сурет салуға, құрастыруға үйрету кезінде тексеру процесі мына кезеңдерден тұрады: заттың тұтас бейнесін қабылдау; оның жекелеген бөліктерін даралау және олардың қасиеттерін (формасы, көлемі т. б.) анықтау; бөліктердің кеңістіктегі бір-біріне өзара қатынасын (жоғары, төмен, солға, оңға) анықтау; заттың неғұрлым ұсақ бөліктерін бөліп қарау және олардың негізгі бөліктермен қатынасын ажырату; заттардың тұтас бейнесін қайталап қабылдау [6].

Іс-әрекеттің басқа түрлеріне, мәселен, еңбекке даярлау кезінде тексерудің оған сай әдістері іріктелінеді. Мысалы, қағаз бен матаның қасиеттерін анықтау үшін тәрбиеші балаларға қағаз бен матаны бүктегенде не естілетінін тыңдауды, қағаз бен матаның қиығын жыртып көруді қағаздан және матадан тігілген қуыршақ көйлектерін суға жуып көруді ұсынады.

Тексеруге үйрету балалардың жасын ескере отырып жүргізіледі: сәбилерге негізгі түске боялған, артық детальдары жоқ неғұрлым қарапайым формадағы (доп, куб, кішкене мұнара) заттар беріледі; ересектер төңіректегі барлық заттарды анықтап, оларға талдау жасайды, сапаларын (түсін, формасын, салмағын, қаттылығын немесе жұмсақтығын, материалдың фактурасын т.б.) көбірек анықтай алады. Тексеру жөнінде жүйелі жұмыс жүргізілген балалар әрбір заттың белгілерін молырақ анықтайды. Осының өзі баланың аналитикалық ойлау қызметі болып табылады, мұның өзі оған затқа, құбылысқа тереңірек үңілуге, олардың нақты, нақты емес жақтарын ажырата білуге, оларды қажетті бағытта өзгерте алуына мүмкіндік береді [7].

Тәрбиеші сенсорлық тәрбиені іске асыру жолында түрлі мүмкіндіктерді пайдаланады. Мәселен, бейнелеу әрекетінде бала түс пен реңкті игереді, құрастыру әрекетінде форманы, көлемді, кеңістік қатынастарды, сырт қасиетін (тегіс, кедір-бұдыр, мамық) ажырата білуі; музыка әуенімен қимылдағанда музыканың екпінін, ырғағын, сипатын ажыратуды үйренеді. Мүсін жасау сабағында педагог сәби балалардың назарын саз балшықтың жұмсақтығына, онымен мүсін жасау оңай екеніне аударады; кейде бір кесек қатты, бір кесек жұмсақ саз

балшық беріп, оларды бір-бірімен салыстырып, мүсін жасауға оңайын таңдап алу ұсынылады; жасаған заттары кепкен соң оларды қолдарына алдырып, қаншалықты қатты екеніне көздерін жеткізеді. Бала сезімдік қабылдау арқылы «қатты» және «жұмсақ» ұғымдарын игереді. Ал ересектер тобына өтерде саз балшықтың сапасын сыртынан қарап-ақ анықтай алатын болады [7].

Соңғы кездері еліміздің қоғамдық өміріндегі елеулі өзгерістердің бірі білім беру саласындағы жүргізіліп жатқан реформалар екені белгілі. Елбасымыздың Қазақстан халқына жолдауында Қазақстан халқының білімі мен әл-ауқатын арттыруға, жас ұрпақтың рухани интеллектуалдық дамуын жетілдіру мәселелеріне тың көзқарастардың қажеттігіне басты назар аударған.

Сондықтан да, ұрпақ тәрбиесіндегі көкейтесті мәселелердің бірі –жан- жақты жетілген, ақыл-ойы, сенсорлық сезімдері дамыған жеке тұлға тәрбиелеу.

Қорытындылай келгенде, сенсорлық және дидактикалық ойындардың ерекшелігін кешенді тұрғыдан қарастыру мәселесіне біздің республикамызда, Ресейлік және шет елдік көптеген психологтар мен педагогтар үлкен еңбек сіңіруде.

Мектепте оқушы үлгерімінің төмен болуының себебі, танымдық әрекетінің қалыптаспауы, танымдық процестерінің әлсіздігі, мотивацияның болмауы және т.б. Танымдық әрекетінің қалыптаспауының психологиялық жағдайдағы бұзылудың бастысы – сенсорлық мәдениетінің, ойлауға қабілетінің төмендігі, психикалық процестердің қозғалмалы мен темпінің бұзылуы, зейіннің естің т.б. жеткіліксіздігі.

Мектеп жасына дейінгі жастағы баланың білімпаздық, ақыл-ой белсенділігінің деңгейі – оның интеллектуалдық дамуының маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Барлық қалыпты балаларға сенсорлық тәрбие беру тәрбиешілердің және ата-аналардың міндеті. Сондықтан баланың тек білімділік мақсаттарды ғана шешіп қоймай, оның жеке қасиеттерін және қабілеттерін дамытудың жолдарын қарастырғаны жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абылкасымова А.Е. Школьное образование Республики Казахстан: опыт и необходимость реформирования // 12-летнее образование. № 2-3- 2004. – С.4-6
2. Румянцева Л.Е. Совершенствование подготовки детей к обучению в школе на основе инновационных педагогических технологий. П.ғ.к. ғылыми атағын алуға дайындалған автореферат. Қарағанды.2001ж. 10б.
3. А.Меңжанова, Г.И.Исмагулова, Е.Дайрабаев, Мектепке дейінгі педагогика. А. Мектеп, 1982 .
4. Поддьяков Н. Н. Сенсорное воспитание ребенка в процессе конструктивной деятельности//Теория и практика сенсорного воспитания в детском саду. М., 2001. – С. 456
5. Удальцова Е. И. Дидактические игры в воспитании и обучении дошко- льников. — Минск: Народная асвета, 2007. – С. 368
6. Э.Г.Пилюгина.Занятия по сенсорному воспитанию с детьми раннего возраста: - М.: Просвещение, 1983.
7. Н.Жалғас. Ойын іс-әрекетінің тәрім-тәрбиесі. / Қазақстан мектебі. 2009ж. №4 28-30б.

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІН ДАЙЫНДАУ

Өсербаева Салтанат Мұхамбетқалиқызы

*«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада педагогикалық технологияларды бастауыш білім беру жүйесінде қолдану әдістемесі ұсынылады.

Түйінді сөздер: бастауыш білім беру, педагогикалық технология, әдістеме.

РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ ПРИМЕНЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Өсербаева Салтанат Мухамбетқалиқызы

*Студент образовательной программы «Педагогика и методика начального образования»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Ақтөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье предлагается методика применения педагогических технологий в системе начального образования.

Ключевые слова: начальное образование, педагогическая технология, методика.

DEVELOPMENT OF METHODS OF APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE PRIMARY EDUCATION SYSTEM

Oserbayeva Saltanat Mukhambetkalikyzy

*Students of the educational program «Pedagogy and Methods of Primary Education»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article proposes a methodology for the application of pedagogical technologies in the primary education system.

Key words: primary education, pedagogical technology, methodology.

Қазіргі кезеңде Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды.

Мемлекеттік білім стандарт деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияларды ендіруді міндеттейді.

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдында қойылып отырған басты міндеттерінің бірі - оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру.

Білім мазмұны жаңа үрдістік біліктермен, ақпаратты қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен байи түсуде. Атап айтқанда:

- Есте сақтауға негізделген оқып білім алудан, бұрынғы меңгергендерді пайдалана отырып, ақыл-ойды дамытатын оқуға көшу;

- Білімнің статистикалық үлгісінен ақыл-ой әрекетінің динамикалық құрылым жүйесіне көшу;
- Оқушыға орташа деңгейде білім беретін бағдарламадан жекелеп, саралап оқыту бағдарламасына көшу.

Кез келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарлылығы, дүние жүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің технологиялық даму деңгейімен анықталмақ. Жалпы қоғам дамуы мен жаңа технологияны енгізу сапалығы осы елдегі білім беру ісінің жолға қойылғандығы мен осы саланы ақпараттандыру деңгейіне келіп тіреледі. Экономикалық күшті дамыған елдердің тәжірибесі экономика, ғылым және мәдениеттің өзін-өзі дамытуға өз бетімен білім алуға ізденуге іштей қажеттілігін туғызу.

Еліміздің егемендік алып, қоғамдық өмірдің барлық, соның ішінде білім беру саласында жүріп жатқан демократияландыру мен ізгілендіру мектепті осы кезге дейінгі дағдарыстан шығаратын қуатты талпыныстарта жол ашты.

"Инновация" ұғымы педагогиканың сөздік қорына ежелден енген екен. Ол кейбір ғалымдардың еңбектеріне "жаңа" "жаңалық енгізу" деп көрсетіледі екен. Кейбіреулері оны "өзгеріс" деген терминмен анықтайды. Бұл түсініктер кең мағынадағы терминдермен білім беру жүйесіндегі кез келген өзгерісті сипаттайды.

Инновация термині қазірде білім берудің теориясы мен практикасында кеңінен қолданылуда. Бірақ, ғылымда бұл терминнің нақтылы анықтамасы белгілі бір категория ретінде берілмеген. Берілетін анықтамалардың көпшілігі бұл ұғымды кеңінен терең таныта алмайды. Инновацияны "білім беру жүйесінде жаңалық енгізу" деп айтсақ, "Введение принципиального в образовательную систему" ұғымның мағынасын тарылтқан болар едік.

Инновация ұғымы ең бірінші XIX ғасырда мәдениет танушылардың зерттеулерінен пайда болды, яғни бір мәдениет түрлерін, екінші ел мәдениетіне енгізу дегенді білдіреді және бұл ұғым этнографияда әлі күнге дейін сақталған.

Инновация (латын сөзі in - в, novis- жаңа) жаңа, жаңалық, жаңарту дегенді білдіреді екен. С.И.Ожегов сөздігі бойынша: инновацияны бірінші рет шыққан, жасалған, жуық арада пайда болған, бұрынғының орнын басатын, алғаш ашылған, бұрыннан таныс емес енгізілген жаңалық [1].

"Инновация" ұғымын әр елде әртүрлі түсінген, кейбір мемлекеттерде (АҚШ, Нидерланды) бұл термин кең тараған, ал Араб, Жапон елдерінде «инновация» ұғымын сөздіктерде кезіктіру мүмкін емес. Сондықтан әр елде бұл құбылысқа қандай көзқарас қалыптасқанын анықтау мақсатымен ғылыми- педагогикалық, техникалық, саяси әдебиеттерді, баспа беттерін зерттей келе, Ресейде, шет елдерде, социалистік елдерде, Қазақстан мемлекетінде "инновация" ұғымына берілген анықтамаларды қарастыралық.

Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Қазіргі кезде педагогикалық технология ұғымы біздің педагогикалық лексиконымызға беріп еніп келеді. Дегенмен, оның мән-мағынасы туралы пікірлер алуан түрлі. Түсіндірме сөздікте: «Технология – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы» делінген, Б.Т. Лихачев педагогикалық технологияны оқу процесіне белгілі бір мақсат көздей әсер ететін педагогикалық ықпал деп түсіндіреді. Ал, технологиялық үрдісті нақты педагогикалық нәтижеге жетелейтін бірліктердің (өлшемдердің) белгілі бір жүйесі ретінде көрсетеді және педагогикалық технология түпкілікті өзгермейтін механикалық құрылым емес, қайта оқушы мен мұғалімнің үнемі түрленіп отыратын өзара қарым-қатынасының өзегі, мазмұнды ұйымдастырушы құрылымы. Педагогикалық үрдіс технологиясы дегеніміз мақсат – мүддені анықтаудың жалпы әдіснамасы негізінде мемлекеттің қазіргі таңда білім беру саласына қойып отырған талаптарына сәйкес анықталып, іріктеліп, реттелген оқытудың мазмұн, форма, әдіс-амалдарының, дидактикалық талаптарының психологиялық-педагогикалық нұсқауларының жиынтығы [2,3].

Елімізді егемендік алып, қоғамдық өмірдің барлық, соның ішінде білім беру саласында жүріп жатқан демократияландыру мен ізгілендіру мектепті осы кезге дейінгі дағдарыстан шығаратын қуатты талпыныстарға жол ашты.

Білім беру саласындағы технологиялық идеялар бұдан 400 жыл бұрын пайда болған. Ал қазіргі кезеңде оқыту технологиясы үлкен өзгеріске душар болып отыр. Мұғалімдер мен оқушыларға әр түрлі дидактикалық материалдармен қоса оқытудың техникалық құралдары жәрдемге келді.

"Оқыту технологиясы" термині алғаш рет АҚШ-та қолдана бастады. Польшаның белгілі дидакторы У.Куписевич пен Ф.Янушкевич оқыту технологиясы жалпы дидактиканың бір бөлігі ретінде оқытудың ең оңтайлы жолын анықтайтынын терең түсіну керектігін қолдады.

Оқыту технологиясы – бұл оқытудың тиімділігін арттыру мақсатымен білім беру үрдісін зерттеу негізінде оқу үрдісін жүзеге асыру және бағалау, бағадарламаудың жүйелі тәсілі.

Оқыту технологиясы педагогикалық әдістерге негізделген. 60-жылдарда шетел зерттеушілері "педагогикалық технология" терминін енгізді. "Педагогикалық технология дегеніміз – тәжірибеде жүзеге асырылатын белгілі бір педагогикалық жүйенің жобасы, ал педагогикалық жағдайларға сай қолданылатын әдіс, тәсілдер – оның құрамды бөлігі ғана" (В.Беспалько) [1].

Педагогикалық технология оқыту үрдісін жобалау, ұйымдастыру және оны өткізудің формасымен анықталады. Педагогикалық технологияның өзіндік ерекшелігі - қойылған мақсатқа жету мүмкіндігіне кепілдік беретін оқыту үрдісін құрастыру және оны жүзеге асыру. Оқытылатын пән мазмұны, мұғалім мен оқушының өзара байланысты іс-әрекеті, оқушының ішкі даму үрдісі негізінде анықталған нақты мақсат қана педагогикалық технология құрылынын түсіну кілті бола алады.

Жалпы, педагогика ғылымында баланы оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты - жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылғандықтан, бұл жерде де, жаңа технология бойынша, әдістемелік жүйенің басты компоненті - оқыту мақсаты болып қалады. Бірақ ол мақсат - өздігінен дамуға ұмтылатын жеке тұлғаны қалыптастыру, сондықтан оның өзіндік танымдылық іс-әрекеті белгілі бір дәрежеде белсендірілуі қажет. Жаңа мақсат оқытудың әдістемелік жүйесінің қалған бөліктерінің (мазмұн, әдіс, оқыту түрі мен құралдарының) олардың өзара байланыстағы қалыптарымен өзгерулерін талап етеді.

Осы талапты орындау үшін төмендегі төрт ұсынысты қажет деп санаймыз:

1. Жаңаша өзгерген мақсат оқушылардың өздігінен танып, іздену іс-әрекетінің әдістерін меңгерулерін талап етеді. Бұл әдістердің - мұғалімдердің күнделікті жұмыста пайдаланып жүрген оқыту әдістерінен айырмашылығы бар. Демек, біздің жағдайымыздағы «оқыту әдістемесі» - деп отырғанымыз «оқушы - мұғалім» деген өзара тығыз байланыстағы қатынасты қарастырады. Бұл жағдайда бірінші орында оқушы тұрады және оның өз бетімен білім алуындағы белсенділігіне аса назар аударылады.

2. Жаңаша оқытудың негізгі түрлері болып, оқытудың дербес және топтық түрлері табылады, оқытудың бұл түрлеріндегі ең бастысы - оқушыға деген сенім, оның өз ісіне жауап беру мүмкіндігіне сүйене отырып, өз беделі мен қадір-қасиет сезімін дамыту.

Оқытудың фронталды түрі, көбінесе, бағыт беру, талқылау және түзету енгізуде ғана пайдаланылады.

3. Жаңа технологияның жаңа мақсаты бойынша «оқытуды ізгілендіру» қажет деп отырмыз ғой. Ол - оқыту құралдарына деген көзқарасты да өзгеруді талап етеді. Бұл өзгерістер бойынша оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетін жүргізе алатындай құралдар болуы керек. Бұрынғы дәстүрлі оқулықтар мұндай талантты қанағаттандыра алмайды, сондықтан оқушылардың өз бетімен білім алуына аса бейімделген жаңа типтегі оқулықтар қажет. Ол оқулықтардың қандай болуы керек екендігі төменде айтылады. Осы жерде компьютерлік техниканың да функционалдық мүмкіндіктерінің мол екендігін

ескере кету қажет, себебі компьютерлік техника - оқушыға, ол ізденіс және зерттеу жұмыстарын жүргізе алатындай, оқытушы орта құруына мүмкіндік береді. Жаңа мақсат талап ететін жаңа оқулықтарда - оқу материалдарының мазмұны жаңаша баяндалуы қажет. [4]

Оқытудың басты мақсаты өздігімен білім алып дами алатын жеке тұлға қалыптастыру болғандықтан, теориялық материалдардың мазмұны әңгімелесуші - оқулықтарда беріліп, оқушының өздігімен жаңа тақырыпты меңгеруіне қолайлы және қызықты мазмұндалуы керек. Мұндай талаптарды қанағаттандыру үшін оқулықта келтірілген тапсырмалар «сұрақ-жауап» диалогы түрінде беріледі, оқушылардың өздігімен танымдық іс-әрекетін дамытуға бағытталады. Бұл тапсырмалар, негізінен, жаңа тақырып бойынша заңдар мен ережелерді өздігімен шығаруға және анықтамаларды өздігінен құрастыруға жетелейді. Жаңа меңгерген тақырыптарды бекіту үшін, қарапайым мысалдар келтірсе жеткілікті. Осындай әңгімелесуші - оқулықтардың мазмұны, бұл жағдайда, білім алу құралына айналады.

Сонымен:

- технологияның принциптері - оқытуды ізгілендіру мен демократияландыру жағдайында, өздігінен даму бағдарын анықтап, дамитын және өздігінен дұрыс шешім қабылдай алатын, өзін-өзі жетілдіріп өсіруші, өзін-өзі тәрбиелеуші тұлға қалыптастыруға болады екен;

- өздігінен оқытудың осындай мақсаттарын жүзеге асыру үшін, білім беру жүйесінің алдында тұрған басты мақсат - жаңа технологиясының талаптарына сай жаңа оқулықтар буынын жазу болып табылады. Жаңа оқулықтар мен дидактикалық құралдардың ерекшелігі - қысқа мерзімде, ешқандай бейімдеусіз-ақ олардың мазмұнын компьютерге кіргізуге болады, себебі, бұл құралдардың құрылымы электрондық оқулық құрылымындарына ұқсас.

Айтылғандар жаңа педагогикалық технологияның барлық мүмкіндіктерін әлі толық ашпайды. Оның басқа да талай тиімді тұстарын болашақта күнделікті ұстаздық тәжірибемізден анықтай беретінімізге сенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989.
2. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология.-Тараз: ТарМУ, 2003.
3. Бұзаубақова К.Ж., Абдуалиев А.Б. Изденіс - Тараз: ТарМУ, 2003.
4. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования: научный фонд и перспективы развития (книга 1). - Алматы: Научно-издательский центр, «Гылым», 2001.

МЕКТЕПТІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮРДІСІНДЕ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫН ПАЙДАЛАНУ

Палымбетова Шынар Амангалиевна

*«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада мектептің оқу-тәрбие процесінде халықтық педагогиканы қолдану мәселелері қарастырылады.

Түйінді сөздер: оқу-тәрбие үрдісі, бастауыш мектеп, халық педагогикасы.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ШКОЛЫ

Палымбетова Шынар Амангалиевна

*Студент образовательной программы «Педагогика и методика начального образования»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматриваются вопросы использования народной педагогики в учебно-воспитательном процессе школы.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс, начальная школа, народная педагогика.

THE USE OF FOLK PEDAGOGY IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE SCHOOL

Palymbetova Shynar Amangaliyevna

*Students of the educational program «Pedagogy and Methods of Primary Education»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article discusses the use of folk pedagogy in the educational process of the school.

Keywords: educational process, primary school, folk pedagogy.

«Қазақстан Республикасында гуманитарлық білім беру тұжырымдамасында» [1], «Қазақстан Республикасының Тіл туралы Заңында» [2], Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында [3] мемлекеттік тұрғыдан қазақ тілінің мәртебесі биіктетіліп, тәрбие мен білімнің құндылығын арттыратын бағыт-бағдарлар айқындалды. «Қазақстан – 2030» бағдарламасында «... біздің ұрпақтың келер ұрпақтар алдында орасан зор жауапкершілік жүгін арқалайтыны...» баса атап көрсетілген болатын. Қазақстан Республикасының 2007 жылы қабылданған Білім туралы Заңында: жас ұрпақты «...азаматтық пен патриотизмге, өз Отаны – Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, Конституцияға қайшы және қоғамға жат кез келген көріністерге төзбеуге тәрбиелеу» қажеттігі айқын көрсетілген. Бұл республикамыздың ертеңгі қажетін өтейтін, елін, жерін сүйетін, отаншыл, адамгершілігі мол, білімді, парасатты, ана тілін, туған жерін қастерлей білетін азамат өсіруде ұстанатын басты құралымыз бағзы заманнан бері ұрпақ тәрбиесінің алтын дінгегіне айналған халық дәстүрлері, халық ауыз әдебиеті, ақын-жазушыларымыздың таңдаулы туындылары болуын міндеттейді. Сондықтан бастауыш білім беру сатысынан бастап оқушыларды халық дәстүрлерін қастерлеуге баулу бүгінгі күннің аса маңызды мәселесіне айналып отыр [4].

Әл-Фараби, Шоқан, Абай, Ыбырай сынды шығыстың ұлы философ-ойшылдары мен

ағартушыларын да адам тәрбиесі, яғни болашақ ұрпақ тәрбиесі проблемасы қатты толғандырған.

Тәрбие мен оқытудың теориясы мен практикасын дамытудың әр түрлі аспектілеріне, тәрбие принциптеріне, мазмұнына, жеке тұлғаны қалыптастырудағы тәрбиенің мүмкіндіктеріне адамзат тарихында өзіндік із қалдырған педагогтар, белгілі ғалымдар үнемі назар аударып отырған (Я.А.Коменский, К.Д.Ушинский, Ж.Ж.Руссо, И.Г. Песталоцци, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинский, және т.б.)

XX ғасырдың 70-жылдары белгілі ғалым Г.Н. Волковтың көрегенділігі мен батылдығының, табандылығының арқасында халықтық тәрбие қағидалары сараланып, жинақталып, ғылыми тұрғыда жүйеленді. Ол этнопедагогиканың маңызды ғылыми білімдер жүйесін құрайтын дербес ғылым саласына айналып отыр.

Осы кезге дейін педагогика ғылымы дәстүрлі педагогикамен шектеліп келсе, енді ұлттық құндылықтарды қамту қажеттігі туындап отыр.

Қазақ этнопедагогикасы ғылым саласы ретінде алғаш рет XX ғасырдың 70-жылдарының басынан бастап зерттеле бастады (А.Х.Мухамбаева, И. Оршыбеков, С.С.Қалиев, Қ.Жарықбаев). Қазіргі таңда бұл салада жарық көрген ондаған іргелі, қолданбалы зерттеулер, өңдемелер, ғылыми мақалалар, кітаптар мен қолжазбалар және т.б. бар. Халықтық тәрбие қағидаларын оқу- тәрбие үдерісіне енгізудің ғылыми-педагогикалық негіздері бойынша – Б.А.Әлмұхамбетов, Т.Ә. Қоңыратбаева, К.Ж. Қожахметова,

Р.К.Дүйсембінова, Д.Ж. Сәкенов, Н.М. Кошеров; пәндерді оқыту барысында пайдалану әдістемесі бойынша – Л.К.Бөлеева, Т.Ш. Куанышев, А.С.Мағауова, Ұ.М. Әбдіғапбарова, Ж.З.Утемисова, Г.Н. Жолтаева, Т.Ж. Бекботчаев; тәрбие үдерісіне енгізу мәселелері бойынша – А.Қ. Қисымова, Ә. Табылдиев, А.Е. Дайрабаева, Ұ.О. Асанова, Е.Ш. Қозыбаев, К.Оразбекова, З.Әбілова, Ж.Б.Сәдірмекова, Х.Қ.Шалғынбаева, К.О.Жеделов, С.Иманбаевалар; бастауыш сыныпта оқыту мәселелері бойынша – Г. Бахтиярова, Қ.А. Сарбасова, Н.Албытова, Т.Ә. Қышқашбаев, М.А. Оразалиева, С.А. Жолдасбекова, Б.А.Тойлыбаев, С.Қ.Әбілдина, А.Қ. Айтбаева, О.Сатқанов, Р.Рысбекова, А.Едігеновалардың еңбектерінде тұжырымдалған ой-пікірлер ғылыми зерттеуіміздің басым бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Философ ғалым Н.Сәрсенбаев: «Әдет-ғұрып, дәстүр және қоғамдық өмір» атты еңбегінде: «Дәстүрге әдет-ғұрыптың өткен қоғамнан қалған озық түрлері мен тұрмыстық формалары, ырым-жоралары, рәсімдер жиынтығы кіреді, қоғамда және белгілі бір ұжымдық ортада қалыптасқан дәстүр өзінің өмір сүру заңдылығына толық ие болғаннан кейін сол ұжымдық ортада, қоғамда жалғасын табады да, тұрақты орын алады. Сондай-ақ, дәстүр көпшілік қауымға ортақ мәдениетті түрде қолданыс табатын әдет-ғұрыптың жинақталған түрлері мен рәсімдерін де қамтиды», – деген ойды білдіреді..

Педагог ғалым С.А.Ұзақбаева: «Халықтық педагогика мұрасының бірі – дәстүр. Дәстүр – адамдардың рухани тұлғасынан бөлінбейтін құбылыс. Дәстүр қоғамдық сананың барлық формаларынан орын алады. Олар: саясатта, қоғамдық өмірдегі дәстүрде, халықтар арасындағы ынтымақтастықта, теңдікте, бостандықта, өзара көмек дәстүрінде, қарым-қатынас дәстүрінде, ғылыми дәстүрде, оқу-білім ғылымындағы дәстүрде, отбасы-жанұялық дәстүрінде, еңбек дәстүрінде»,– десе [5], Ж.Наурызбаев өзінің зерттеу жұмысында халық дәстүрлерін тұрмыстық дәстүрлер, кәсіптік дәстүрлер, мерекелік дәстүрлер, бала қуанышы дәстүрлері, құдандалық дәстүрлер, жерлеу дәстүрлері, әскери-ұландық дәстүрлері, мәдени дәстүрлер, діни дәстүрлер, жаңа дәстүрлер деп жіктеген [6].

Бұл ғылыми зерттеу жұмыстарының мазмұнында халық мұрасын зерттеу, ұлттық өзіндік ерекшелікті сақтау, ұмыт бола бастаған дәстүрлерді, тарихи әділдікті, мәдениетті, тіл мен дінді қалпына келтіріп, олардағы педагогикалық жағынан барлық прогресшіл нәрсені анықтау және солардың негізінде ғылыми мазмұндағы ұсыныстарды талдап, ендіру жүзеге асырылған.

Бүгінгі таңда тәуелсіз мемлекетіміздің білім саласындағы басты мақсаты – білімнің жаңа ұлттық үлгісін енгізу және оны қалыптастыруға толық негіз қалау. Тарихтың даму

белестерінде әрбір халық, саяси-әлеуметтік, мәдени және идеологиялық жағдайына сай рухани-дәстүрлік, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырып, оны ұрпақтар игілігіне қалдырып отырады.

Тәуелсіздік туын көтерген елімізде ұлттық тәрбие ұстанымының өзіндік қыры мен сыры бар. Өйткені қазақ халқының тарихи дамуында кездескен қиындық қыспақтар, билеп-төстеу дәуірі ұлттық сана-сезімді әлсіреткені белгілі. Кеңес Одағы кезінде өз дәуірінің талаптарына қарай ұлттық тәрбие туралы ғылыми зерттеулер іске асты.

Қазіргі кезеңде білім беру мекемелері мен педагогикалық ғылым алдында ұлттық білім берудің философиялық негіздеріне, білім жүйесінің стратегиялық бағыттарына, мақсаты мен мазмұнына, оны орындаудың әдіс-тәсілдеріне жаңаша көзқарастар қалыптасуда. Бүгінгі таңда көптеген мектептерде білім беру мен тәрбие жұмыстарын жаңаша жүргізуде көптеген әрекеттер істелуде. Бастауыш білім беру сатысы оқушыларымен ұлттық тәрбие жүйесі ең жауапты және ерекшелігі мол кезеңге жатады. Олардың жас ерекшелігі мен өсімтал сана-сезімдері осыны талап етеді.

Ұлттық тәрбиенің зерттелуі мен жүзеге асуындағы басты әдіснамалық мәселенің бірі – жалпы адамзаттық және ұлттық ерекшеліктерді үйлестіріп отыру. Бұл мәселеде ұлттық шектелушілік дұрыс емес. Әрбір ұлттың бала тәрбиелеуде ескіден келе жатқан жолы бар. Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып келе жатқандықтан, әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбиелеуге міндетті. Қазақстанда жүзден астам ұлт өкілдері өмір сүруде. Ұлттық тәрбиенің қарама-қайшылығы мен қиындығының бір түйіні осында. Соған орай барлық ұлттың ар-ожданын тең құрметтей отырып ортақ Отанымыздың рухын жан-жақты тереңдету тәрбиесі пайдалы. Бұл белгілі мерзімде жаңа оқу-тәрбие үдерісі арқылы қалыптасады. Сондықтан ұлттық тәрбиенің талап ететін өзіндік қажетті заңдылықтары бар. Бастауыш сыныптардағы балалардың ой-өрісі, әлеуметтік-саяси ұстанымы, айналадағы қоғамдық құбылыстарға көзқарасы, тарихи санасының қалыптасуы орнықпаған күйде болатыны белгілі.

Ендеше ұлттық тәрбиенің аса қажетті кезеңі әрі оның іргетасын нығыздай түсудің көкейкестілігі де осымен байланысты. Ұлттық тәрбиенің топтастырылу жүйесіне келсек, бұл мәселе оның әдіснамалық негізділігіне тікелей қатысты. Оның қалыптасу табиғаты мен оған ықпал жасайтын тарихи-әлеуметтік, оқу-тәрбиелік т.б. факторларды анықтау басты талапқа жатады.

Қазақстан Республикасында қазақ ұлтының ұлттық бірегейленуі жүріп жатқаны мәлім. Бұл тарихи міндетті жүзеге асыруға ұлттық тәрбие зор ықпал етеді. Ол үшін халқымыздың тарихи жетістігі мен мақтанышын арқау етіп, бүгінгі қоғам жағдайымен үйлестіре жүргізілген тәрбие ғана пәрменді болмақ.

Ұлтымыздың тарихи өрнегі бар табандылығы мен жігерін, батырлығы мен жасампаздығын, адамгершілігі мен дәстүрлі мәдениетін отандас ұлттарға үлгі етуге ұмтылуымыз керек (Т.Әлсатов). Өйткені ел мен жер – қазақтың өз игілігі, байлығы. Оған қазақтан артық ешкім жанашыр бола алмайды. Ұлттық тәрбие тек қазақ ұрпағы үшін емес, еліміздегі барлық ұлттардың ортақ өнегесін қалыптастыруды мақсат етуі керек. Ұлттық тәрбие тек өз ұлтының құндылықтары ғана емес, басқа да халықтардың рухани мәдениетінен нәр алуға тиіс. Ондағы ұлттық мұраттар, қонақжайлылық, бостандық, сүйіспеншілік, қайырымдылық, ізеттілік және т.б. қасиеттері ұлттық мазмұны арқылы жалпы адамзаттық пайдалануға беріледі [7].

Ұлттық тәрбиенің өзегі – отбасы, маңызды бөлігі – халық тарихы мен дәстүрлі мәдениеті саналады. Бұл ретте де көптеген рухани жұмыстар кезегін күтіп тұр. Себебі, тарихи салт-сана, ұлттық зерде – мәдениетті азаматтың иек артар рухани қазынасы. Өзінің тегін білуге, ұлттық ерекшелік негізіне арқа сүйеуге тиіс. Оның адамгершілік, өнегелілік тәрбиесі қазіргі дәуірдің – жалпы қазақстандық шаңырақтың мұраттарына сәйкестенуі қажет. Білім беру жүйесіндегі ұлттық және азаматтық қазыналар мыналар:

– жеке адамның рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін ашу, адамгершілік пен

имандылық өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, әрбір адамды дамыту үшін қажет жағдайлар жасау;

– қоғамның және мемлекеттің алдындағы және құқықтары мен міндеттерін түсіндіруді, сондай-ақ, республиканың мәдени, қоғамдық, экономикалық және саяси өміріне қатысуы.

Қазақ халқының бүгінгі күні өз ұлтымыздың ұлттық тәрбиесін насихаттауда тәрбие құралы ретіндегі салт-дәстүрі: бала тәрбиесі, тұрмыс- салт, элеуметтік-мәдени салт-дәстүр болып үш топқа бөлінеді. Бала тәрбиесіне байланысты әдет-ғұрыпқа баланың дүниеге келген күнінен бастап жүргізілетін тәлім-тәрбиелік дәстүрлерден (шілдехана, сүйінші, балаға ат қою, бесікке бөлеу, қырқынан шығару, тілін дамыту, сүндет тойы т.б.) бастап, қыз бала мен ұл баланы болашақ отбасын құруға, өмірге, еңбекке бейімдеуге арналған азаматтық жөн-жоралғылар кіреді. Ал тұрмыс-салт дәстүрлеріне қазақтың киіз үй, оның жиһаздары, ұлттық киімдер мен тағамдар, аңшылық, балықшылық, бағбаншылыққа қатысты кәсіптерге үйретудің тәлімгерлік түрлері жатады. Қазақ халқындағы «Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер» деген ұлағатты сөз бекер айтылмаған. Ата-бабаларымыз ұлдарын өздеріндей еңбексүйгіш, малсақ, жауынгер, әнші, күйші, аңшы, құсбегі сияқты қазақтың қанынан сіңген кәсіптің біріне тәрбиелеуді мақсат еткен. Ал қыздарын отбасының ұйытқысы ретінде үй жиһаздарын, теріден істелетін ыдыстар, киіз үй бұйымдарын жасауға, қол өнерге, ісмерлікке, дастарқан мәзірін даярлай білуге баулыған Ұлттық салт-дәстүрлер – тарихи көне үрдіс. Өйткені, олар халықтардың тіршілік кәсібіне, наным-сеніміне байланысты ұрпақтан ұрпаққа ауысып отырған.

Бүгінгі күні жасөспірімдерді қазақ халқының ұлттық дәстүрлері мен жеті ата шежіресі негізінде тәрбиелеудің заңды объективті қажеттігі туындады. Мұндай жағдайда жеткіншек ұрпақтың өз халқының рухани қазынасымен, оның ұлттық мәдениетімен, әдет-ғұрып дәстүрлерімен тереңірек танысу қажеттігі бірінші орында тұрады. Өйткені, өз халқының ұлттық ерекшеліктерін сезбей, басқа халықтың өзіне тән ерекшеліктерімен салыстырмай, бағаламай өз рухани байлығын арттыру мүмкін емес. Тәрбиені ұйымдастырудағы сыртқы ұқсастықтарға қарап, тәрбие барлық халықтар үшін біртұтас деп айтуға себеп болмайды деген заңдылық осыдан туындайды.

Мектептердің бастауыш білім беру сатысынан бастап ұлттық тәлім-тәрбие берудің қайнар көзі – әдет-ғұрып, салт-дәстүр, жөн-жосық, жол-жоралғы сияқты этностық ерекшеліктеріміздің психологиялық мәнін зерттеп, өзіндік қайталанбас белгілерін, көлеңкелі жақтарын қалыптастыру бүгінгі күннің талабы болып отыр. Қоғам талабына сай елімізде ұлттық мектептер саны көбеюде. Осы орайда халық педагогикасының қағидалары мен материалдарын оқу-тәрбие жүйесіне енгізуге арналған «Балбөбек» (авторлары Б. Баймұратова, М. Сәтімбекова, т.б.), «Атамекен» (М. Құрсабаев), «Кәусар бұлақ» (З. Ахметова), «Әдеп әліппесі» (А. Ашайұлы), «Қазақ тәлімінің тарихы» (Қ. Жарықбаев, С. Қалиев) [8], «Әдеп әліппесі» (Ә. Табылдыев), «Ұлттық дүниетаным» (1-4 сыныптар), (А. Құралұлы), «Дәстүр» (Ә. Сәдуақасов) атты бірнеше тәрбие бағдарламалары бар.

Халық педагогикасы адамның рухани, мәдени тұрмысынан бөлінбейтін құбылыс. Дәстүр қоғамдық сананың барлық формаларынан орын алады. Олар: саясатта, қоғамдық өмірдегі дәстүрде, халықтар арасындағы ынтымақтастықта, теңдікте, бостандықта, азаттықта, туысқандықта, өзара көмек дәстүрінде, құқықтық қарым-қатынас дәстүрінде, ғылыми дәстүрде, оқу-білім ғылымындағы дәстүрде, отбасы жанұялық дәстүрінде, еңбек дәстүрінде т.б. (М. Оразбаев, М. Смаилова). Адамды сүю, құрметтеу, тәрбиелеу сонау балалық шақтан басталады. Егер жасөспірім басқа адамдармен қарым-қатынас жасаудан өзіне қуаныш табатын болса, оған шын пейіл білдірсе, егер оны басқа біредің тағдыры қобалжытса, егер ол басқа біреуді қуанышқа бөлегеніне өзін бақытты сезінсе, - ол Адам деген атты ардақтайтын гуманист болады деген сөз. Мұндай жоғары парасатты абзал азаматты тәрбиелеуге, бүгінгі таңда рухани өмірімізге енген көптеген игі жаңалықтардың бірі - халықтық педагогиканың бай мұрасының алатын орны зор деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы. – Алматы: Қазақстан, 1994. – 40 б.
2. Қазақстан Республикасының «Тіл туралы» заңы. – Алматы: Қазақстан, 1998. – 31 б.
3. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. 2007. 2-4 б.
4. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы: «Қазақстан – 2030» барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әлауқатының артуы. – Алматы, 2002. – 96 б.
5. Ұзақбаева С.А. Тамыры терең тәрбие (жоғарғы оқу орнының студенттеріне арналған оқу құралы) – Алматы, 1995. – 232 б.
6. Наурызбаев Ж. Ұлттық мектептің ұлы мұраты. (Оқушыларға мәдени- этникалық білім беру). –Алматы: Ана тілі, 1995. – 192 б.
7. Әлсатов Т. Қазақ хандығы тұсындағы тәлімдік ойлардың дамуы (XVIII ғғ.). – Алматы: Ғылым, 1999. – 198 б.
8. Жарықбаев Қ.Б., Қалиев С.Қ. Халықтық педагогика тағылымдары // Бастауыш мектеп.– Алматы, 1990. №2, – Б. 22-23.

ҚАЗАҚ ЭТНОПЕДАГОГИКАСЫ ТАҒЛЫМДАРЫ НЕГІЗІНДЕ БАЛА ТІЛІН ДАМУ

Сагинбаева Алия Полатовна

*«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада мектепте дейінгі балалардың тілін дамыту барысында сөздік қорын, сөз мәдениетін қалыптастыру мәселесі сипатталады.

Түйінді сөздер: этнопедагогика, тіл дамыту, сөз мәдениеті.

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКА РЕБЕНКА НА ОСНОВЕ ПРАКТИК КАЗАХСКОЙ ЭТНОПЕДАГОГИКИ

Сагинбаева Алия Полатовна

*Студент образовательной программы «Дошкольное обучение и воспитание»
Казاخско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье описывается проблема формирования словарного запаса, культуры речи в процессе развития речи дошкольников.

Ключевые слова: этнопедагогика, развитие речи, культура речи.

DEVELOPMENT OF THE CHILD'S LANGUAGE BASED ON THE PRACTICES OF KAZAKH ETHNOPELAGOGY

Saginbaeva Aliya Polatovna

*Students of the educational program «Preschool education and upbringing»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article describes the problem of vocabulary formation, speech culture in the process of speech development of preschoolers.

Key words: ethnopedagogy, speech development, speech culture.

Мектепке дейінгі мекемеде оқытылатын ғылым негіздері тіл дамыту арқылы жүргізіліп, баланың дүниетанымын, ой-өрісін, тіл байлығын, ауызша және жазбаша сөйлеуін дамыту қазақ тілінің қалыптасқан заңдылықтары арқылы жүзеге асырылады. Сондықтан мектепке дейінгі балалардың тілінің заңдылықтарын жете меңгеріп, әдеби тіл нормаларында еркін сөйлеп, сауатты жаза білу міндеті қойылып отыр. Өйткені – тіл дамыту сайып келгенде ой дамыту. Тіл дамыту – ана тілі әдістемесінің аса жауапты да күрделі саласының бірі. Оның күрделі болуының себебі бала тілін дамыту міндетін жүзеге асырушы мектепке дейінгі мекемеде жүргізілетін пәндер қазақ тілі мен тіл дамытуға ғана байланысты болмай, оның сөйлеу әрекетіне де тәуелді.

Мектепке дейінгі мекемеде жүргізілетін тіл дамыту әдістемесі – балаларға білім жүйесін меңгертуге, тілге деген икемділігі мен дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін әдіс-тәсілдері мен формалар, принциптер мен оқытудың мазмұны жайындағы ілім. Жалпы әдістеме ғылымның бір саласы.

Басқа ғылымдар сияқты тіл дамыту әдістемесі де теориялық ғылымдардың соңғы жетістіктеріне негізделі дамиды. Тіл ұстартудың ғылыми негіздері – тіл білімі, әдебиет және психология. Өйткені тіл - қоғам өмірінің объективті құбылысы, ол бүкіл халық үшін бірдей.

Қай тілдің болмасын айтылуының грамматикалық және синтаксистік нормативтік ережелері болады. Мұны тіл білімі зерттейді. Ал сөйлеу – психикалық құбылыс. Ол - әр адамның өзіне ғана тән ерекшелігі. Сөйлеуде объективті шындықты осы адамның субъективті түрде бейнелеп, оған индивидтің көзқарасын білдіреді. Яғни адам тілдің көмегімен қарым-қатынас жасау процесі, сөйлеу – психологияның зерттеу объектісі болып табылады. Солай бола тұрса да, күні бүгінге дейін мектептегі тіл дамыту жұмыстарын психологиялық ғылымнан оқшау жүргізіліп келеді. Соңғы кезде ғалымдар «Психология әдістеме ғылымынсыз-ақ өркендеп, өмір сүре береді, алайда әдістеме ғылымы психологиясыз дамып, жетіле алмақ емес. Әдістеме толық мәнді ғылыми пән болуы үшін, ол психологиялық негізге сүйенуі қажет пікірді іс жүзінде дәлелдеп отыр.

Әдістеме теориясында тіл дамыту енді ғана қалыптасып келеді. Оның маңызы, қажеттілігі анықталғанымен, ғылыми негіздері, құралдары, мазмұны мен салалары, байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастыратын жұмыс түрлері, әдіс-тәсілдері т.б. жақтары анықталмаған.

Тіл – адамзат қоғамында қатынас, сөйлесіп пікір алысудың құралы ретінде қызмет атқаратын құбылыс. Тіл мен қоғам өзара тығыз байланысты, біріншіден, тілсіз ешбір қоғам өмір сүре алмайды. «Тілсіз ұлт құрымақ». Тіл – адамзат қоғамының өмір сүруінің қажетті шарты. Екіншіден, тіл қоғам бар жерде ғана өмір сүреді. Қоғам – тілдің өмір сүруінің шарты. Қоғамның өмір сүруі үшін, тіл қаншалықты қажет болса, тілдің дамып, өркендеуіне қоғам да соншалықты қажет.

Тіл – тірі тарих. Онда халықтың ғасырлар бойы жинақтаған іс-тәжірибесі мен даналығы бар. Сананың аздығы мен көптігіне қарамай, әрбір халық өз тілінде асыл армандары мен әсем жан дүниесін, барша жақсылық атаулыға құрметін, адамзат бақытына кесір келтіргендерге лағнеті бейнеленген. Тіл – оны жасаушы халықтың тарихы, шежіресі, бүкіл өмірінің жаңғырығы мен ізгі арманы мен алдағы үміті, қайғысы мен қуанышы, күллі рухани өмірінің үні естіліп тұрады [1].

Мектепке дейінгі мекемеде тіл дамытуды оқыту барысы жеке-жеке айқын мақсаттар көздейтін үш кезеңнен тұрады:

1. Сауат ашу, тіл дамыту.
2. Оқу, тіл дамыту.
3. Грамматика, емле тіл дамыту.

Балалардың тілін дамыту, сөз дағдыларын қалыптастыру осы кезеңдердің әрқайсысында белгілі бір тақырыптың оқытылуына сүйене отырып, соның барысында жүргізіледі. Мұнда біз мына сияқты негізгі мәселелерді үйретуді, яғни белгілі тақырыпты оқыта отырып, баланың сөздік қорын дамыту; сөздерді үйрете отырып, жаңа сөздер жасайтын формаларды меңгерту барысында оларды байланыстырып сөйлем құрауға, сөз тіркесіне; сондай-ақ ойларын ауызша, жазбаша сауатты, жүйелі, дұрыс жеткізуге, сөйлей білуге үйретуді мақсат еттік. Егер осы үшеуі (сөздік жұмысы, сөз тіркесі мен сөйлем құрау және байланыстырып, сөйлеуге үйрету) күнделікті өтілетін сауат ашу, грамматика, оқу сабақтарымен байланыста біртұтас жүргізіліп отырылса, тіл дамыту жұмысы да біршама жүйелі өткізіледі деуге болады. Яғни тіл дамыту осы негізгі үш бағытта қатар жүреді, өйткені сөздік жұмысы сөйлем құрау үшін де, байланыстырып сөйлеу үшін де негіз болады; ал әңгіме айтуға дайындық жасау сөз бен сөйлемсіз іске асуы мүмкін емес. Сондықтан бұлайша топтаудың өзі – шартты түрде ғана, яғни тіл дамытудың мазмұнының нені қамтитығын көрсету [2].

Біз психология, педагогика ғылымдарының соңғы табыстарын басшылыққа ала отырып, үлгілі тәрбиешілердің озық тәжірибелеріне сүйеніп, жоғарыда атап өткен үш кезеңдерге орай, тіл дамыту мына сияқты бағыттарды қамтуы қажет:

1. Балалардың сөздік қорын дамыту.

а) жаңа сөздер үйрету және осы үйренген сөздерінің, сондай-ақ балалардың бұрыннан сөздік қорында бар сөздердің мағыналарын үйрету;

- ә) көркем мәтіндегі бейнелі құралдарды үйрету;
- б) синонимдермен, омонимдермен жұмыс;
- в) антонимдермен жұмыс;
- г) көп мағыналы сөздермен жұмыс;
- д) қанатты, нақыл сөздермен жұмыс;
- е) мақал-мәтел, жаңылтпаштарды үйрету;
- ж) балалардың үйренген сөздерін қолдану белсенділігін арттыру мәселелері

қамтылады.

2. Сөз тіркесі, сөйлемдермен жұмыс жүргізу.

3. Байланыстырып сөйлеуге үйрету. Мұнда балалар оқығандары мен көргендерінің, естігендерінің мазмұнын жүйелі түрде ауызша айтып, жазбаша баяндауға үйренеді, сондай-ақ ұсынылған тақырыптар бойынша материалдар жинап, жүйелеп, өз жандарынан ауызша, жазбаша әңгіме құрастыруға үйренеді.

Мектепке дейінгі мекеме оқу жоспарына бүкіл ғылым атаулының барлығы енгізіле бермейді, ғылымдардың ең негізгілері, оның өзінде балабақша балаларын оқыту үшін сұрыпталып алынған, өмірді, қоғамның даму заңдылықтарынан білім беретін ғылымдардың негізі ғана ену мақсат етіледі. Пәндердің ішінде тілдің алатын орны ерекше зор. Өйткені тіл – адам баласының ең басты қатынас құралы. Тілді оқыту, оның ішінде ана тілін оқытудың міндеттері әрбір халықтың мәдениетінің, әдет – ғұрпының қалыптасуы мен дамуын таныту мақсаттарынан тұрады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Тіл – ұлттың аса ұлы игілігі әрі оның өзіне тән ажырағысыз белгісі, ұлттық мәдениеттің гүлднену мен адамдардың тарихи қалыптасқан тұрақты қауымдастығы ретінде ұлттың өзінің болашағы – тілдің дамуына, оның қоғамдық қызметінің кеңеюіне тығыз байланысты» делінген [3].

Мектепке дейінгі балалардың дайындық тобында сөйлеу тілін жетілдіру тіл үйренуде ең басты міндет. Сөйлеу тілінің бірнеше стилі болады. Қазақ тілінде сөйлеу тілінің мынадай стилі бар. Ең алдымен сөйлеу стилі. Бұл – стиль жағынан өте нақышталмаған, қарпайым сөздердің күнделікті айтылуы. Сөйлеу тілімен салыстырғанда анағұрлым жоғары саналатын ақындық, шешендік, академиялық, ғылыми стиль бар. Әртүрлі жаргондар, сөздердің әдеби тілдегі айтылу нормасынан ауытқулары осы ауызекі сөйлеу стиліне жатады. Тілдің грамматикасын білу арқылы балалар бір – бірімен сөйлесуді, сұрақ қоюды үйренеді. Олардың сөйлеу тілін дамыту үшін өздерін қоршаған заттарға, ортаға қатысты, қайда отыр, не көріп отыр, олар не үшін қажет деген сұрақтарға жауап беретіндей жағдай туғызу қажет. Әр топтың бағдарламасына қарай балалар жаңа сөздер меңгереді. Тәрбиеші дайындық тобындағы балаларға жеке сөздерді жаттаумен тынбай, сол сөздерді қатынастыра отырып қазақша сөйлем құрастыруға үйретеді. Яғни балаға неге осылай айтамыз? Қалай айтуға болады? Дұрысы қайсы деген сұрақтарға жауап іздейді.

Балалар дайындық тобында өздерін қоршаған ортамен таныса отырып сөздік жұмысын іске асырады. Өздеріне аты белгісіз зат не құбылыспен танысқанда, оның өзімен немесе атауымен сөздік арқылы танысады. Сөз – тілдің құрылыс материалы. Ал грамматика болса сөздердің өзгеру мен сөйлем ішіндегі байланыстың заңдылығын үйретеді, қалыптастырады. Бұл заңдылықтарды білу үшін түрлі сөйлемдер, сөз тіркестері меңгеріледі.

Бала дайындық тобында ең алдымен тілдің дыбыстық құрылысын меңгеруі шарт. Ол үшін дыбыстарды дұрыс айтуға (орфоэпиясын) жаттығады. Ол тәрбиешінің айтқанына еліктей отырып, қазақ тілінің фонетикасын, сөзге түсетін екпінді, интонацияны, сөздерді дұрыс оқуды меңгереді, жаттығады. Тәрбиеші балаларды бірімен сөйлеу мәдениетіне, сөйлеу мәнеріне (дауыс ырғағы, өзін ұстау, сөйлеушіні тыңдай білуге) үйретуі қажет.

Балалардың өздеріне айтылған сөзді тыңдай білуге, оны түсініп, сөйлесе білуі (бір – бірімен), сұрақтарға жауап беруі, сұрақ қоя білуі мұның бәрі олардың сөздік қорының тілдің грамматикалық құрылысын дұрыс меңгеруіне байланысты. Осының нәтижесінде балалар бір – бірімен кезектесіп сөйлесуге жаттығатын болады.

Балалар қазақ тілін де, ана тілін де байланыстырып, сөйлеу білуі үшін оқығанын, түсінгенін, өз пікірін айту бала – бақшадан үйретіліп, жаттықтырылуы керек. Баланың түсінігін тыңдау арқылы оның сөздік қорын, сөйлем құрастыру дағдысын, мазмұнын қалай түсінгенін анықтауға болады. Әдетте балалар басқалардың айтқан әңгімесін тыңдай отырып, соларға еліктеп өз түсініктерін (сөз, сөз тіркесі, сөйлем) айтуға жаттығады.

Тілді оның дамуы мен жеке адамның қалыптасуындағы ролін зерттеу – адамның бүкіл таным қызметінің қалыптасуын қарастыруда ерекше маңызға ие болып отырған ғылымның басты мәселесіне айналды. Ал баланың танымдық қызметі баланың өзін қоршаған ортамен қарым – қатынас жасауы, яғни ұрпақтан – ұрпаққа бұрынғылардың тәлімі мен тәрбиесі, іс – тәжірибесінің берілуі процесінде қалыптасады. Балғын шақтан есейіп, ересектер қатарына өту барысында баланың психикалық дамуының негізгі бір формасы - өзара сөйлесу, пікірлесу арқылы өзгелердің іс – тәжірибесін бойына сіңіру болып табылады. Балалар тілінің ролін, олардың сөйлесу қызметін зерттеу ғылымның басты міндеттерінің бірі болып отыр.

Балабақшада жүргізілетін жұмыстардың ең негізгісі – баланың тілін дамыту, ана тілінде дұрыс сөйлей білуге үйрету. Сондықтан баланы ана тілінде анық, таза, жүйелі сөйлей білуге үйрету тәрбиешілерге үлкен міндет жүктейді. Тілді дамыту – баланың ақыл-ойын, адамгершілік және басқа жақсы сапаларын қалыптастырудың қайнар бұлағы, әрі көркем сөз өнеріне, мәнерлі сөйлеу үлгілеріне, көркем әдебиет шығармаларын түсінуге, мазмұнын байланыстырып баяндап айта білуге үйретудің негізі. [4]

Өмірдің бүгінгі таңдағы талабы қазақ тілін жас ұрпаққа үйретудің тиімді әдістемесі жасалуын қажет етіп отырғаны белгілі. Қазақ тілінің қоғамдық қарым-қатынастардың барлық салаларында: саудада, тұрмыстық қызмет көрсету мекемелерінде, кеңсе ісінде, т.б. жерлердің барлығында да қолдану аясының кеңі түсуін қамтамасыз ету міндеті қойылуда. Мұның өзі қазақ тілінің қарым-қатынас құралы ретіндегі мәнімен қатар, танымдық құралы ретіндегі ролін де күшейте түсетіні мәлім. Осыған орай, жас ұрпаққа білім беру, оларды қажетті дағды мен іскерлікке төселдіру, өз пікірлерін білдіріп, қорытынды жасай алуға баулу, бұл мәселелерде балалардың жеке ерекшеліктері мен жалпы даму деңгейін ескеру, мектепке дейінгі мекемеде оқу-тәрбие жұмыстарының алдында тұрған басты міндеттердің біріне айналуға. Бұл міндеттер, әсіресе, дайындық тобында балаларды ауызша, жазбаша тілін дамыту жұмысын күн тәртібіне бірінші мәселе етіп қойып отыр.

Мектепке дейінгі мекемеде тіл дамыту – бір сыпыра ғылым өкілдерінің бірігіп шешуін талап ететін психологиялық, педагогикалық және лингвистикалық проблема.

Ғылыми жұмыста - мектепке дейінгі балалардың тілін дамытуда дұрыс сөйлеуін қалыптастырудың педагогикалық мәселелері қарастырылды;

- балалардың тілін дамытуда сөз, сөйлеу және сөздік қор ұғымдарын пайдалану жолдары нақтыланды.

- Балалардың тілін дамытуда ертегілердің тәрбиелік мәні айқындалды.

- Мектепке дейінгі балалардың тілін дамытуда ертегілерді пайдаланудың әдіс-тәсілдері қолданылды.

Тіл дамыту жұмысын балалардың психикалық танымдық қызметін (түсіну, қабылдау, ес, ойнау, қиял) күшейтіп, шығармашылық белсенділіктерін арттыратындай деңгейде жүргізу жағы қарастырылды. Мұнда, әсіресе, дайындық тобында қабылдауға үйрету; олардың эмоциялық есінің басымдығы ескеріліп, саналы ұғындыруға көңіл бөлу; ойлау операцияларының және қиялдың қайта жасау мен шығармашылық түрлерінің іске асуына баса назар аударылды.

Тіл дамыту жұмыстарын жүргізуде мына мақсат көзделді;

а) балалардың бақылампаздық танымын кеңейту;

ә) әр нәрсені салыстыра талдап, жинақтап, соның негізінде өз беттерімен қорытынды шығара білуге, пікір айтуға, пікірлерін бір – бірімен байланыстырып, себеп – сасларлықты, тәуелділікті ажыратып, сақтай білуге үйрету;

б) балалардың алған білімдерін пайдаланып, ана тілі нормасына сай, өз көзқарастарын,

өз сезімін, ниетін, ойын дұрыс айтып, жазып бере алатындай дағдыларға төселдіру, қажетті іскерлікке баулу, ана тілді сүйюге, оның алтын қорын, тамаша сырлы, көркем де нәзік сөз байлығын қолдана білуге, оны сезініп, құрметтей білуге тәрбиелеу;

в) балалардың іскерлік қабілетін арттырумен қатар, оларды өз елінің салт – санасын, дәстүрі мен әдет – ғұрпын қадір тұтатын, халқына шын берілген азамат болуға, бір – біріне достық, бауырластық сезімге, саналы да белсенді еңбек ете білуге баулу көзделді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР этникалық мәдени білім беру тұжырымдамасы. Астана, 1996 ж.
2. Т.Шананұлы «Тіл дамыту оқулығы» Алматы, 1980
3. ҚР Білім туралы заңы. Астана. 7 маусым. 1999ж
4. Алпысбаев Т. Сөз дыбыстау мен мағына бірлігі.-Алматы, 1979.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН АЙМАҚТЫҚ ӘДЕБИЕТ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Тілеуамаганбетова Қамқа Серікқызы

*«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының студенті
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада кіші мектеп оқушыларына аймақтық әдебиет шығармалары арқылы патриоттық тәрбие беру процесі қарастырылады.

Түйінді сөздер: аймақтық әдебиет, отансүйгіштік, тәрбие.

ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА В МЛАДШИХ КЛАССАХ ЧЕРЕЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Тілеуамаганбетова Камка Серикқызы

*Студент образовательной программы «Педагогика и методика начального образования»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматривается процесс патриотического воспитания младших школьников через произведения региональной литературы.

Ключевые слова: региональная литература, патриотизм, воспитание.

EDUCATION OF PATRIOTISM IN ELEMENTARY GRADES THROUGH THE WORKS OF REGIONAL LITERATURE

Tileumaganbetova Kamka Serikkyzy

*Students of the educational program «Pedagogy and Methods of Primary Education»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article examines the process of patriotic education of younger schoolchildren through the works of regional literature.

Key words: regional literature, patriotism, education.

Қазіргі таңда бастауыш мектеп оқушыларын елжандылық, ұлтжандылық, елге сүйіспеншілік бағытында тәрбиелеу - қоғамның рухани жаңғыруына жол ашып, адам санасында елдің ұлылығын жаңартуға әкеледі. Нәтижесін баланың шындыққа деген қарым-қатынасынан, оның шығармашылық жан-жақтылығынан көруге болады. Өз Отанына деген сүйіспеншілікті, патриоттық сезімді қалыптастыруды неғұрлым ерте бастаса, патриоттық тәрбие нәтижесі де соғұрлым жоғары болмақ. Сондықтан қазіргі кезде болашақ мектеп мұғалімдерін патриоттық тәрбие беруге арнайы түрде даярлау қажеттігі туындап отыр. Туып-өскен жеріне, оның салт-дәстүріне, өлең-жырларына, ақын-жыршыларына деген жоғары сезім, шығармалардан алынған керемет әсерлер бала бойында қандай да бір сүйіспеншілікті туындататыны сөзсіз. «Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыс-ты-рып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды. Бұл – тарлан тарихтың, жасампаз бүгінгі күн мен жарқын болашақтың көкжиектерін үйлесімді сабақтастыратын ұлт жадының тұғырнамасы. Ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс.

Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды.

Туған жерге, оның мәдениеті мен салт-дәстүрлеріне айрықша іңкәрлікпен атсалысу – шынайы патриотизмнің маңызды көріністерінің бірі».

Патриотизмнің ең жақсы үлгісі орта мектепте туған жердің тарихы мен әдебиетін оқудан көрініс тапса игі. Туған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тауы мен өзені, ақын-жыраулардың шығармалары тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер атауының төркіні туралы талай-талай аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің халқына суықта пана, ыстықта сая болған, есімдері ел есінде сақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас ұрпақ біліп өсуге тиіс.

«Өз елінің тарихына, мәдениетіне және дәстүрлеріне, халқының мәдени мұрасына қызығушылықтарының артуы негізінде ұлттық өзіндік сананың өсуі байқалады. Жаңа қазақстандық патриотизм, азаматтық, ізгілікке бағдарланған дүниетаным қалыптасу процесі жүріп жатыр. Елдегі оң өзгерістер білім беру ұйымдарының тәрбие процесінде көрініс табуы қажет» делінген еліміздің «Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерінде» [1]

Балалардың бойында патриоттылық сезімді қалыптастыру тақырыбы жаңа тақырып емес, оны Ю.К. Бабанский, В.Я. Стоюнин, В.А. Сухомлинский, А.С. Макаренко, К.Д. Ушинский секілді ғалымдар мен Н.А. Белоусов, В.В. Буткевич, А.Д. Живейко, В.И. Лутовинов, М.А. Терентий т.б. жаңа педагог ізденушілер көтерген болатын. Оларды балалардың санасында патриоттылықты кіші мектеп кезінен қалыптастыру керектігін баса айтқан.

«Патриотизм» ұғымын әр ғалым өзінше анықтап, өзінше баға беріп, маңыздылығын ескеруді жөн көрген. К.Д.Ушинский бала үнемі патриотизм рухында және Отанына деген шексіз махаббатта өсуі қажет деп ескертеді. Сонда ғана ол ар-ұждан тәрбиесімен тығыз байланыста болады. Адам өзінің еліне деген сүйіспеншілігін дұшпанына қарсы қару ұстануымен дәлелдейтінін, алайда бұл сезім тек Отанына қауіп төнген кезде ғана көрінетінін де баса айтады [2]. Аталған тәрбие балалардың бойында ұлттық мақтаныш сезімін қалыптастырып, басқа ұлт өкілдеріне құрметпен, Отан алдындағы парызбен, ортақ мүдделерді артықшылығымен байланысты қарастырылуы қажет. Халықтық ұғымын К.Д.Ушинский өз елінің тарихи дамуы, географиялық орналасуы мен табиғи жағдайларының шарттары ерекшелігімен түсіндіреді.

А.С.Макаренко өзінің «Балаларды тәрбиелеудегі дәрістерінде» патриоттылық тәрбиені келесідей тәрбиелеуді ұсынады: «Біз өзіміздің азаматтарымыздан кез келген уақытта топ алдындағы парызын орындауды талап етеміз, яғни ол өз кезегінде Отан алдындағы парыз деп түсіну қажет. Ешқандай бұйрық пен өкімсіз, өзінің краетивті және шығармашылық әрекетке ие болу керек». [3] Макаренко пікірі бойынша патриоттылық сезімінің негізгі критерийі ретінде қоғамдық жұмысты ұсынады, яғни «Патриотты тәрбиелеу – елінің қарқынды дамуының артуына белсенді түрде күресетін жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеу дегенді білдіреді».

Ю.К. Бабанский патриоттылық тәрбиені беруде ана тілін, әдебиеті мен мәдениетін, сонымен қоса мемлекеттік символдарды да білуі міндетті деп есептейді. Балаларға негізгі тәрбие әскери-патриоттылық бағытта берілуі маңызды, себебі оқушылардың батырлардың ерліктеріне деген қызығушылығын тудырып, тануға, даңқты жерлерге саяхат жасауға, патриоттылықты арттыратын шараларға белсенді тартылуына бет бұрады. Сол арқылы балалардың көз алдында белгілі батырлық пен батылдық мысалдарын елестетуге мүмкіндік береді. [4]

Н.А. Белоусов патриотизмге мынадай сипаттама береді: «Патриотизмді тәрбиелеу дегеніміз адамда біздің қоғам мен мемлекеттің даму ерекшелігін, ұлттық сана-сезімді, өмір салтын, әлемді түсіну мен Отан тағдыры үшін жауапкершілікті көрсететін рухани құндылықтарды қалыптастыру» [5]. Яғни ғалым балалардың бойындағы патриоттық тәрбиені қалыптастыру арқылы ел болашағының да жауапкершілігі қоса артылатынын баса айтады, шынымен де ел болашағы жастардың қолында деген сөз тіркесінің мән-маңызы да осында.

Педагог В.В. Буткевич «Патриоттық тәрбие – бұл патриотизмді, Отанға деген

сүйіспеншілік пен бейбітшілікке деген ұмтылысты, ішкі бостандық пен мемлекеттік билікті құрметтеуді, басқа елдердің рәміздерін, өзін-өзі бағалау мен тәртіпті, ұлттық сезімдер мен ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін үйлесімді түрде көрсететін жеке тұлғаның интегративті қасиеті ретінде қалыптастыру» [6].

А.Д. Живейко «патриоттық тәрбие-бұл патриоттық көзқарастар мен нанымдарды, сезімдер мен мінез-құлық нормаларын қалыптастыру» деген ойды алға тартады. Себебі патриоттылық қандай да бір нормаларға сәйкестену мен бас июді білдіреді. [7]

Мерзімі ескіде болса да, берілген анықтамалар әлі де маңызын жоймағанын айта кету керек. Алайда барлық сипаттамалардың түпкі негізі мағыналас болып келеді. Аталған тақырыпта қазақстандық ғалымдардың да пікірін де атап кету қажет.

Педагогика ғылымының кандидаты Дүйсенбаев А.Қ. өзінің 2006 жылы қорғаған «Қазақ батырларының қаһармандық бейнесі арқылы оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары» атты диссертациясында [8] жалпы және орта білім беретін мектептің іс-тәжірибесінде орта және жоғарғы сынып оқушыларына отансүйгіштік тәрбие беруде ұлттық рухани мұраны пайдалануда бірегей жүйенің жоқтығын дәлелдейді. Ғалым «батырлардың қаһармандық бейнесі», «қазақ патриотизмі», «отансүйгіштік» ұғымдарына анықтама беріп, маңыздылығын көрсетеді.

Ғалымның жетекші идеясы қазақ батырларының қаһармандық бейнесі арқылы оқушылар бойында отансүйгіштік қасиеттерін қалыптастырып, бүгінгі заман талабына сай отаншылдық рухы биік азамат тәрбиелеу. Әрине, патриотизм сезімін дамыту бастауыш сыныптан бастап, әрі қарай жалғасын табатыны сөзсіз.

Педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған Еримбетова Гафура Хадимовнаның диссертациясы «Бауыржан Момышұлының шығармалары негізінде жоғары сынып оқушыларына патриоттық тәрбие» деп аталады [9]. Ғалым Бауыржан Момышұлының қасіретті күресте ерен еңбегін жастарға дәріптеу арқылы, артында қалған мол мұрасымен таныстыруды маңызды деп санайды. Зерттеу жұмысының мақсаты да оқушыларға патриоттық тәрбие беру және теориялық тұрғыдан негіздеу. Белгілі адамның өнегелі сөздері мен істері, тұрмысы мен мәдениеті, өнері мен өмір тәжірибесі отансүйгіштік сезімінен бастау алатынын да баса айтады.

Ақтөбе өңірінде әр кезеңде өмір сүрген халық қалаулылары, ақын-жыршылары өз деңгейінде, шама-шарқынша зерттелініп, оқырман назарына ұсынылып отырды. Сонымен қоса елін, жерін сүю тақырыбынан да айналып кеткен жоқ. Филология ғылымдарының кандидаты, талантты ұстаз С.Ж.Бермағамбет «Діни-ағартушылық және Әбубәкір (Кердері) Боранқұлұлының әдеби мұрасы» атты монографиясында «Діни-ағартушылық ағымның өкілдері өз кітаптарында, мұсылманшылдық білім саласында пайда болған жаңа бағыт – усли жадидті жақтады. Бұл оқудың жаңа әдісі еді. Оқытудың бұл әдісі арқасында ел арасында білімге ынта-жігер өсіп, балалар аз уақытта сауаттылыққа жетті» деп келтіріледі, яғни Ақтөбе өңірінің ақыны Кердері Әбубәкір шығармаларындағы тәлім-тәрбие берерлік мұраны паш етеді. [10]

Филология ғылымдарының докторы, профессор Б.Т.Бораштың «Сары Батақұлының әдеби мұрасы» атты оқу құралы [11], ерлік пен елдікті, береке мен бірлікті, ақиқат пен ар-намыстың жаршысы, қарымды шешендігімен елге сыйлы азамат Ақтан Керейұлының шығармашылығын зерттеген Есентүгел Әзидің кітабы [12] диссертация тақырыбын аша түсетін бағалы еңбектер.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің профессоры, философия ғылымдарының докторы Амангелді Айталы «Қазақ болу немесе рухани арпалыс» мақаласында аймақтық әдебиеттің азаматтардың патриоттық сезіміне тікелей тәуелді екенін былайша түсіндіреді: «Аймақтық патриотизм сол аймақтың тарихи, экономикалық, табиғи, мәдени, территориялық, басқа да ерекшеліктеріне байланысты қалыптасады. Әрдайым басқа аймақтармен салыстыру орнын айқындау, аймақты бәсекеге қабілетті ету ұмтылысы азаматтық парыз. [13].

Сонымен қоса ғалым бастауыш сыныпта баланың бойына сіңірген білім мен тәрбие ісіне жұмсалған қаражат ең тиімді ұлттық инвестиция деп есептейді, яғни баланы тәрбиелеу неғұрлым ертерек басталса, соғұрлым нәтижесі де сапалы болмақ. [14]

Қазақ әдебиеті деп аталатын үлкен мұхитқа құятын бірегей сала – Ақтөбе өңірі ақындарының мұраларын зерттеп, зерделеген, жинақтап, пысықтаған, әр ақынның шығармаларын бөлек кітап ретінде шығарып, республикаға маңызды еңбектер жазып жүрген өлкетанушы, филология ғылымдарының докторы Асанов Жұманазар Асанұлының ерен еңбегін атап өтпеу мүмкін емес. Жұманазар Асанұлы аймақтық әдебиет өкілдерінің шығармаларындағы басты тақырып – елі мен жеріне деген сүйіспеншілік екенін ерекше атап өтеді. [15,16].

Яғни отансүйгіштік сезімін дамыту мектеп табалдырығынан бастау алатынын алға қояды ғалым, демек бастауыш сыныпта аталған жұмыстарды бастау – дер кезінде болашағының елжандылық іргетасын қалау дегенмен пара-пар.

Елдің елдігін сақтап, ұрпақтан ұрпаққа мирас етіп қалдыратын құндылықтарына деген жан – ашырлық танытуда отансүйгіштің рөлі ерекше.

Азаматтық тәрбие сана-сезімді, дүниетанымды қалыптастырудан басталып саяси идеялық тәрбие арқылы отансүйгіштікке, ұлтжандылыққа әкеледі. Отансүйгіштік, ұлтжандылық, патриотизм, отаншылдық деген сөздер бір ұғымды білдіреді. Отансүйгіштік - отанға деген сүйіспеншілік, бойындағы күш-қуатын, білімін Отан игілігі мен мүддесіне жұмсау, туған жерін, ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен дәстүрін құрмет тұту. Отансүйгіштік грекше patriotes- отандас, patris-отан, туған жер деген ұғымды білдіреді. Отансүйгіштік - адамның бойындағы сезімге байланысты. Шәкірттердің сол сезімін ояту, өзін өз елінің азаматымын деп сезіне білу, өзінің бүкіл елімен және халқымен туысқандығын сезу, адамды қолдап, отыратын өзінің күші мен мүмкіндіктерін, сенімін нығайтатын ең күшті сезім болып саналады. Отансүйгіштік ұғымы елдің саяси құрылысына, оның саяси мекемелеріне сүйіспеншілік пен халықтың құрамын, өзі өмір сүріп отырған мәдени ортаға (мәдениетке, адамгершілікке, елдің әдет-ғұрпына) халықтың сүйіспеншілігін, өзі өмір сүріп отырған әлеуметтік ортаға (елдегі әлеуметтік-экономикалық қатынастарға, оның еңбек жағдайларына) халықтың сүйіспеншілігі мен құрметін қамтиды. Қазақстандық отансүйгіштікке тәрбиелеу міндеттеріне:

- Қазақстанда өмір сүріп жатқан әрбір ұлт өкілдеріне ұлтжандылық, отансүйгіштік сезімді түсіндіру;

- Қазақстанда қызмет етуді мойындату;

- Қазақстанды ішкі немесе сыртқы жаудан қорғауға дайындау.

Қазір буржуазиялық, пролетариаттық патриотизм жоқ. Әр мемлекет өз мүддесін қорғайды. Сондықтан елдік, отандық патриотизм немесе отансүйгіштік тәрбие бар.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін жалпы адамзаттық құндылықтарға негізделген қоғамда жаңа идеология қалыптастыру керек болды. Бұл идеологиялардың негіздерін «патриотизм», «қазақстандық отансүйгіштік» және «ұлтжандылық» ұғымдары құралады.

Ақтөбе өңірі ақындарының шығармаларында педагогикалық ойлардың болғаны айдан анық. Өйткені, атақты Мөңке бидің кейбір өлең үзінділерінің, өзі турасындағы әңгімелердің, Нұрпейіс Байғанин, Айсәуір Байтабынов, Сары Батақұлы, Ақпан Әйтпекұлы, Жөкей Шаңғытбайұлы, Сарышолақ Боранбайұлының шығармаларының басты тақырыбы – ел мен жер мәселесі, еліне деген сүйіспеншіліктен шыққан жүрекжарды жырлары, қазақ жерінде өткен батырлардың батырлық пен батылдық іс-әрекеттерінің жырда көрініс табуы – мақсаттың бір болғандығын көрсетеді.

Атақты би Мөңке бидің шығармаларының мектеп бағдарламасына кірігуі – заман талабы болып отыр. Өйткені мектеп бағдарламасына сәуегей, батыр Мөңке бидің шығармаларының енуі, сонымен қоса ол өздерінің жерлестері екендігі балалардың эмоциялық қабылдауын одан әрі күшейтіп, түсінігін арттырып, мақтаныш сезімін ұлғатпақ.

...Атақты жазушы Жүсіпбек Аймауытовтың 1925 жылы Ташкент қаласында жеке кітап

болып басылып шыққан “Ел қорғаны” атты бір перделі пьесасы бар. Бұл – Ақтөбе маңындағы азамат соғысы жылдарында болған оқиғаның негізінде жазылған кешегі Кеңес өкіметінің келуімен бірге туған ел ішіндегі өзгерістерді баяндайтын ақ пен қызылдың шайқасын бір ұлттың бай мен кедей боп бөліну шындығын білдіретін драма.

Бүгінде «Мен патриотпын» деген замандастарымыздың бойынан нағыз ұлтжандылық сезімнен гөрі, мендік патриотизм өріс алғанын байқаймыз. Яғни, олар өзінің бас мүддесін бірінші орынға қояды, ұлттық, елдік мақсат келесі орынға қалады. Сондықтан әр адамның бойынан өзімшілдік, менмендік, тек өз пайдасын көздейтін пиғылдан арылту үшін, ұлтжандылық тәрбиесіне баулу керек. Ол ата-бабаларымыздың ерлік істерінен, аңыз әңгімелерінен, батырлар жырынан мысал келтіре отырып, солардан үлгі алу, өздерін солардың ұрпағы екендігіне көз жеткізе отырып, еліктету арқылы іске асыруға болады. Сондықтан әр адамның бойына Отанға, халқына шын берілгендіктен, ата-салтына, ел тарихына деген құрмет, ерлік рухы қалыптасуы керек.

А.Байтұрсынов: «Атадан балаға мирас болып екі-ақ нәрсе қалады, бірінші – бай тілі, екінші – байтақ жері».

Философ А.Айталының «Ұлттану» оқу құралында «Ұлтжандылық – халық рухы және материалдық игіліктерін көбейтуге арналған жігері, қайраты. Ұлтжанды деп еңбекқор, іскер, талапты, ойшыл, ізденгіш, ұлттық мұраттар жолындағы абзал істің иесін айтамыз. Ұлы ұлттар осындай ұлтжандылығымен мықты» делінген.

Патриоттық тәрбиенің объектісі мен қайнар көзі – Отан десек, оның мазмұны – байлықтары, тілі, дәстүрі, тарихи ескерткіштері, туған өлкедегі киелі орындар. Олардың адам көкірегіне жылылық, жақындық, туыскандық сезімдерді ұялатып, ізгі де ерлік істердің қайнар көзіне айналуы патриотизмге тәрбиелеудің арқауы. Олай болса, патриоттық тәрбиенің қазіргі кезде алатын орны ерекше.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 21 б.
2. К.Д.Ушинский. Педагогика. Избранные труды. Москва: Юрайт, 2019 Лысенкова С.Н. Методом содержащего обучения. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
3. Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей //Переиздание. Макаренко А. С. избр. пед. соч. / под ред. Самойлова И.А. М.: Педагогика, 2010. С. 320.
4. Бабанский Ю.К. Педагогический процесс // Избранные педагогические труды. М.: Просвещение, 2010. С. 420.
5. Белоусов Н.А., Белоусова Т.Н. Патриотическое воспитание студентов как проблема педагогического образования // Патриотическое воспитание: история и современность: сб. науч. ст. М.: Просвещение, 2004. С. 57.
6. Буткевич В.В. Патриотическое воспитание учащихся: история и современность. Минск: Изд-во нац. ин-та об-ия, 2010. С. 207.
7. Живейко А.Д. Идеологические аспекты формирования патриотизма и гражданственности. Витебск.: Изд-во Витебск. ун-та, 2008. С. 20.
8. Дүйсенбаев А.Қ. автореферат «Қазақ батырларының қаһармандық бейнесі арқылы оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары», Атырау, 2006
9. Еримбетова Г.Х. Бауыржан Момышұлының шығармалары негізінде жоғары сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру. Алматы, 2010
10. С.Ж.Бермағамбет «Діни-ағартушылық және Әбубәкір (Кердері) Боанқұлұлының әдеби мұрасы». / «Жұбанов кітапханасы» сериясы. – Ақтөбе: «Жұбанов университеті» баспа бөлімі, 2019. - 130 б.Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы» 2007 жыл,
11. Сары Батақұлының әдеби мұрасы/Оқу құралы. - Алматы, «Ғылым» баспасы, 2000. -

12. Есентүгел Әзи «Ақтан Керейұлы» (1850-1912)/ Ақтөбе мемлекеттік педагогикалық институтының «Аймақтық әдебиеттану» зертханасы. – Ақтөбе, 2010. – 58 бет
13. egemen.kz: <https://egemen.kz/article/171159-amangeldi-aytaly-qazaq-bolu-nemese-rukhani-arpalys>]
14. <https://alashainasy.kz/sailaujanaliktari/amangeld-aytalyi-fgd-professor-tort-jaska-deyng-balanyin-boyyina-snrngen-blm-men-99394/>
15. Асыл қазына (жинақ). – Ақтөбе, 2001. – 273 бет
16. Ақтөбе антологиясы, Ақтөбе, 2003

ТЕХНИЧЕСКИЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ /
ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ

**ПРОЦЕССНЫЙ ПОДХОД ПРИ НЕПРЕРЫВНОМ УЛУЧШЕНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ОРГАНИЗАЦИИ В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМ СТАНДАРТОМ
ISO 9001:2015**

А.Е. Сайынов

Студент

Курманова А.У.

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В статье рассматривается одна из управленческих инноваций – система менеджмента качества и ее эффективное внедрение на предприятия РК в соответствии с международным стандартом ISO 9001:2015. Описывается разработанная модель мероприятий по внедрению СМК, основанная на процессном подходе и других принципах управления предприятием. На примере Акционерного общества «Қазақстан Темір Жолы» рассматривается опыт применения СМК в производстве и влияние на возможности и конкурентоспособность предприятий в случае успешного внедрения и поддержания в рабочем состоянии рассматриваемой системы управления качеством деятельности организаций.

Ключевые слова: международный стандарт; процессный подход; ориентация на потребителя; серия стандартов ISO 9000; цикл Деминга.

**PROCESS APPROACH TO CONTINUOUS IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATION'S
ACTIVITIES IN ACCORDANCE WITH THE INTERNATIONAL STANDART ISO 9001:2015**

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

The article considers one of the management innovations – the quality management system and its effective implementation in the enterprises of the Kazakhstan in accordance with the international standard ISO 9001:2015. This article describes the developed model of implementation activities of QMS based on process approach and other enterprise management principles. Open Joint Stock Company «Kazakh Railways» is considered as an example of applying QMS in Kazakh production and also as the impact on the capability and competitiveness of enterprises in the case of successful implementation and maintenance of the quality management system of the organizations activities.

Key words: international standart; process approach; customer orientation; series of standart ISO 9000; Deming cycle.

В условиях острой конкуренции на внутреннем и мировом рынках, современные организации вынуждены изменяться сами и постоянно разрабатывать новые технологии и приемы ведения бизнеса, повышения качества конечных результатов деятельности и внедрять новые, более эффективные методы управления. Одной из управленческих инноваций, которая в настоящее время нашла широкое применение в РК, является внедрение систем менеджмента качества (СМК), соответствующих международному стандарту ISO 9001:2015 [4, с. 164]. Одна из стратегически важных целей любой организации – непрерывное или постоянное повышение качества изготавливаемой продукции, процессов или предоставляемых услуг. Реализацию данной цели можно достичь при внедрении и поддержании в рабочем состоянии СМК, сертифицированную на соответствие стандарту ISO 9001:2015 [2], позволяющую повысить эффективность и результативность предприятия. Стандарты ISO серии 9000 [1] для

непрерывного улучшения процессов рекомендуют использовать цикл PDCA или цикл Деминга при реализации процессного подхода, который направлен на повышение эффективности работы организации. На рисунке 1 представлена схема осуществления данного цикла действий: планировать, осуществлять, контролировать, совершенствовать.

Рис. 1. Цикл Деминга-PDCA

После успешной сертификации и получения сертификата ISO 9001:2015 перед организацией открываются большие возможности:

- эффективное использование финансовых ресурсов;
- максимальный учет потребностей потребителей;
- контролирование, предупреждение или частичное исключение возможных ошибок при обеспечении качеством продукции или предоставления услуги и оперативное реагирование на их возникновение;
- повышение мотивации и заинтересованности персонала в деятельности по улучшению.

Продуктивное управление качеством осуществляется за счет соблюдения требований, которые регламентирует данный стандарт. В отличие от версии ISO 9001:2011 года новая версия стандарта направлена на риск-ориентированный подход при реализации процессной модели СМК.

Как правило, компания, имея наличие сертификата соответствия СМК стандарту ISO 9001:2015, расширяет свою клиентскую базу, развивает потенциал своего бизнеса, кроме того она получает больше возможностей на получение государственных заказов и сотрудничества с иностранными партнерами. Результативное внедрение систем менеджмента качества может быть достигнуто за счет использования процессного подхода на стадии ее разработки. Если рассматривать деятельность по внедрению СМК как процесс, то модель внедрения может быть представлена следующим образом. Схематично она показана на рисунке 3. Сущность процессного подхода заключается в рассмотрении его как совокупности взаимосвязанных действий, преобразующих входы в выходы, причем каждый выход предыдущего этапа разработки СМК является входом для последующего с разграничением четких границ.

Рис. 2. Требования ГОСТ Р ИСО 9001-2015 к реализации процессной модели СМК

Кроме того, рассматриваемый подход позволяет выделить основные ресурсы, методы и средства необходимые для осуществления этапа, принципы и технологию реализации. Среди технологий можно выделить такие, которые нашли широкое применение: SWOT-анализ, PEST-анализ, гистограммы, диаграммы и другие. Единое информационное пространство при таком подходе обеспечивается за счет четких границ и отсутствия дублирующих функций при выполнении этапов.

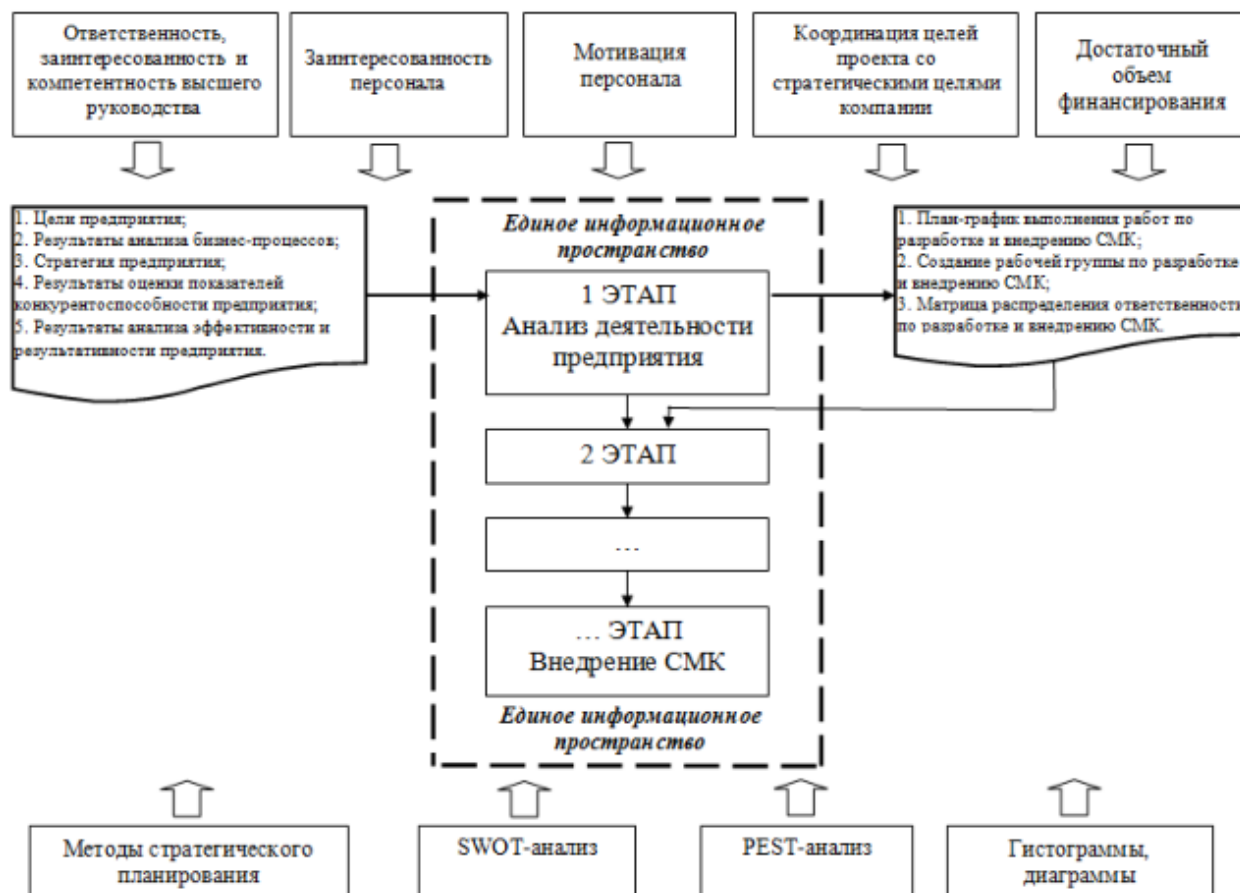

Рис. 3. Модель внедрения систем менеджмента качества, основанная на процессном подходе

Управление качеством в РК на основе международных стандартов можно рассмотреть на примере Акционерного общества ««Қазақстан Темір Жолы»» (АО «ҚТЖ»). АО «ҚТЖ» это современный транспортно – логистический комплекс, имеющий стратегическое значение ТРЕБОВАНИЯ ГОСТ Р ИСО 9001-2015.

Определение процессов, необходимых для СМК, и их применение во всей организации. Определение критериев и методов, необходимых для обеспечения результативности. Определение последовательности и взаимодействия процессов. Обеспечение наличия ресурсов и информации, необходимых для поддержки процессов и их мониторинга. Осуществление мониторинга, измерения там, где это возможно, и анализа процессов. Принятие мер, необходимых для достижения запланированных результатов и постоянного улучшения этих процессов для РК. Компания является важнейшим связующим звеном в единой экономической системе Казахстана и обеспечивает бесперебойную хозяйственную деятельность промышленных предприятий, а также является доступным транспортом для миллионов граждан [3]. АО «ҚТЖ» одна из первых крупных компаний, которые начали внедрять СМК на территории РК. В связи с повышением конкуренции на рынке в сфере предоставления услуг железнодорожных перевозок, АО «ҚТЖ» фокусирует свое внимание на такие принципы как процессный подход и ориентация на потребителя. Процессный подход служит определяющим

принципом системы управления качеством в компании. Здесь создается система регулирования производственными связями, блокирующая распространение недоброкачественной продукции от подрядчика к клиентам. В области управления осуществление процессного подхода предоставляет обоснованность и исполняемость заключаемых постановлений.

В системе анализа степеней качества устанавливаются показатели, определяющие качественные и кратковременные характеристики исполненного процесса. В системе нормируется численность потенциальных отклонений от степени высокого качества, указываются подходящие последовательности качества, которые представляются непредвзятыми признаками в системе мотивации доброкачественной работы при реализации каждого процесса. Заключительной целью данной работы представляется внутренние доказательства качества технологических процессов в совокупности. Политика организации в рамках принципа – ориентации на потребителя заключается в стремлении повысить качество бизнеса, как возможно больше удовлетворяя требования рынка и уменьшая издержки. Для каждого участка рынка компания предоставляет услугу с характеристиками, подходящими требованиям конкретного клиента. Таким образом, процессное управление является стандартом менеджмента, основная идея которого заключается в том, что работа должна быть организована вокруг протекающих в ней процессов. Именно такая форма организации позволит связать стратегические цели предприятия с реализующимися бизнес-процессами и повседневными действиями сотрудников на каждом уровне управления. Внедрение СМК в настоящее время обеспечивает предприятиям эффективное и результативное управление качеством своего бизнеса.

Список использованной литературы:

1. ГОСТ Р ИСО 9000-2015. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. Введ. 2015-11-01. М.: ИПК Изд-во стандартов, 2015. С. 15.
2. ГОСТ Р ИСО 9001-2015. Системы менеджмента качества. Требования. Введ. 2015-11-01. М.: ИПК Изд-во стандартов, 2015. С. 15.
3. АО «Қазақстан Темір Жолы». URL: <http://www.rzd.ru/> (дата обращения: 02.02.2017).
4. Темпель О.А., Темпель Ю.А. Анализ философий методов управления качеством на разных стадиях развития и их роль в современном производстве // Материалы Научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения ректора БашГУ Шайхуллы Чанбарисова. Уфа: Башкирский государственный университет, 2016. С. 164–165.

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ СИСТЕМЕ СТАНДАРТИЗАЦИИ ПО ДОКУМЕНТАЦИОННОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

К.Бисенов

Студент

Т.М.Джумагазиева

преподаватель

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52;

В статье рассмотрена роль стандартизации для управленческой документации организации любой формы собственности. Изучена роль Международной организации по стандартизации (ИСО). Дано описание международных и национальных стандартов по управлению документами, на основании которых разработаны и введены в действие Государственные стандарты РК.

Ключевые слова: стандартизация; документ; делопроизводство; управление; международные стандарты; Международная организация по стандартизации.

THE ROLE OF INTERNATIONAL STANDARDS IN THE DOMESTIC STANDARDIZATION SYSTEM ON THE DOCUMENTARY IMPROVEMENT OF MANAGEMENT ACTIVITIES

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

The article considers the role of standardization for management documentation of an organization of any form of ownership. The role of the International Organization for Standardization (ISO) has been studied. The description of international and national standards for document management on the basis of which the State Standards of the Kazakhstan was developed and put into effect.

Key words: standardization; document; records management; management; international standards.

В настоящее время в Казахстане тема стандартизации выходит на первый план, т.к. современная система документационного обеспечения управленческой деятельности в организации развивается с учётом специфики рыночных отношений и массовой компьютеризации управления. Четко прописанная нормативная правовая база по составлению и оформлению управленческой документации состоит из совокупности законодательных актов РФ, нормативно-методических документов и государственных стандартов. Эффективно организовать работу с документами в сфере управленческой деятельности позволяет стандартизация, но в связи с тем, что отсутствует единый закон о Документационном обеспечении управления, законодательство о делопроизводстве в современной Казахстана сложилось так, что нормы, правила, требования по документационному обеспечению управления оказались рассеянными по многим правовым и нормативным актам. Вопросы стандартизации служебных документов издавна привлекали к себе внимание. Принятие и выработка государственным аппаратом управленческих решений происходит на базе полученной и переработанной информации. Ее основным носителем в сфере управления является документ на бумажной основе. Сегодня в области нормативного регулирования работы с документами нет единого основополагающего законодательного акта, который, ввел бы норму обязательную для применения, оптимальных правил и требований по разработке и

оформлению управленческих документов. Комплексный подход к вопросам делопроизводства находит отражение в типовых и примерных инструкциях по делопроизводству, а методологические и организационные основы проведения работ по классификации и кодированию информации, унификации документации изложены в правилах по стандартизации и в стандартах серии «Унифицированные системы документации».

Оценивая степень изученности данной проблемы в современной литературе, можно сказать, что только в последние годы стало уделяться большое внимание делопроизводству в целом. Появилась специальная литература, помогающая и обучающая правильно организовать систему документационного обеспечения. Так государственную систему стандартизации, её взаимосвязанный комплекс правил и положений рассматривают такие авторы как: М.И. Додонова, А. Подольская, Л.В. Санкина. Интерпретацию практического применения ГОСТов на документацию в своих исследованиях рассматривают М.И. Басаков, М.В. Ватолина, О.И. Замыцкова, Т.В. Кузнецова, В.А. Кудряев. стандарты ИСО в области оформления документов, информации и документации, а так же деятельность международной организации по стандартизации (ИСО) рассматривают Д.В. Волкова, Т.В. Кузнецова, О.Ю. Митченко, О.И. Рысков, А.Ю. Чуковенков и др.

Стандартизация управленческой документации является составной частью совершенствования системы управления, что предполагает рациональную организацию его информационного обеспечения. Объективная необходимость развития, стандартизации документов обуславливается также развитием и внедрением автоматизированных систем управления. Стандартизация в делопроизводстве – это деятельность, заключающаяся в разработке оптимальных правил и требований по подготовке, оформлению, учёту и хранению деловой информации, принятых в установленном порядке и рекомендованных для всеобщего и многократного их применения в делопроизводстве. Результаты работы при этом оформляются в виде национальных стандартов [1, с. 22].

Стандартизация и унификация управленческих документов осуществляется как на национальном уровне, так и на международном и региональном уровнях. На международном уровне ведущая роль в вопросах унификации и стандартизации документов принадлежит Международной организации по стандартизации (ИСО). Именно этой организацией приняты международные стандарты по различным аспектам [5, с. 28]. Международная организация по стандартизации, ИСО (International Organization for Standardization, ISO) – это глобальная сеть, определяющая, какие стандарты требуются для функционирования коммерческих, государственных и общественных организаций, которая официально была создана 23 февраля 1947 г. [2, с. 9]. Официальными языками данной организации являются английский, французский и русский (70% всего массива международных стандартов переведено на русский язык). В ИСО входит более 500 подкомитетов и около 2 тысяч рабочих групп. В структуре комитетов образуются подкомитеты (subcommittees – SC) и рабочие группы (working groups – WG). Работа комитетов и подкомитетов обеспечивается секретариатами, которые формируются определёнными национальными органами по стандартизации [7, с. 62]. Первый стандарт ИСО был принят в 1951 г. В настоящее время действует около 15 тысяч стандартов ИСО и других документов по стандартизации. В подготовке стандартов регламентирующих различные стороны работы с документами, заняты следующие комитеты ИСО: JTC 1 – Информационная технология (объединённый комитет с Международной электротехнической комиссией); TC 6 – Бумаги, картон и целлюлоза; TC 37 – Терминология и язык; TC 46 – Информация и документация; TC 68 – Финансовые услуги; TC 154 – Процессы, элементы данных и документы в торговле, промышленности и управлении; TC 171 – Применения управления документами; TC 176 – Управление качеством и проверка качества. Следует отметить, что стандарты ISO (ИСО) не являются обязательными, т.е. каждая страна вправе применять их как целиком, так и отдельными разделами или вообще не применять. Однако в современных условиях следования международным стандартам является средство повышения конкурентоспособности, гарантией надёжности и качества. Стандарты ИСО закрепляют основные принципы и ключевые нормы в

области работы с документами. Их детализация и привязка к условиям конкретных стран осуществляется с помощью национальных стандартов. К настоящему времени РК гармонизировала половину своих стандартов в области информационных технологий, что вполне сопоставимо со средними показателями по европейским странам. При этом многие международные стандарты вводятся в действие в нашей стране методом «обложки», т.е. переводятся и внедряются без каких-либо изменений, при этом в их обозначении содержится надпись «ГОСТ Р ИСО» или «ГОСТ Р ИСО/МЕК» (если в разработке стандарта участвовала Международная электротехническая комиссия) [9, с. 31]. В 2001 г. был принят стандарт ИСО 15489 «Информация и документация. Управление документами», который закрепляет на уровне международного акта основополагающие положения, позволяющие системно подходить к управленческой документации как к важному информационному ресурсу, определяет ответственность за работу с ним, создает условия для эффективной работы делопроизводственных служб. Он состоит из двух частей и устанавливает требования к системам делопроизводства в целом. Общие требования к управлению документами, изложенные в ИСО 15489, нашли отражение в стандартах ИСО серии 9000. Семейство стандартов ИСО 9000 было разработано для того, чтобы помочь организациям всех видов собственности внедрять и обеспечивать функционирование эффективных систем менеджмента качества. Эти стандарты приняты и в нашей стране как национальные стандарты, это ГОСТ Р ИСО 9000-2001 «Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь», ГОСТ Р ИСО 9001-2001 «Системы менеджмента качества. Требования», ГОСТ Р ИСО 9004-2001, ИСО 19011-2002 [9, с. 34]. Международная стандартизация в области управления документацией позволяет все более эффективно организовать работу с документами в сфере управленческой деятельности и самостоятельным направлением совершенствования управления документацией, что позволяет быстрее выходить на международный уровень. Это способствует объединению единого информационного пространства РК с европейским и мировым информационным пространством. Международные стандарты выступают гарантами таких жизненно необходимых свойств продукции, как качество, экологическая безопасность, надёжность, совместимость, способность к взаимодействию, высокая производительность и эффективность. Международные стандарты также упрощают условия торговли и распространения накопленных знаний, обмен в области технологического прогресса, создают предпосылки для более надёжной практики управления. Новинкой в нормативной правовой базе по регулированию вопросов документационного обеспечения управления, можно считать ГОСТ Р ИСО 15489-1-2007 «Управление документами. Общие требования», который разработан ВНИИДАД на основе аутентичного перевода международного стандарта ISO 15489-1-2001 «Information and documentation. Records management. General (IDT)» и который вступил в силу 1 июля 2007 [5]. Положения данного стандарта направлены на решение функциональных, технологических и технических вопросов работы с документами, возникающих в процессе деловой деятельности организации. Применение его, так же как и остальных национальных стандартов, является добровольным. Стандарт распространяется на управление документами всех форматов и всех носителях, включая электронные, создаваемыми или получаемыми государственной или коммерческой организацией в процессе её деятельности или лицом, на которого возложена обязанность создавать и сохранять документы. Действие стандарта не распространяется на управление архивными документами в архивных учреждениях. Положения национального стандарта касаются ответственности, политики, процедур, систем и процессов, связанных с документами организаций. Также стандарт содержит методические рекомендации по проектированию и внедрению документной системы. В стандарте впервые в практике документоведения термины из сферы делопроизводства приводятся с англоязычными эквивалентами. Он даёт определения таких важных терминов как: «документная система; система управления документами (records system)»; документ (document, records); управление документами (records management) [5]. Для РК пользователей ГОСТ Р ИСО 15489-1-2007 представляет интерес в свете того, что в нем стандартизирован широкий набор терминов,

употребляемых при ведении электронного документооборота. Например, таких, как «метаданные», «документ», «конвертирование», «миграция» и др. ГОСТ Р ИСО 15489-1 заполнил собой брешь образованную в сфере нормативно-методического обеспечения в области управления документами. Кроме того, он способствует отечественным специалистам в системе ДОУ и специалистам в области менеджмента качества общаться на ином, более профессиональном уровне.

С 1 июля 2016 года вступил в действие новый национальный стандарт ГОСТ Р ИСО 30300-2015 «СИБИД. Информация и документация. Системы управления документами. Основные положения и словарь», который был разработан на основе международного стандарта ISO 30300:2011 Information and documentation. Management systems for records. Fundamentals and vocabulary. Данный стандарт стал первым шагом к интегрированной системе управления документами. Он четко обозначает сферу профессиональной деятельности, подчеркивает взаимосвязь с ГОСТ Р ИСО 15486-1-2007, закрепляет доминирующее значение методологии управления документами в стандартах серии 30300. Стандарты серии 30300 принадлежат одновременно к двум системам: менеджмента и управления документами. Данные системы почти полностью совпадают с характеристиками ГОСТ Р ИСО 15486-1-2007, но в отношении документных систем имеют небольшие дополнения, которое касается защиты безопасности. Т.к. безопасность является важным фактором управления рисками организации. Для эффективного применения стандарта в первую очередь необходимо понимание принципов функционирования систем менеджмента и, во-вторых – одновременно разбираться во всех документных процессах организации. Стандарт состоит из введения и трех разделов, в первом – описывается область применения, отмечается то, что он подходит для любых организаций, которые хотят создать систему управления документами. Во втором разделе представлены основные положения системы управления документами. Основной пункт – это взаимосвязь системы управления документами с системой управления организацией в целом и с другими системами менеджмента. Понятие «система управления документами (СУД)» в тексте стандарта не тождественно СЭД. В третьем разделе стандарта содержатся термины и определения, которые сгруппированы по предметным областям стандарта: документ; системы управления организации; системы управления документами; процессы управления документами. В данном разделе представлены 29 терминов, но лишь для двух определений даны впервые. Это такие термины как «система управления документами», и «политики управления документами». Еще в одну группу терминов входят общие для всех систем менеджмента термины и их определения. К ним относятся термины по управлению такие как: система, система управления, высшее руководство и т.п. Но основная часть терминов данного стандарта дублируют терминологию ИСО 15489 [8]. В стандарте четко обозначены цели интеграции системы управления документами в общую систему управления организацией: оптимизация процессов и ресурсов путем интеграции документных процессов и видов деятельности; поддержка принятия решений, основанная на достоверной информации; обеспечение совместимости систем менеджмента; соответствие установленным требованиям и предоставление доказательств этого [8]. Семейство стандартов ISO 30300 не предлагает чего-либо нового в плане оперативного управления документами, описанного в стандарте ISO 15489, с которым новые стандарты сознательно согласны. Новизна заключается в фокусе, сфере охвата и аудитории, которой адресованы стандарты. Данный стандарт не только позволяет применять международный опыт построения эффективной системы управления документами. В нем отражено развитие современного научного знания в сфере управления документацией. Также в стандарте предлагается единый подход к управлению системой документации в организации в целом. Отличие стандарта ИСО 30300 от существующих стандартов в области документационного обеспечения управления состоит в том, что в нем работа с документами происходит не в рамках отдельных функциональных подсистем, а она включается в процесс по управлению значительной массы документов, которые отражают специфику деятельности организации и ранее не были охвачены традиционным делопроизводством. В настоящее время

подготовлен проект ГОСТ Р ИСО 30301-2016 «Информация и документация. Система управления документами. Требования», в котором будут описаны процессы управления документами в организации, что позволит обеспечить прозрачность принимаемых решений руководителем. Данный стандарт подготовлен по международному стандарту ИСО 30301:2011. Информация и документация. Системы управления документами. Требования (ISO 30301:2011. Information and documentation. Management system for records. Requirements, IDT) [8]. Но с введением в действие вышеперечисленных стандартов в области документационного обеспечения управления в РК ещё больше обострилась проблема, связанная с терминологией в данной сфере. Дефиницию понятия «документ, документированная информация» дают такие нормативные правовые акты как: Федеральный закон от 27 июля 2006 года № 149-ФЗ «Об информации, информационных технологиях и о защите информации», ГОСТ Р 7.0.8-2013 «СИБИД. Делопроизводство и архивное дело. Термины и определения», ГОСТ Р ИСО 15489-1-2007 «Управление документами. Общие требования», Методические рекомендации по разработке инструкций по делопроизводству в федеральных органах исполнительной власти от 23 декабря 2009 г. № 76. На сегодняшний день все нормативные документы действующие, но определение понятия документ в них разнятся. Составлению и оформлению документов на бумажных носителях также уделяется большое внимание. Научно-исследовательским институтом документоведения и архивного дела разработан национальный стандарт РФ ГОСТ Р 7.0.97-2016 «СИБИД. Организационно-распорядительная документация. Требования к оформлению документов». ГОСТ будет введен в действие взамен ГОСТ Р 6.30-2003 «Унифицированные системы документации. Унифицированная система организационно-распорядительной документации. Требования к оформлению документов» с 1 июля 2018 г. В нем изменена структура, следуя современному течению времени, изменены некоторые реквизиты, которые на сегодняшний день стали неактуальными. Введение данного стандарта позволит вести делопроизводство в организациях на более современном профессиональном уровне.

По мере развития информационных технологий непрерывно идет совершенствование как международных, так и национальных стандартов в этой области. К электронному документообороту и электронным документам предъявляются все более жесткие требования. Так в июле 2016 г. был введен в действие ГОСТ Р 7.0.95-2015 «СИБИД. Электронные документы. Основные виды, выходные сведения, технологические характеристики». Настоящий стандарт устанавливает основные виды электронных документов, соответствующие условиям работы библиотек, необходимый набор характеристик, технико-технологические параметры, метаданные электронных документов, их выходные сведения; приводит необходимые термины и их определения. Стандарт не распространяется на электронные документы и формы документов сферы управления и делопроизводства, документы, требующие электронную подпись, компьютерные программы, документы и данные, предназначенные исключительно для компьютерной обработки; финансовые документы и документы ограниченного распространения [3]. В октябре 2016 г. введен в действие ГОСТ Р ИСО 13008-2015 «Информация и документация. Процессы конверсии и миграции электронных документов», в котором рассмотрены вопросы планирования, требования, процедуры конверсии и миграции электронных документов с целью сохранения их аутентичности, целостности, надежности и возможности использования этих документов в качестве свидетельств деловых транзакций. Описанные в стандарте процедуры не охватывают в полной мере такие темы, как: системы резервного копирования, обеспечение долговременной сохранности электронных документов, функциональные возможности доверенных электронных хранилищ, процесс конверсии материалов их аналоговых в электронные и из электронных в аналоговые форматы [4].

Таким образом, роль международных стандартов в отечественной системе стандартизации, можно утверждать, что она становится все более значительной. Знание и применение международных и национальных стандартов по работе с документами сегодня

особенно необходимы, поскольку существует множество организаций взаимодействующих с зарубежными партнерами. Применение стандартов серии ИСО не является обязательным, однако в современных условиях следование международным стандартам является средством повышения конкурентоспособности, гарантией надёжности и качества.

Список использованной литературы:

1. Басаков М.И., Замышкова О.И. Делопроизводство [Документационное обеспечение управления]: учебник. Ростов н/Д.: Феникс, 2014. 376 с.
2. Волкова Д.В. Деятельность международной организации по стандартизации (ИСО) // Делопроизводство. 2006. № 2. С. 9–15.
3. ГОСТ Р 7.0.95-2015 «СИБИД. Электронные документы. Основные виды, выходные сведения, технологические характеристики». URL: <https://narfu.ru/university/library/%D0%98%D0%A6%D0%9D%D0%91/%D0%93%D0%9E%D0%A1%D0%A2-7.0.95-2015.pdf> (дата обращения: 28.02.2018)
4. ГОСТ Р ИСО 13008-2015 «Информация и документация. Процессы конверсии и миграции электронных документов». URL: <http://internet-law.ru/gosts/gost/60623/> (дата обращения 28.02.2018).
5. ГОСТ Р ИСО 15489-1-2007 «Управление документами. Общие требования». М., 2007.
6. Костамаров М.Н. Унификация и стандартизация документов управления // Секретарское дело. 2001. № 4. С. 28–32.
7. Митченко О.Ю. Рысков О.И. Международный стандарт по управлению деловой документацией ИСО 15489-2001 // Делопроизводство. 2003. № 3. С. 62–64.
8. Система управления документами. URL: https://www.sekretariat.ru/article/210256-qqe-16-m4-01-04-2016-sistema-upravleniya-dokumentami?from=PW_Timer_Qa&ustp=W (дата обращения: 28.02.2018).
9. Чуковенков А.Ю. Новые стандарты ISO в области оформления документов // Секретарь-референт. 2005. № 10. С. 31–34.

**БӘСЕКЕЛЕСТІК НАРЫҚТА ҰЙЫМНЫҢ БАҒА СТРАТЕГИЯСЫН БАҒАЛАУ ЖӘНЕ
ТАҢДАУ**

Есенгулов Диас Сериккалиевич

Алахвердиеви Сахил

Васильев Виктор Васильевич

«Менеджмент» білім беру бағдарламасының студенттері

Отешова Алмагул Кайыргалиқызы

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, 030006, Ақтөбе, Әйтеке би көш., 52;

Осы жұмысты толық және терең зерттегеннен кейін жалпы бағаның қандай функция атқаратындығы, оның нарықтық экономикадағы рөлі, сондай-ақ бағаны белгілеу және тағайындау кезеңдері және т.б. туралы ақпарат қарастырылды. Осылайша, баға белгілеудің негізгі факторлары өндіріс шығындары, оның жалпы тұрақты, ауыспалы және жиынтық шығындары, сұраныс, халықтың сатып алу қабілеті, бәсекелестік жағдайы, тауарлардың сапасы, тасымалдау көлемі, мемлекеттік реттеу саясаты және т. б. осы факторларды толығымен қамти отырып, өндіруші тұрақты бағаны тұтынушыға тиімді болатындай етіп жасайды және өзі максималды пайда алады. Сонымен қатар, бұл жұмыста бағалар әртүрлі нарықтық модельдерде ерекшеленеді. Осылайша, баға белгілі бір тауар түрлерін өндіруге мүмкіндік беретін, сұранысты шектейтін немесе арттыратын, сол арқылы белгілі бір тауарды өндіруші мен тұтынушыға бір деңгейде тікелей және жанама әсер ететін нарықты реттеуші болып табылады.

**ОЦЕНКА И ВЫБОР ЦЕНОВОЙ СТРАТЕГИИ ОРГАНИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНОМ
РЫНКЕ**

Есенгулов Диас Сериккалиевич

Алахвердиеви Сахил

Васильев Виктор Васильевич

Студенты образовательной программы «Менеджмент»

Отешова Алмагул Кайыргалиқызы

Казахско-Русский Международный университет, 030006, Ақтөбе, ул. Әйтеке би, 52;

Проведя полное и глубокое исследование данной работы, были рассмотрены сведения о том, какую функцию выполняет общая цена, ее роль в рыночной экономике, а также этапы установления и назначения цены и др. Отмечается, что ценообразование требует очень сложных маркетинговых исследований. Таким образом, главными факторами ценообразования являются издержки производства, его общие постоянные, переменные и совокупные издержки спрос, покупательная способность населения, состояние конкуренции, качество товара, объем перевозок, политика государственного регулирования и т.д. полностью охватывая эти факторы, производитель выстраивает устойчивую существующую цену так, чтобы она была выгодна потребителю, а сама получала максимальную прибыль. Кроме того, в данной работе цены различаются в разных рыночных моделях. Таким образом, цена является регулятором рынка, который позволяет производить конкретные виды товара, ограничивает или увеличивает спрос, тем самым прямо и косвенно воздействуя на производителя и потребителя определенного товара на одном уровне.

EVALUATION AND SELECTION OF AN ORGANIZATION'S PRICING STRATEGY IN A COMPETITIVE MARKET

Yesengulov Dias Serikkalievich

Allahverdiev Sahil

Vasiliev Viktor Vasilyevich

Students of the specialty Management

Oteshova Almagul Kayyrgalikyzy

Kazakh-Russian International University, 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

Having conducted a complete and in-depth study of this work, information was considered about what function the total price performs, its role in market economics, as well as the stages of setting and assigning prices, etc. It is noted that pricing requires very complex marketing research. Thus, the main factors of pricing are the costs of production, its total fixed, variable and aggregate costs, demand, purchasing power of the population, the state of competition, the quality of goods, the volume of transportation, government regulation policy, etc. fully embracing these factors, the manufacturer builds a stable existing price so that it is beneficial to the consumer, and she gets the maximum profit. In addition, in this paper, prices differ in different market models. Thus, the price is a market regulator that allows the production of specific types of goods, limits or increases demand, thereby directly and indirectly affecting the producer and consumer of a certain product at the same level.

Современная рыночная цена является одним из основных элементов всего механизма. Рыночная цена формируется в результате конкуренции между производителями и потребителями. На это влияет множество других факторов, кроме конкуренции. В целом, рыночная цена зависит на разных уровнях от всех участников рынка, особенно от того, что спрос и предложение постоянно колеблются под влиянием рыночной цены. Поэтому знание формирования, формирования и закономерностей колебаний рыночной цены необходимо не только владельцам фирм, но и самим себе, которые в повседневной жизни становятся потребителями. Здесь важно, чтобы в каждой отрасли, в каждой сфере и по каждому виду товара формировались цены. Дисциплина ценообразования входит во многие вузы. Узнаем из курса экономики, что общая цена является сложной экономической категорией. Поэтому понимание теории цен и умение применять ее на практике крайне необходимо будущим специалистам. Ведь в условиях Республики Казахстан ценообразование имеет свои особенности. В частности, формирование цены на основе взаимодействия спроса и предложения на рынке, место цены в рыночных отношениях, механизм структуры цены и ее специфический характер оказывают непосредственное влияние на конкурентную среду.

Для работы в конкурентной среде необходимо знать ценообразование, чтобы не столкнуться с огромными потерями, а, наоборот, добиться успеха. "Система внешнеторговых цен и национальных цен на экспортные и импортные товары и услуги, классификация внешних цен внутренняя цена на экспорт и импортные товары и их основные подходы и принципы, а также экспортная и импортная добавка, дифференцированный валютный коэффициент, его значение и способы расчета, методика расчета цен на товары, ввезенные в Республику Казахстан из стран СНГ - я не знаю, - сказал он. Суть ценовой политики предприятия заключается в изменении уровня цен по товарам и рынкам в определенный момент времени с целью формирования, поддержания рационального уровня и структуры цен и достижения максимально возможного успеха в условиях рынка. Цена в условиях рыночной экономики – важный экономический параметр, характеризующий деятельность предприятия. Цена оказывает решающее влияние на структуру производства, сквозное движение материалов, распределение товарной массы, уровень рентабельности предприятия. Для самостоятельных

товаропроизводителей, обслуживающих рынок вне зависимости от форм собственности, вопрос цены - это источник их жизненного и хорошего самочувствия. В условиях жестких условий рыночных отношений последовательная реализация правильной методики ценообразования, разумной ценовой тактики, глубоко обоснованной ценовой стратегии – все это считается необходимой составляющей любого торгового предприятия».[1]

Учитывая, что цена определяет рентабельность, эффективность, рентабельность предприятия, мы приходим к выводу, что она характеризует также доход и расход предприятия, финансово-финансовую устойчивость предприятия. "Ценообразование-это инструмент, который ставит цели фирмы. Распределяет активную и неактивную ценовую политику на предприятиях. Активной ценовой политикой является ценообразование в рамках политики управления сбытом товара с целью обеспечения уровня средних затрат на производстве, целевого уровня прибыли производственных операций и наиболее полезного объема реализации. Активная ценовая политика, с помощью цен повышает эффективность производства, используя все возможности рынка. Он будет более гибким к изменениям цен у конкурентов"»[2].

Поэтому, как мы понимаем, с помощью цены предприятие может добиться успеха конкурентов на рынке. Важно знать правильное ценообразование, особенно в современной рыночной экономике. Делаю вывод, что знание развития цен в конкурентной среде – это не только опыт, но и информация, которая в будущем окажет благотворное влияние на экономику страны.

"Одной из основных целей ценообразования является поиск путей сопоставления прибыли и доли рынка, обеспечивающих максимальный уровень прибыли в долгосрочной перспективе. Зачастую цена, существенно ограничивающая долю фирмы на рынке по сравнению с конкурентами, является более выгодной. Например: допустим, крупная промышленная компания потеряла свою долю на рынке на 20%, увеличив уровень цен на 8%. Хотя некоторые производственные мощности этой компании не были охвачены производственным процессом, увеличение уровня цен увеличило прибыль на 70%. Исходя из этого, указанная компания установила, что четыре из пяти потребителей, которые потребляют свою продукцию, оценивают продукцию на 8% больше, чем предыдущая цена. Компания сохранила эту ценность, пожертвовав своей чрезмерной долей на рынке. Целью стратегии, основанной на ценности, считается максимизация разницы между затратами компании с той ценностью, которая создается для потребителей. Целью ценообразования в рамках данной стратегии является получение значительной доли стоимости, сформированной в виде дохода фирмы. Ценовая политика-это цели предприятия, которые реализуются с помощью сложившихся цен на свою продукцию. При выборе ценовой политики фирма, зная, что ее глобальная цель-прибыль, должна учитывать, что могут быть предложены промежуточные цели, такие как защита своих интересов, подавление конкурентов, завоевание новых рынков, выход на рынок с новым товаром, быстрая компенсация затрат, стабилизация доходов. Достижение этих целей может происходить в краткосрочной перспективе, в среднесрочной перспективе, в долгосрочной перспективе. В целом уровень цен, сложившийся за определенный период, по-разному влияет на результат какой-либо цели предприятия, например: на величину прибыли, объем оборота и т.д. Только в экстремальных условиях преобладает одна цель предпринимательской деятельности. В общей повседневной хозяйственной деятельности с помощью ценовой политики можно реализовать множество целей. Цели данной ценовой политики могут осуществляться в разное время, по ценам на разных уровнях, хотя соотношение между ними различно, все они служат общей цели предприятия – цели долгосрочного увеличения прибыли».[3]

Необходимо знать, что формирование ценовой политики и ее реализация связаны с общей политикой предприятия. Ведь мы знаем, что основная цель каждого предприятия или фирмы – успешное приобретение продукции подавляющему большинству потребителей. Для формирования и успешной реализации ценовой политики на определенных предприятиях

функционируют постоянно действующие структурные подразделения, решающие вопросы ценообразования на продукцию. То есть их деятельность заключается в правильном установлении цены. "Эти услуги включают сбор информации, планирование объемов закупок, проведение рекламных кампаний, формирование имиджа торговой марки, распространение информации. -в случае установления цен» паритет " предусматривается заключение скрытых контрактов с конкурентами или ориентация на лидера. Как только определенный новый продукт занимает устойчивое положение на рынке, задачи ценообразования меняются. С появлением конкуренции в инновационной сфере инновационная фирма и ее подражатели начинают занимать позиции на рынке и готовиться к его защите. На данном этапе каждый из них выборочно выбирает концепцию сбыта, расположенную между двумя следующими друг против друга стратегиями. Это стратегия, полностью отличающаяся от оригинала продукта, и стратегия быть передовым по издержкам производства. По первой стратегии, фирма стремится сделать единственные очень редкие знаки для своего товара. Он должен быть приоритетным поставщиком оригинальных идей, реализуемых через продукт, оперативно укрепляя свое положение в научно-исследовательских работах, производстве, вопросах перевода устойчивых покупателей, которые формируются на стадии роста продукции"»[4]

Впоследствии, в связи с постепенным увеличением конкуренции, ее крайне редкие признаки проявляются как результат ценности товара, что, несмотря на увеличение количества конкурентов, позволяет установить выгодную цену для фирмы. Здесь роль ценообразования рассматривается как получение прибыли от производства товара, свойства которого покупатели считают крайне редкими. Есть несколько методов установлении цен.

"В связи со стратегией быть передовым по производственным затратам фирма направляет свои усилия на достижение минимального уровня затрат. Ведь, несмотря на ценовую конкуренцию на рынке, низкая себестоимость товара предполагает возможность получения прибыли. Ориентируясь на передовую по производственным затратам, цену проникновения на рынок во многих случаях лучше не использовать. Если преимущество по низкому уровню затрат не используется при обслуживании больших объемов заказов, если покупателей интересует его качество, надежность и долговечность, а не цена продукта, то в ценообразовании применяется нейтральная стратегия».[4]

При ценообразовании целесообразно использовать ценовую стратегию. Поэтому остановимся подробнее на ценовой стратегии.

"Стратегия ценообразования-это совокупность факторов и методов, которые могут быть заложены в условиях рыночного ценообразования на конкретные виды продукции, производимые предприятием. Формирование ценовой политики и стратегии предприятия включает в себя множество мероприятий и расчетов: определяется оптимальная величина затрат на производство и реализацию продукции предприятия. Обосновываются меры полезности продукции предприятия для потребителей и соответствия устанавливаемого уровня цен на товар. Определяются объем реализации продукции и величина доли рынка, обеспечивающие наибольшую эффективность производства для предприятия. Разработка ценовой политики и стратегии предприятия состоит из таких этапов, как сбор первичной информации, стратегический анализ, формулировка стратегии.

- На этапе накопления первичной информации рассматриваются вопросы оценки затрат, информации о потребителях, данных о конкурентах.
- В ходе этапа стратегического анализа предварительно собранная информация поступает на анализ в соответствии с требованиями».[5]

После того, как вы найдете решение вышеупомянутых проблем, вам нужно будет отследить итоговую ценовую стратегию, которая будет более согласованной, более ценной, более предпочтительной для фирмы, чем другие. Выгодная ценовая стратегия, которая является перспективным планом управления бизнесом. Поскольку это сложный и сложный процесс, ему необходимо уделить особое внимание. Поэтому, учитывая все особенности, фирме-обладателю следует формировать индивидуальную, индивидуальную стратегию. Только тогда я считаю, что

реальная цена, сформированная на основе ценовой стратегии, будет приносить прибыль на высоком уровне.

"Цели ценовой политики определяют ее стратегию и оперативно-тактические средства. Ценовая политика должна иметь свою стратегическую базу. Стратегии должны быть долгосрочными и обеспечивать достижение долгосрочных целей с помощью инструментов ценовой политики. В начальном разделе ценовой стратегии "стратегический треугольник" должен быть "фирма-потребитель — конкурент". Цели ценовой политики определяют ее стратегию и оперативно-тактические средства. Ценовая политика должна иметь свою стратегическую базу. Стратегии должны быть долгосрочными и обеспечивать достижение долгосрочных целей с помощью инструментов ценовой политики. В начальном разделе ценовой стратегии "стратегический треугольник" должен быть "фирма-потребитель — конкурент". Любой предприниматель устанавливает цену на свой товар и использует ее как инструмент, необходимый для достижения своих целей, как один из элементов конкурентной политики. Ценообразование имеет большое значение для предприятия или фирмы, а ценовая политика в настоящее время разнообразна. Цена является важнейшим критерием при принятии потребительских решений"» [6]

Если мы посмотрим относительно, Я думаю, что в странах с низким уровнем жизни, для бедных слоев населения, а также для товаров, которые пользуются большим спросом у населения, это очень справедливый путь. Ведь цена остается в конкурентной среде важнейшим и наиболее решающим фактором, влияющим на общее состояние рынка и доход предпринимателя. Учитывая, что, как правило, ценовая политика большинства предпринимателей не полностью завершена и чревата большим количеством ошибок, приведем примеры наиболее распространенных среди них: ценообразование часто основано на затратах. Сказанное относится и к тем предприятиям Казахстана, которые сейчас происходят. Компании необходимо найти правильный баланс между ценой и качеством на рынке и закрепить свой товар на рынке. Я думаю, что прежде чем устанавливать цену, предприниматель должен сначала определить, какие цели могут быть достигнуты с помощью продукта, который он предлагает. Возникает закономерный вопрос, какие цели преследует предприниматель в ценообразовании. Если найдем ответ.

"В ценообразовании к основным целям предпринимательской деятельности относятся: дальнейшее существование фирмы. Трудности могут возникнуть из-за больших затрат, изменения предпочтений потребителей. Тогда, чтобы продолжить производство или ликвидировать запасы, предприятие часто снижает цены. А успех теряет свою значимость. Производство может быть продолжено, пока цена не покрывает постоянные или измененные затраты. А идея продолжения существования фирмы может быть лишь краткосрочной целью. *Краткосрочное увеличение дохода.* Многие предприниматели хотели бы поставить ценник на свою продукцию, который будет приносить наибольший доход. Однако реализация этих целей также связана с некоторыми проблемами. Таким образом, лучше заранее знать функции спроса и стоимости. При выполнении этой цели ставятся краткосрочные успехи и не учитываются долгосрочные достижения, определяющие другие маркетинговые стратегии. *Максимизация продукта.* По мнению предпринимателей, в конце этой цели, увеличение объема продукции приведет к уменьшению одной единицы затрат, а это приведет к увеличению прибыли. В зависимости от конъюнктуры рынка, чувствительной к уровню цен, такие предприниматели стараются использовать самую дешевую цену. Такой подход называется "ценовая политика старта на рынок". Среди фирм, использующих этот подход, - » Texas Instruments " стремится снизить цену до минимума и сократить расходы на одну единицу. При этом низкая ценовая политика дает эффективный результат только при выполнении необходимых условий, а именно: необходимо, чтобы рынок был более чувствительным к ценам; снижение издержек производства можно было осуществлять только с увеличением объемов производства; снижение цен должно шокировать конкурентов и быть убеждением, что они не рискуют таким образом. *"Сливочный поплавок"* производится с установлением высокой цены. Известная фирма

"Du Pont" устанавливает максимально высокую цену на свой товар — целлофан, нейлон, тефлон и др. Некоторые сегменты целевого рынка также получают снижение затрат, используя более высокую цену. Все уменьшение реализации при данной цене приводит к снижению цены. Это способствует приглашению потребителей следующего уровня (т. е. на одну ступень ниже). Таким образом, он будет иметь оборот, принадлежащий каждому сегменту целевого рынка. *Лидерство в качестве.* Фирма, которая лидирует в качестве, устанавливает высокую цену, чтобы покрыть высокие затраты на повышение качества и необходимые затраты на НИОКР. Ведущая по качеству фирма - "Caterpillars". Она предлагает высококачественные строительные машины и очень высокий уровень сервисного обслуживания. Эта фирма, используя свою репутацию, может достигать целей руководства, устанавливая более высокую цену своим конкурентам»[7]

Цели ценовой политики соотносятся друг с другом с определенной системой, но не во всех случаях согласовываются. Но все объединения должны использоваться для достижения общей, основной цели, для получения срочного дохода. "Основным элементом по товарному значению для предприятий-производителей является себестоимость в составе цены. Себестоимость-это денежное значение затрат производственных факторов, необходимых предприятию для осуществления производственной и коммерческой деятельности, связанных с оказанием услуг и производством и реализацией продукции».[8]

Учитывая, что затраты в составе цены приводят к низкому уровню цен, важно знать и структуру затрат. "Меры по снижению затрат будут основаны на понимании их структуры и позволят повысить конкурентоспособность товаров. Поэтому в зависимости от объема производства все затраты предприятия делятся на два вида – постоянные и переменные. Существуют также смешанные затраты, которые относятся как к постоянным, так и к переменным затратам. Постоянные или накладные расходы происходят постоянно, и они не зависят от объема производства. Это затраты на отопление, электроэнергию, аренду и т.д. С созданием условий для производства. Удельные (на одно изделие) постоянные затраты определяются по следующей формуле. Для предприятия важно определить объем общих постоянных затрат, пока не удастся рассчитать себестоимость отдельных изделий. Определить его проще, чем калькулировать расчетным путем. Средние показатели себестоимости отдельных видов продукции в малых объемах производства формируются за счет постоянных затрат. По мере роста объемов производства средние издержки снижаются, так как постоянные издержки распределяются между большим количеством произведенного товара. Переменные затраты изменяются в прямой связи с объемом производства"»[9].

С учетом того, что в единице товара обычно эти затраты не изменяются, а их общая сумма изменяется в зависимости от объема произведенных товаров.

"Система учета затрат ориентирована на цель обеспечения требований централизованной экономики для целей государственного ценообразования в получении полной калькуляции себестоимости и информации о фактических затратах в целом. Не было никакого стимула снижать издержки производства и цены, но и на предприятии управление себестоимостью не покрывало должного уровня. В настоящее время на казахстанских предприятиях внедрена рыночная система «стандарт-кост», «директ-кост», «маржинал костинг». В соответствии с этим фирмы ведут учет только переменных затрат. В состав прибыли, получаемой до налогообложения, включались постоянные затраты. Это объясняется тем, что на предприятиях, действующих в рыночных условиях, возникают условия колебания загрузки производственных мощностей и влияют на объем продаж и уровень себестоимости продукции. Цена, утвержденная на основе неполной стоимости, будет ниже, чем рассчитанная на основе полной стоимости, а также будет привлекательной для покупателей».[10]

Что касается структуры затрат, то их можно разделить на переменные, постоянные. Классифицируют их по методу распределения. При этом осуществляется по калькуляционным статьям.

"Калькуляция-расчет себестоимости единицы товара. Она определяет денежную форму

затрат предприятия на производство и реализацию единицы товара. Группировка затрат по калькуляционным статьям осуществляется по принципу их обобщения по экономическим элементам. Здесь выделяются затраты, связанные с производством и реализацией продукции и имеющие управленческий характер. Затраты на производство продукции группируются в элементы, соответствующие их экономическому содержанию. Это:

- материальные затраты;
- затраты на оплату труда;
- отчисления на страхование;
- износ инструментов;
- прочие расходы»[11].

Что касается отдельных элементов, то к элементам материальных затрат относятся сырье и основные материалы; к приобретаемым изделиям относятся полуполуфабрикаты. К вспомогательным материалам относятся затраты на топливо и электроэнергию, требующие производства. А к затратам на оплату труда относятся: оплата труда, компенсационные выплаты, стоимость продукции, передаваемой в качестве натуральной оплаты и т.д.

"В элементе страховых отчислений указывается объем социального налога, перечисляемого в бюджет (21%). В элементе износа средств указывается сумма амортизационных отчислений, затраченных на полное восстановление основных производственных фондов. К прочим затратам относятся недостающие суммы в пределах естественного убывания, производственный дефект, затраты на обслуживание оборудования, транспортировку, непроизводственные затраты производственного характера, не относящиеся к другим элементам себестоимости. На основе группировки по элементам создается баланс трудовых и материальных ресурсов, наблюдается состояние привилегий или необеспеченности. Такая группировка затрат на уровне фирмы или предприятия используется для планирования производственных фондов, разработки кадровой политики (сокращение, переквалификация и т.д.), рационального использования фонда оплаты труда, контроля среднего уровня заработной платы, определения уровня производственных мощностей. Затраты, не вошедшие в производственную себестоимость продукции (работ, услуг), считаются затратами за отчетный период. При калькулировании затраты по методу включения в себестоимость продукции группируются как прямые, так и косвенные. Прямые-затраты на производство определенного вида продукции. Косвенные (поверхностные) – затраты управленческого характера, распределяемые косвенным путем, и они связаны одновременно с несколькими видами продукции». [12]

Например, предприятие стремится установить на свой товар цену, которая может как минимум покрыть все издержки производства. Предприятие с низкими издержками будет иметь высокое конкурентное преимущество на любом рынке. Он может устанавливать более низкие цены, чем конкуренты, и по этой цене он будет иметь более высокие продажи, чем другие. Напротив, фирма, у которой был высокий уровень затрат, строила ценовую политику, которая занимала покупателей, которые могли платить по более высокой цене. "Реализуя свою продукцию по фиксированным ценам, какое-либо предприятие стремится получить тот объем прибыли, который позволяет ему функционировать в рыночных условиях, а не ограничиваться возмещением затрат на производство и реализацию. Прибыль относится к важнейшим элементам цены. Прибыль-вид дохода, получаемый после реализации товара по фиксированной цене. Объем прибыли определяется доходом от реализации продукции по фиксированным ценам, разницей затрат на ее производство и реализацию. Общая масса получаемой прибыли зависит, с одной стороны, от объема продаж и уровня цен, с другой – от того, насколько уровень производственных затрат соответствует необходимым для общества затратам. После уплаты налогов чистая прибыль делится на фонд накопления и фонд потребления в фиксированном соотношении"» [13]

Предприятие может осуществлять подготовку и переподготовку кадров, проекты. А за счет фонда потребления предприятие может обеспечить повышение социальных выплат

работникам, а также учреждениям. Поэтому прибыль для предприятия необходима для его развития и обеспечивает производство.

"В условиях рыночных отношений существует два основных источника прибыли. Первый - монопольное положение предприятия в производстве и выпуске товара или его специфика. Поддержка этого источника на относительно высоком уровне требует осуществления постоянного обновления товара. Здесь должны учитываться и такие противодействующие силы, как антимонопольная политика государства и конкуренция со стороны других предприятий. Второй источник связан с производственной и предпринимательской деятельностью. Эффективность его применения зависит от правильного выбора потребителем товара (услуги), его конкурентоспособности, объема реализации, ассортимента продукции и структуры затрат». [14]

Всем известно, что получение прибыли – движущая сила предпринимательства, побуждающая приносить любой доход. Для характеристики относительной экономической эффективности производства отдельных видов продукции величина прибыли недостаточна. Полученную прибыль необходимо сравнить с понесенными расходами. В большинстве случаев размер прибыли формируется на рынке в результате конкурентоспособности товаропроизводителей и может изменяться под влиянием многих факторов, времени хозяйствования, затрат. Как правило, по мере увеличения объема заключенной сделки или договора доля прибыли в ее составе становится меньше. Поскольку в рамках материального производства существуют материальные затраты, затраты труда и износа и т. д., то цена, установленная на него, находится на максимальном уровне.

Социальный налог объединил отчисления в Пенсионный фонд, государственный центр по выплате пенсий, Фонд социального страхования, Фонд общего медицинского страхования, Фонд поддержки занятости, отчисления пользователей автомобильных дорог. В зависимости от типов рынка продавец имеет различную степень свободы при ценообразовании. Экономисты выделяют тип рынка, и каждый предлагает свои условия по ценообразованию"» [15]

В конкурентной среде складывается из множества продавцов и покупателей аналогичной товарной продукции, например, пшеницы или ценных бумаг. Частный покупатель или продавец не может оказать большого влияния на уровень цен повседневного товара на рынке. Продавец не запрашивает цену выше рыночной, так как покупатели могут приобрести необходимый объем товара по рыночной цене без каких-либо препятствий на этом рынке. Продавцы также не просят цену ниже рыночной, потому что они могут продать весь свой товар по рыночной цене. Покупатели готовы платить разные цены за разные товары, потому что видят разницу в предложениях. Поскольку новому конкуренту очень сложно попасть на рынок, количество продавцов не будет большим. Каждый продавец немедленно реагирует на стратегию и жест конкурента.

«Если какая-то сталелитейная компания снизит свою цену на 10%, покупатели сразу начнут переходить в эту компанию. Другие производители стали должны либо снижать цены, либо увеличивать количество, либо объем выполняемой деятельности с учетом этой ситуации. Олигополисты не всегда могут быть уверены, что, снижая цены, они добьются длительного результата. С другой стороны, если олигополист повысит цену, его конкуренты, скорее всего, не последуют за ним. В такой ситуации он должен либо восстановить цену, либо быть готовым к тому, что его клиенты перейдут на сторону конкурентов».[16]

Структура ценообразования в принципе сложна. Цена может предусматривать только возврат затрат, либо получение хорошего дохода. "Цена-это количество денег, или сумма благ, ценностей, которые потребитель готов пожертвовать с целью приобретения определенного товара в процессе обмена. Цена не всегда в денежной форме. Печать-это ранняя форма обмена головными уборами. До установления цены предприятие должно определить свою товарную стратегию. Если предприятие правильно выбрало свой целевой рынок и правильно позиционирует свои товары, то при формировании маркетингового комплекса, а также не возникает вопросов о фиксированных ценах. Кроме того, предприятие может преследовать и

дополнительные цели. Чем яснее предприятие видит свое предназначение, тем легче становится ценообразование на товар»>[17]

Другие фирмы наоборот недооценивают свой товар. Такие товары хорошо сочетаются на рынке, но их цена будет ниже, чем у покупателя, его выручка фирме. Предприятие при ежедневном ценообразовании сначала не уделяет должного внимания своим показателям затрат и спроса, исходя из цен конкурентов. Он может устанавливать цены на уровне цен основных конкурентов, выше или ниже. Некоторые фирмы удерживают цены на стабильном уровне в результате получения незначительной премиальной надбавки или предоставления незначительной скидки.

"Большинство фирм считают целесообразным начать с ощущения ценности своего товара при расчете цены. Они считают, что основным фактором назначения цены являются не убытки продавца, а принятие покупателем. Чтобы составить ценность товара в понятии покупателей, они используют в своем маркетинговом комплексе методы неценовых действий. При этом цена должна соответствовать ощущению существенной ценности товара. Из-за того, что многие фирмы ставят свои цены на товары выше, их проход на рынке очень плохой».[18]

Конкурентное ценообразование используется при взаимном споре фирм. В этом случае фирма для установления своей цены считает в качестве инициативы соотношение своих затрат по данной цене либо ожидаемые предложения от конкурентов без учета спроса. "Подходы к проблемам ценообразования: ценообразование на новый товар, ценообразование в пределах товарной номенклатуры, ценообразование по географическому положению, упрощенное и испытательное ценообразование, ценообразование и дискриминационное ценообразование для стимулирования сбыта. В основе большинства методов, используемых при построении маркетинговых цен, лежат затраты и текущий уровень цен. Анализ товарных ассортиментов на коммерческой основе и выявление конкурентных способностей производимой продукции занимает особое место в изучении возможностей предприятия. Маркетинговое исследование в этом направлении связано с выявлением сдержек товарных групп в общей товарной номенклатуре фирмы. С этой целью составляется номенклатура выпускаемых изделий по группам, видам и образцам товаров. Понятие конкурентоспособности товара достаточно обширно и многогранно. Исследования товарного ассортимента позволяют сформировать основные направления в разработке стратегии фирмы на рынке. Данный показатель имеет комплексный характер и состоит из таких элементов, как технический, экономический и социально – организационный. Маркетинговое представление товара складывается из следующих элементов:

- реклама или рекламная компания;
- отсрочка проведения;
- гибкая ценовая политика;
- связи с общественностью".[19]

Главная цель, стоящая перед любым государством – повышение благосостояния населения. Каждая страна проводит ряд мероприятий для выполнения этого процесса: программы занятости населения, развития малого и крупного бизнеса, охраны здоровья населения, повышения уровня образования, а также повышения заработной платы граждан страны.

Наиболее часто используются виды ценообразования и в идеале – ценообразование на основе определения затрат. Но все это государство должно выдержать, выявить причины роста цен и устранить»>[20]

Подводя итоги. Известно, что цена-это оплата товаров и услуг. Функции, которые он выполняет, определяют его сущность. То есть функции, которые выполняет цена, - это учет, стимулирование, распределение, равновесие спроса и предложения и оптимальная организация производства. Чтобы Фирма выбрала ценовую стратегию и политику, необходимо знать, какой фактор на нее влияет. Чаще всего на него сильно влияет внешний фактор. Определяя факторы, влияющие на цену, например, затраты, потребитель, участник движения товара, конкуренция и

государство, важно обеспечить его дальнейшую работу. Таким образом, была проведена работа с целью анализа политики ценообразования, его стратегии-очень сложный и многоступенчатый процесс, анализ его целей, конечных услуг.

Список использованной литературы:

1. Ибришев Н. Н. Корпоративные финансы/ ЛЕМ, 2014 г. с 16 стр.
2. "Казахстан": Национальная энциклопедия / главный редактор А. Нысанбаев-Главная редакция «Казахской энциклопедии» Алматы, 2011, том I, стр. 35
3. Ондасынова А.И. Антимонопольная и ценовая политика в Казахстане. - Алматы, 2005 г. - 48 с.
4. Купалдыулы С. рыночная экономика. Алматы, 2010 г. - 35 С.
5. Нысанбаев С. Н., Садыханова Г. А. Основы маркетинга. Алматы, 2009 г. -12 С.
6. Койлыбай Хожаназаров основы маркетинга. Алматы, 2011 г.-16 С.
7. Мейрбеков А. К., Алимбетов К. А. Экономика предприятия, Алматы, 2012 г. -201С.
8. Бердалиев К. Менеджмент: курс лекций. Алматы, 2001 г.-58 с.
9. Сагинова Б. К. цена и ее установление. Учебник. Алматы "Дәуір" 2010 г.-36 С.
10. Ахметова К. А. "маркетинговая деятельность фирмы" - Астана, 2011 год.-15 С.
11. Ахметова К. А. Каменова М. Ж. Накипова Г. Н. маркетинговая деятельность фирмы. Астана 2014 г.-36 С.
12. Шаекина Ж. М. Набиева Е. Н. Базарова С. К. основы маркетинга. - Астана 2015 г. - 34 С.
13. Ш. Кашиков, О. Нургалиев» Основы предпринимательства и маркетинга» — Караганда, 2010 г. -18 С.
14. Газимов А. М. Теория потребителя-Астана, 2013 г. -70 С.
15. Дюсембаев А. Д. Основы маркетинга. Караганда, 2011 г. -84 С.
16. Салемжанов И. К. цена и ценообразование. - Алматы, 2008 г.-72 С.
17. Сарбасова А. К. Промышленность. - Алматы: Казахский университет, 2011г.-56 С.
18. Сагындыков А., Ахметов К. Г. "основы менеджмента", Алматы 2012г.-47б.
19. Мейрбеков А. К., Алимбетов К. А., "Экономика предприятия«, Алматы» Экономика", 2013г.-32б.
20. Тойхин С. Х, Жайнаков А. Т "Основы маркетинга", Алматы 2014г. - 75б.
21. Алшанов Р. А.. Экономика независимого Казахстана: достижения и пути развития. Алма-Алматы. 2012г. - 73б.

ҚР ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША МҰРАГЕРЛІК ҚҰҚЫҚТЫ ҚОРҒАУ

Есенова Жанат Нурхановна

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада мұрагерлік құқықты қорғау заңнамалардың түрлері, олардың талдауы
Түйінді сөздер: мұрагерліктің түрлері, мұра.

ЗАЩИТА НАСЛЕДСТВЕННЫХ ПРАВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РК

Есенова Жанат Нурхановна

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются нормы защиты нотариальных, анализ норм
Ключевые слова: виды наследования, наследство.

**PROTECTION OF INHERITANCE RIGHTS UNDER THE LEGISLATION OF THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Yesenova Zhanat Nurkhanovna

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses *the norms of notarial protection, analysis of norms*
Key words: types of inheritance, inheritance.

Имущественные права граждан и юридических лиц, в т. ч. и право собственности и иные вещные права, охраняются различными правовыми отраслями: уголовным, административным, финансовым и другими. В системе защиты имущественных прав гражданское право играет ключевую роль, так как имущественные права являются непосредственным объектом данной отрасли права. В то же время и само гражданское право защищает право собственности и иные вещные права различными способами.

Система способов защиты права собственности и иных вещных прав, предусмотренных главой 15 ГК РК. Традиционно способы защиты права собственности и иных вещных прав по характеру защиты права классифицируются на вещно-правовые и обязательственные.

Специфика вещно-правовых способов защиты заключается в том, что эти способы направлены на защиту права собственности или иных вещных прав как абсолютного права, т. е. они не связаны с конкретными договорными или внедоговорными обязательствами и имеют целью восстановление нарушенного права путем: 1) возврата незаконно изъятой у него вещи; 2) исправления поврежденной вещи; 3) устранения препятствий в пользовании вещью. Все указанное достигается при восстановлении владения, пользования и распоряжения собственником или обладателем иного вещного права определенной вещью, т. е. при восстановлении абсолютного права.

Специфика обязательственных способов защиты права собственности или иного вещного права состоит в том, что собственнику или обладателю иного вещного права, имущество которого незаконно изъято или повреждено, возмещают стоимость имущества или

компенсируют ухудшение имущества, т. е. возмещают причиненный вред – убытки, возникшие из внедоговорных обязательств.

Таким образом, при вещно-правовых способах защиты имущество восстанавливается в натуре, при обязательственных – предоставляется денежная компенсация. Характерной чертой применения вещно-правовых способов является то, что имущество имеется в натуре или поврежденное имущество может быть восстановлено, в противных же случаях применяются обязательственно-правовые способы защиты права собственности или иных вещных прав.

К вещно-правовым способам защиты права собственности и иных вещных прав относятся: признание права собственности или иного вещного права; истребование имущества из чужого незаконного владения (виндикационный иск); устранение нарушения права собственности или иного вещного права, хотя бы эти нарушения и не соединены с лишением владения (негаторный иск).

К обязательственно-правовым способам защиты права собственности или иного вещного права относятся: 1) возмещение убытков собственника или иного вещного права, возникшего в результате издания несоответствующего законодательству нормативно-правового или индивидуального акта органа государственного управления, местного представительного органа, либо должностного лица, нарушивших права собственника или обладателя иного вещного права; 2) признание недействительным акта государственного органа управления, местного представительного или исполнительного органа, либо должностного лица, а также требование о неприменении противоречащего законодательству правового акта; 3) защита права собственности при его прекращении по основаниям, предусмотренным законодательными актами.

Статья посвящена теме защиты гражданских прав и ответственности за их нарушение. Необходимость установления границ защиты субъективных гражданских прав обусловлена задачами гражданско-правовой охраны нарушенных или оспариваемых прав. Реальность и гарантированность субъективных гражданских прав в обществе нельзя понимать односторонне, только как обеспечение прав управомоченной стороны гражданского правоотношения. Осуществление всякого субъективного права, а тем более его осуществление путем применения к обязанной стороне мер государственно-принудительного характера всегда затрагивает не только интересы самого управомоченного лица, но и интересы государства и общества в целом, интересы обязанной стороны, а в ряде случаев также и интересы третьих лиц. Задача правосудия состоит поэтому не только в защите прав заявителя требования – управомоченного лица, но и в обеспечении интересов государства и общества, интересов обязанной стороны, прав и интересов иных организаций и граждан, в той или иной мере заинтересованных в правильном исходе дела.

По вопросу о понятии гражданско-правовой ответственности в литературе нет единого мнения. В условиях свободного коммерческого оборота гражданско-правовая ответственность подчиняется решению задач создания определенного правового режима, отражающего современные гражданско-правовые отношения. В данной сфере жизни общества необходимо развитие отношений исключительно экономического характера, определенных принципами свободной конкуренции, и чтобы эти отношения не выходили за рамки объективно сложившегося и существующего механизма.

Являясь видом юридической ответственности, ответственность за нарушение обязательства, безусловно, в широком смысле можно определять как возложение каких-то отрицательных последствий на правонарушителя. В то же время ответственность за нарушение обязательства, являясь разновидностью гражданско-правовой ответственности, характеризуется определенными дополнительными имущественными лишениями для правонарушителя в виде дополнительного обязательства по совершению работ, оказанию услуг, уплате денежной суммы, либо лишения какого-то права на имущество, что непосредственно ведет к неблагоприятным имущественным последствиям. Ответственность за нарушение обязательства, как и любая гражданско-правовая ответственность, всегда обеспечивается государственным

принуждением или угрозой такого принуждения. Поэтому ответственность за нарушение обязательства можно определить как возложение на нарушителя обязательственного гражданского права дополнительных имущественных лишений, обеспеченных государственным принуждением, в виде дополнительной гражданско-правовой обязанности или лишения принадлежащего ему гражданского права.

Под основанием применения ответственности, закрепленным, в частности, ст. 349 ГК РК, понимается нарушение должником любого из условий обязательства, относящихся к его (должника) обязанности, в частности, времени, места, способа, количества, качества исполнения, ассортимента, комплектности товаров и т. п.

Автором проанализированы различные юридические аспекты проблем ответственности за нарушение гражданских прав и обязанностей в трудах дореволюционных цивилистов. На базе исследуемой полемики проведены параллели с современными правовыми явлениями. Рассматриваются точки зрения современных ученых.

Теория права и правоприменительная практика применяет ряд устоявшихся условий гражданско-правовой ответственности. При рассмотрении темы нашего исследования важно учитывать как общие принципы гражданско-правовой ответственности, так и специальные требования, применяемые к определенным обязательствам. В этой связи представляется необходимым исследование понятия, принципов, функций гражданско-правовой ответственности.

Круг источников дипломной работы целиком предопределяется его темой. В дипломной работе нашли отражение результаты изучения автором материалов судебной практики по вопросам защиты гражданских прав и ответственности за их нарушение. При подготовке работы изучалось и критически оценивалось новейшее законодательство, а также отечественная и зарубежная литература по вопросам гражданско-правовой ответственности. В юридической литературе подробно исследованы общие проблемы гражданско-правовой ответственности за нарушение обязательств. Этому посвящены работы Басина Ю.Г., Диденко А.Г., Сулейменова М.К., М. М. Агаркова, Б.С. Антимонова, М.И. Брагинского, В.В. Витрянского, О.Н. Братуся, П.А. Варула, О.С. Иоффе, О.А. Красавчикова, Н.С. Малеина, Г.К. Матвеева, А.П. Сергеева, В.Т. Смирнова и многих др. авторов. При этом практически нет исследований по защите гражданских прав и объему гражданско-правовой ответственности. Недостаточная теоретическая разработка названных вопросов, неясность и противоречивость отдельных положений действующего гражданского законодательства, порождает трудности при определении объема гражданско-правовой ответственности.

Научная новизна темы дипломной работы выражается прежде всего в комплексном рассмотрении проблем защиты гражданских прав и гражданско-правовой ответственности. В период глобального экономического кризиса, все больше приходится сталкиваться с не выполненными обязательствами в самых разных сферах, так как нехватка финансов и общее дестабилизация в рынке привела к не стабильности в правовом и экономических взаимодействиях. Большой пример этом принятия закона РК «О долевом участии в жилищном строительстве» от 12.01.2007г. с изменениями и дополнениями в 2009году. Данный закон предусматривает ряд важных проблем в долевом строительстве и защиту прав и интересов дольщиков. Так как практика показала что долевые участники самые не защищенные слои в сфере правовой-экономической взаимосвязи.

Ряд важных проблем ответственности и судебной защиты гражданских прав участников имущественного оборота исследованы в докторских диссертациях В.В. Витрянского и А.С. Комарова, в кандидатских диссертациях Е.А. Зверевой, Т.А. Малаш, А.В. Аверьянова. Однако в указанных работах авторы либо концентрировались на глобальных теоретических концепциях гражданско-правовой ответственности, либо имели направленность на иные формы ответственности, либо за основу исследования были взяты условия ответственности отдельной категории субъектов гражданского права.

Объектом дипломной работы являются закономерности гражданско-правового регулирования

защиты и ответственности за нарушение гражданских прав.

Предметом исследования являются нормы гражданского права закрепленные в соответствующих нормативно-правовых актах, согласно которым определяется порядок защиты гражданских прав и ответственность за их нарушение.

Цель дипломного исследования анализ содержания правовых норм, предусматривающих формы гражданско-правовой ответственности, а также разработка теоретических положений и практических рекомендаций, направленных на дальнейшее совершенствование правового регулирования соответствующих отношений.

Теоретическую и методологическую основу дипломной работы составляют законы философии, общие диалектические и конкретно-исторические подходы к анализу правовых явлений, положения отечественной и зарубежной теории права, специальные методы правовых исследований (системно-структурного анализа, сравнительного правоведения, толкования норм, анализ судебной практики), а также труды известных ученых-юристов. Работа строится на практическом анализе теоретического материала и подчинена логике правоприменительного процесса.

Эмпирическую основу работы составляют законодательные и иные правовые акты РК, судебная практика.

Развитие темы основывается на анализе судебной практики, что приведет нас к актуальности темы исследования и необходимости пересмотра значения гражданско-правовой ответственности.

Предоставляя многочисленные и разнообразные средства защиты носителями субъективных гражданских прав, гражданское законодательство вместе с тем предусматривает и определенные границы защиты права [1].

Необходимость установления границ защиты субъективных гражданских прав обусловлена задачами гражданско-правовой охраны нарушенных или оспариваемых прав. Реальность и гарантированность субъективных гражданских прав в обществе нельзя понимать односторонне, только как обеспечение прав управомоченной стороны гражданского правоотношения. Осуществление всякого субъективного права, а тем более его осуществление путем применения к обязанной стороне мер государственно-принудительного характера всегда затрагивает не только интересы самого управомоченного лица, но и интересы государства и общества в целом, интересы обязанной стороны, а в ряде случаев также и интересы третьих лиц. Задача правосудия состоит поэтому не только в защите прав заявителя требования – управомоченного лица, но и в обеспечении интересов государства и общества, интересов обязанной стороны, прав и интересов иных организаций и граждан, в той или иной мере заинтересованных в правильном исходе дела. Поэтому защита прав по своей природе не может быть безграничной. Осуществление права на защиту также имеет свои пределы.

При всей дискуссионности вопроса о содержании субъективного гражданского права бесспорным и общепризнанным в литературе является положение о том, что, признавая за тем или иным лицом определенные субъективные права и обязанности, гражданское законодательство предоставляет управомоченному лицу и право на их защиту [2, с.11]. Это и понятно. Субъективное право, предоставленное лицу, но не обеспеченное от его нарушения необходимыми средствами защиты, является лишь «декларативным правом». Хотя оно и провозглашено в законе, но, не будучи обеспечено государственными правоохранительными мерами, оно может быть рассчитано лишь на добровольное уважение его со стороны неуправомоченных членов общества и приобретает в силу этого характер лишь морально обеспеченного права и авторитете государственной власти.

Список использованной литературы:

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть), принятый Верховным Советом Республики Казахстан 27 декабря 1994 г. (Ведомости Верховного Совета Республики

Казахстан, 1994 г., № 23-24 (приложение)); Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 года N 409-1 ЗРК // изд.Номад 2008.(посл.изм. От 15.08.2008 г.)

2. Дождев Д.М. Римское частное право, М., 1998, 706 с.
3. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. М., 1998, 353 с.
4. Дюги Леон. Общие преобразования гражданского права со времен Кодекса Наполеона / Пер. с фр. М.М. Сиверс; под ред. А.Г. Гойхбарга, М., 1919, 378 с.
5. Гурвич М.А. Право на иск. М. – Л, Изд-во АН СССР, 1949 г.
6. Савельев В.А. Гражданский кодекс Германии (история, система, институты): Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп., М., 1994, 240 с.
7. Клейнман А.Ф. Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права. Изд-во МГУ, 1967 г.
8. Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп / Отв. ред. Е.А. Васильев, М., 1992, 286 с.
9. Цвайгер К., Кейт Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т., Т.2, М., 242 с.
10. Иоффе О.С. Обязательственное право, М., 1975, 495 с.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Лекеров Әсет Жақсыбергенұлы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада әлеуметтік қорғаудың нормативтік негіздері, Мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы мемлекеттік саясат қарастырылады.

Түйінді сөздер: әлеуметтік саясат, халықтың әлеуметтік осал топтары.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Лекеров Әсет Жақсыбергенұлы

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются нормативные основы социальной защиты, государственная политика в сфере государственного социального обеспечения.

Ключевые слова: социальная политика, социально уязвимые слои населения.

FEATURES OF LEGAL REGULATION OF THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Lekerov Aset Zhaksybergenuly

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses the normative foundations of social protection, state policy in the field of state social security.

Key words: social policy, socially vulnerable segments of the population.

Человеческая жизнь полна опасностей и неожиданностей. В любой момент можно потерять здоровье, а вместе с ним и зарплату - основной источник существования. Потеря основного и зачастую единственного источника средств существования, каким является заработная плата, ставит работника и его семью в исключительно тяжелое материальное положение, несет за собой лишения, нищету, бедность, болезни.

К причинам потери средств существования относятся: болезнь, старость, инвалидность, потеря кормильца и т.д. Часто преодолеть такие обстоятельства самостоятельно невозможно. На помощь приходит государство. Решение проблемы резкого снижения уровня материальной обеспеченности экономически неактивной части населения (престарелых, нетрудоспособных и безработных) взяло на себя государство. Оно создало систему социального обеспечения и предоставляет пенсии, социальные пособия и услуги в тех случаях, когда наступает социальное событие - старость, смерть, болезнь, инвалидность, материнство, безработица. Развитие социального обеспечения населения страны было и остается одним из приоритетных направлений социальной политики и деятельности государства.

В любом промышленно-развитом государстве, где существуют рыночные отношения, социальная защита населения занимает важное место в системе гарантий прав и свобод

граждан. Однако рыночные отношения сами по себе не порождают механизм социальной защиты населения. Особенность социальной защиты населения состоит в том, что он требует очень больших материальных затрат и не приносит совершенно никакой прибыли. В силу этой особенности проблему решения социальной защиты населения и берет на себя государство.

История социального обеспечения имеет более чем столетнюю историю существования. За это время неоднократно менялись функции, формы и методы финансирования. Но никогда не изменялась цель социального обеспечения - улучшение жизни людей.

Социальная защита - это система, призванная обеспечивать определенный уровень доступа к жизненно необходимым благам и определенный уровень благосостояния граждан, которые в силу обстоятельств (старость, состояние здоровья, потеря кормильца или работы и иные законные основания) не могут быть экономически активными и обеспечивать себя доходами путем участия в достойно оплачиваемом труде.

Количественные показатели системы социальной защиты в значительной степени определяются уровнем экономического развития, а степень солидарности между лицами, участия государственных институтов и уровень стимулирования находятся во взаимосвязи с выбранной социально-экономической моделью.

Цель курсовой работы изучение понятия социальной защиты населения, а также его современное состояние в Республике Казахстан:

Неотъемлемыми факторами любой нормально функционирующей социальной системы являются социальная защита и социально-экономическая поддержка населения.

Социальная помощь в поддержании физической жизни людей, удовлетворении их социальных потребностей существовала уже в начальный период развития человечества и осуществлялась на основе обычаев, норм, традиций, ритуалов. Это помогало людям приспособиться к неблагоприятным природным условиям и социальной среде, сохранить целостность и преемственность культуры семьи, рода, общности. Взаимопомощь и выручка были естественным атрибутом совместной жизни людей.

С развитием цивилизации, технического прогресса и культуры, распадом семейно-родственных и общинных связей государство все более активно принимало на себя функцию гаранта социальной защищенности человека. Формирование и развитие рыночной экономики привело к выделению социальной защиты населения в самостоятельный вид деятельности, которая приобрела новый смысл и значение прежде всего как защита от неблагоприятных воздействий рыночных отношений.

Система социальной защиты, как показывает практика, вовлечена в систему рынка и является его неотъемлемым элементом. Через нее реализуется принцип социальной справедливости. Социальная поддержка тех, кто объективно не имеет возможности обеспечить себе достойный уровень жизни, -это, по существу, необходимая плата за возможность предпринимательской деятельности и получение дохода в стабильном обществе.

Объективная реальность, обусловленная логикой развития рыночных отношений, выдвигает на первый план формирование научно обоснованной системы социальной защиты и социальной поддержки населения, его наиболее уязвимых слоев. Необходимость создания этой системы обусловлена рядом факторов. Одним из основополагающих факторов, действующих в рамках общества и определяющих содержание социальной поддержки населения, является «определенная система отношений собственности и права». Именно частная собственность обуславливает, по Гегелю, независимость гражданского общества от государства, делает человека полноценным субъектом и гарантирует необходимые условия его социальной жизнедеятельности.

С переходом к рыночным отношениям в Казахстане происходит изменение форм собственности, а следовательно, и общественно-экономических отношений. Наряду с государственной и общественной все более весомый удельный вес приобретает частная собственность.

С изменением форм собственности начинается демонтаж системы распределения материальных благ и услуг. Формируются новые отношения между членами общества, в которые они вступают в процессе присвоения. Отношения присвоения в узком смысле следует понимать как отношения людей к условиям производства и материальным благам. Появление новых форм собственности на средства производства приводит к проблеме их отчуждения. Эта проблема непосредственно замыкается на категории удовлетворения потребностей человека (материальных, социальных, экономических, духовных, культурных и др.), на выражении интересов личности. Здесь речь идет прежде всего о заработной плате, уровень которой должен быть достаточным для того, чтобы обеспечить воспроизводство рабочей силы.

В условиях рыночных отношений человек может обеспечить удовлетворение своих потребностей лишь путем получения дохода от собственности или в виде заработной платы за свой труд.

Однако в каждом обществе есть определенная часть населения, которая не имеет собственности и не в состоянии трудиться в силу объективных причин: болезнь, нетрудоспособность вследствие старости или возраста, не позволяющего человеку вступить в сферу производственных отношений (дети), последствия экологических, экономических, национальных, политических и военных конфликтов, стихийных бедствий, явных демографических изменений и т.д. Эти категории населения не выживут без защиты и социальной помощи государства, когда главным фактором производства и распределения все в большей степени становится капитал.

Государство объективно заинтересовано в поддержке социально уязвимых слоев населения по нескольким причинам:

1) государство, провозгласившее себя цивилизованным, руководствуется идеей гуманизма и обязано, согласно Всеобщей Декларации прав человека, «обеспечить населению достойный уровень жизни»;

2) всякое государство заинтересовано в расширенном воспроизводстве квалифицированной рабочей силы;

3) социально-экономическая поддержка неимущих нивелирует экономическое состояние различных групп и слоев населения, тем самым снижая социальное напряжение в обществе.

Именно поэтому рыночные отношения неизбежно порождают свою противоположность - специализированный институт социальной защиты населения. Рынок и социальная защита населения тесно взаимосвязаны. Социальная защита вовлечена в систему рынка и служит необходимой платой работодателей и бизнесменов за возможность нормальной хозяйственной деятельности, за стабильность общества.

Система социальной защиты предполагает в первую очередь защиту конституционных прав человека.

Развитие цивилизованного рынка может нормально осуществляться только вместе с расширением и углублением социальной защиты. Элементарное требование справедливого обмена в условиях рыночных отношений состоит в том, что чем больше кто-то хочет получить прибыли, тем больше он должен платить за социальную защиту населения.

В широком смысле социальная защита - это политика государства по обеспечению конституционных прав и минимальных гарантий человеку независимо от его места жительства, национальности, пола, возраста, иначе в социальной защите нуждаются все конституционные права и свободы личности - от права на собственность и свободу предпринимательства до личной неприкосновенности и экологической безопасности.

Более узкое понятие социальной защиты состоит в том, что это соответствующая политика государства по обеспечению прав и гарантий в области уровня жизни, удовлетворения потребностей человека: права на минимально достаточные средства жизнеобеспечения, на труд и отдых, защиту от безработицы, охрану здоровья и жилища, на социальное обеспечение по старости, болезни и в случае потери кормильца, для воспитания

детей и др. Взаимодействие рыночных отношений и социальной защиты необходимо учитывать не только на уровне всего общества, но и на уровне социальных групп, семьи и индивида. Главная цель социальной защиты состоит в том, чтобы оказать необходимую помощь конкретному человеку в сложной жизненной ситуации.

Заключительные положения и этапы реализации концепции социальной защиты населения Республики Казахстан:

I этап (2001-2002 годы): проведение актуальных расчетов; подготовка и принятие законодательных актов по обязательному страхованию ответственности работодателя за нанесение вреда жизни и здоровью работника при исполнении трудовых обязанностей с 1 июля 2002 года; подготовка и принятие законодательных актов, регламентирующих введение социального страхования по инвалидности и по случаю потери кормильца и внедрение его с конца 2002 года; внесение изменений и дополнений в законодательство по вопросам социальной защиты населения, включая законодательства о пенсионном обеспечении и о налогообложении; развитие пенсионных аннуитетов; подготовка нормативной базы, регламентирующей деятельность государственного фонда социального страхования; внедрение системы информационного обеспечения.

II этап (2003-2005 годы): включение риска потери работы в перечень социальных рисков, подлежащих возмещению за счет обязательного социального страхования; переход к назначению социальных выплат на базе единого регистрационного кода физического лица; совершенствование методической базы по учету доходов граждан; поэтапное приближение минимальной заработной платы к прожиточному минимуму; развитие новых форм адресной помощи малообеспеченным гражданам, включение в обязательные виды помощи за счет бюджета единовременных пособий при рождении ребенка, выплат семьям, воспитывающим несовершеннолетних детей.

Список используемой литературы:

1. Баймагамбетов С.З., Современная социально-культурная политика Республики Казахстан: Исторический анализ, Астана: Елорда, 2001
2. Дуброва Н.Б., Право социальной защиты Республики Казахстан: Учебное пособие, Караганда: Профобразование, 2002
3. Жолдасбаев С.И., Государственный фонд социального страхования: развитие и перспективы: научное издание, Астана: Парасат Элемі, 2006
4. Жумагулов Г.Б., Право социального обеспечения: учебник, Алматы: Юридическая литература, 2006
5. Общая экономическая теория: учеб.-2-е изд., перераб. и доп.- Алматы, Актобе: Лазер, 2002
6. Сборник нормативных правовых актов о труде в Республике Казахстан: по состоянию на 1 ноября 2002г., Алматы: Жеті жарғы, 2002
7. Человеческое развитие в Казахстане: учебник/ под общ.ред. Н.К. Мамырова, Ф.Акчуры, Алматы: Экономика, 2003
8. Пантелеева Т.С., Экономические основы социальной работы, Владос, 2001
9. Добрынин А.И., Тарасевич Л.С., Экономическая теория. Микроэкономика. Макроэкономика. Мегаэкономика: учебник для вузов, Питер, 2004

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КОРПОРАТИВТІК ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Мурзашева Мереке Аманқосқызы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада Корпоративтік құқықтық қатынастардың нормалары, заңды тұлғалардың түрлері қарастырылады.

Түйінді сөздер: акциялар, акционерлер, облигациялар.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Мурзашева Мереке Аманқосқызы

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются нормы корпоративных правоотношений, виды юридических лиц.

Ключевые слова: акции, акционеры, облигации.

LEGAL REGULATION OF CORPORATE RELATIONS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Murzasheva Mereke Amankoskyzy

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses the norms of corporate legal relations, types of legal entities.

Key words: stocks, shareholders, bonds.

Корпоративное управление – механизмы реализации прав собственности и механизмы по формированию структуры корпоративного контроля.

Корпоративное управление – система взаимоотношений между менеджерами и акционерами, а также другими заинтересованными сторонами по вопросам, связанным с обеспечением эффективной деятельности компании и обеспечением интересов ее владельцев и др-х заинтересованных сторон.

Режим корпоративного управления определяется: структурой акционерной собственности (степень концентрации пакетов акций); правовой регламентацией функционирования акционерных обществ; взаимоотношениями как между акционерами, так и между ними и менеджерами.¹

1. проблема разделения функций контроля собственности и контроля бизнеса.

2. конфликты, возникающие м/у менеджерами (владельцами акций компании, в том числе КПА) и внешними акционерами:

3. В силу продолжающегося процесса перераспределения собственности ни в одной компании не завершено строительство системы надежного корпоративного контроля;

4. Наличие «теневых» корпоративных финансов («серые» и «черные» денежные расчеты, уход от налогов, вывод активов и др.).

5. Проблемы корпоративного управления с точки зрения объектов защиты Большинство конфликтов переходит в плоскость отношений:

- «менеджеры как акционеры – все прочие акционеры»;
- «контролирующие акционеры (в том числе как менеджеры) – все прочие акционеры»;
- «контролирующие акционеры (в том числе как менеджеры) – новые претенденты на контроль».

Таблица 1 Режим корпоративного управления

Контроль находится у:	Тип собственности	Основной объект защиты	Основная проблема корпоративного управления
1. Наемных менеджеров, не имеющих доли в АО (или небольшую долю)	Распыленная, или несколько примерно равных несвязанных акционеров	Все акционеры	- мониторинг и ответственность менеджеров - пассивность и права всех групп акционеров
(2) Менеджеров, ставших акционерами (с КПА) и сохранивших свои управленческие функции	Концентрированная (прямо и через аффилированные структуры)	Все прочие типы акционеров	- ответственность менеджеров - ответственность (прозрачность) контролирующих акционеров - ограничение возможностей «шантажа» со стороны прочих акционеров - защита прав мелких акционеров
3. Внешнего акц-ра (альянса акци-ров с КПА):	Концентрированная (прямо и через аффилированные структуры)	Мелкие собственники-акционеры	Ответственность (прозрачность) контролирующих акционеров, а также:
(а) сменившего менеджеров			- обеспечение мониторинга менеджеров
(б) сохранившего менеджеров			- предотвращение риска оппортунистического поведения менеджеров
(в) выполняющего функции менеджера			- защита прав прочих акционеров, но одновременно ограничение их возможностей «шантажа»
(4) Основного кредитора (группы кредиторов)	Любая	Все акционеры Часть кредиторов	Использование института банкротства только

			для перехвата контроля (вывод активов в ущерб акционерам и др.)

6. слабая или нетипичная роль традиционных «внешних» механизмов корпоративного управления (рынок ценных бумаг, банкротства, рынок корпоративного контроля);

7. Слабая банковская система.

Основными проблемы корпоративного управления связаны не столько с качеством законодательства, сколько с отсутствием длительной практики корпоративных отношений, в связи с чем традиции корпоративного поведения еще только формируются.

В одних случаях незнание требований законодательства, вызванное его относительной новизной, а в других – полное пренебрежение этими требованиями, не позволили в полной мере ввести в жизнь те нормы корпоративного поведения, которые эти правовые акты призваны установить.

Анализ корпоративного управления в России показывает, что наибольшие конфликты возникают при решении вопроса о том, кто лучше может выполнять функции собственника. Собственник разрабатывает: инвестиционную часть, линию риска, предпринимательскую, контрольную и социальные части.

Участники корпоративных отношений:

1. Крупные акционеры (владельцы крупного пакета акций),

2. Мелкие акционеры.

Участниками корпоративных отношений прежде всего являются акционеры, вступающие с корпорацией в особые отношения, делающим возможным само существование корпорации. Интересы акционеров должны учитываться во всех важнейших действиях корпорации.

3. Потребители (без них невозможно существование корпорации. Они ожидают от корпорации качественной продукции и услуг по приемлемым ценам, хороший сервис и правдивую рекламу).

4. Служащие (отношения служащих с корпорацией, начиная от обычных требований справедливой оплаты труда, переходят к другим аспектам взаимоотношений работодателя с работником: защите здоровья на рабочем месте, финансовой безопасности и т.п. Служащие прежде всего заинтересованы в устойчивости компании и сохранении своих рабочих мест).

5. Менеджмент, в том числе единоличный, исполнительный орган корпорации.

6. Кредиторы (Получают прибыль, уровень которой зафиксирован в договоре между ними и компанией. Заинтересованы в устойчивости компании и гарантиях возврата представленных средств. Не склонны поддерживать решения, обеспечивающие высокую прибыль, но связанные с высокими рисками.).

7. Владельцы иных корпоративных ценных бумаг.

8. Органы государственной власти.

9. Органы местного самоуправления (Заинтересованы прежде всего в устойчивости компании, ее способности выплачивать налоги, создавать рабочие места.).

10. Поставщики.

Корпорация в процессе своей деятельности оказывает наибольшее воздействие на местное население. Соответственно местное население ожидает от корпораций непосредственного участия в решении проблем организации инфраструктуры, образования, транспорта, условий для отдыха и т.д.

Сущность корпоративного управления состоит в реализации цикла корпоративного управления для достижения максимальной эффективности функционирования корпорации, которая является основным критерием корпоративного управления.²

Можно выделить две схемы, характеризующие цикл управления фирмой:

1. Вариант западных учёных (Мескон, Альберт, Хедоури). Планирование – Организация – Мотивация – Контроль (схема-цикл закольцована).

2. Вариант, предложенный российскими учёным (для осуществления цикла управления управляющая компания должна определить и согласовать с подчиненными предприятиями перечень, структуру и объем информации о функционировании).

Анализ возможностей – Планирование – Организация – Мотивация – Диспетчирование – Контроль – Регулирование (схема-цикл – закольцована).

Перечень должен содержать достаточное количество информации для получения полной и достоверной картины о ситуации на предприятии, и в то же время быть кратким.

Надлежащий режим корпоративного управления способствует эффективному использованию корпорацией своего капитала, подотчетности органов ее управления как самой компании, так и ее акционерам. Все это помогает добиться того, чтобы корпорации действовали на благо всего общества, способствует поддержке доверия инвесторов (как иностранных, так и отечественных), привлечению долгосрочных капиталов.

Естественно, единой модели построения корпоративного управления не существует, однако обязательным началом для всех его форм и видов является обеспечение интересов акционеров.

В самом общем виде общепризнанные международные принципы корпоративного управления сводятся к следующему:

структура корпоративного управления должна обеспечивать защиту прав акционеров, выступать основным методом предварительного урегулирования и разрешения возникающих конфликтов интересов;

режим корпоративного управления должен обеспечивать равное отношение ко всем группам акционеров, включая мелких и иностранных акционеров, обеспечивающее каждому из них одинаково эффективную защиту в случае нарушения их прав;

корпоративное управление должно обеспечивать соблюдение установленных законодательством прав заинтересованных лиц и поощрять сотрудничество всех субъектов корпоративного управления в развитии корпорации;

корпоративное управление должно обеспечивать информационную открытость компании, своевременное и полное раскрытие информации по всем существенным вопросам финансово-хозяйственной деятельности корпорации;

структура корпоративного управления должна обеспечивать эффективное выполнение управленцами своих функций, а также подотчетность органов управления самой компании и акционерам.

На основании всего вышеизложенного можно сделать выводы, что:

Новые требования к регистрации акций, принятые на многих фондовых биржах мира, обуславливают необходимость соблюдения компаниями все более строгих стандартов корпоративного управления. Чем выше уровень корпоративного управления, тем больше вероятности, что активы используются в интересах акционеров, а не разворовываются менеджерами.

Компании, соблюдающие высокие стандарты корпоративного управления, как правило, получают более широкий доступ к капиталу по сравнению с корпорациями, управляемыми ненадлежащим образом, и превосходят последних в долгосрочной перспективе. Эффективно управляемые компании вносят более значительный вклад в национальную экономику и развитие общества в целом. Они более устойчивы с финансовой точки зрения, обеспечивают создание большей стоимости для акционеров, работников, местных общин и стран в целом.

Таким образом, основной целью процесса совершенствования корпоративного управления должно стать внедрение в отечественную практику корпоративных отношений цивилизованных принципов построения отношений между всеми субъектами корпоративного управления как сферы постоянных конфликтов интересов. Очевидно, что для достижения этого результата одного только совершенствования законодательства недостаточно. В мировой

практике для регулирования подобных отношений принято вырабатывать специальные своды правил корпоративного управления – кодексы корпоративного управления, определяющие основные принципы, которых должны придерживаться корпорации при построении своих систем корпоративного управления, при принятии решений внутри компании, во взаимоотношениях с акционерами и инвесторами.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 13 мая 2003 г. «Об акционерных обществах». Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2003, № 10, ст. 55 (с изменениями и дополнениями).
2. Басин Ю.Г. Коммерческие корпоративные отношения и юридическая ответственность. В издании «Басин Ю.Г. Избранные труды по гражданскому праву». Алматы: АЮ-ВШП «Адилет», НИИ частного права КазГЮУ, 2003. С. 135.
3. Авилов Г.Е., Суханов Е.А. Юридические лица в современном российском гражданском праве. М: Вестник гражданского права, том 6, 2006, № 1. С. 17-18.
4. Black's Law Dictionary. St. Paul, Minn: West Publishing Co., 1990. P. 340.
5. Davies, Paul. Gover's Principles of Modern Company Law (Sixth edition). London: Sweet&Maxwell, 1997. P. 77; Kraakman, Davies, Hansmann, Hertig, Hopt, Kanda and Rock. The Anatomy of Corporate Law (A Comparative and Functional Approach). OXFORD University Press, 2004. P. 1-6.
6. Davies, Paul. Gover's Principles of Modern Company Law. P. 4-5, 77.
7. Hunsmann and Kraukmann. The End of History for Corporate Law? (2001), 89 Georgetown Law Journal 439, 443.
8. Закон об акционерных обществах Германии. Параллельные русский и немецкий тексты = Aktiengesetz. Paralleler russischer und deutscher Text. М.: Волтерс Клувер, 2009; Франсуа Барьер и др. Цивилистические правовые традиции под вопросом (по поводу докладов Doing Business Всемирного банка). М.: Волтерс Клувер, 2007. С. 37-46.
9. Суворов Н.С. Об юридических лицах по римскому праву. М.: Статут, 2000. С. 168-170.
10. Проект Концепции совершенствования законодательства о юридических лицах, разработанный Советом при Президенте Российской Федерации по кодификации и совершенствованию гражданского законодательства и рекомендованный к опубликованию для целей обсуждения (протокол № 68 от 16 марта 2009 г.). www.privlaw.ru/vs_info2.html.

ҮЛЕСТІК ҚҰРЫЛЫС ШАРТТАРЫН ЖАСАСУДЫ ҮЙЛЕСТІРУДІҢ ПРАКТИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БАҒЫТТАРЫ

Құрнишева Гүлнар Жайлыбайқызы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада үлестік құрылыс, үлескер, үлескер қарастырылады

Түйінді сөздер: үлестік құрылыс, пай, үлес

ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ И НАПРАВЛЕНИЯ КООРДИНАЦИИ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ДОГОВОРОВ ДОЛЕВОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Курпишева Гульнара Жайлибаевна

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Әйтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются долевое строительство, дольщик, пай

Ключевые слова: долевое строительство, пай, доля

PRACTICAL ISSUES AND DIRECTIONS OF COORDINATION OF THE CONCLUSION OF SHARED-EQUITY CONSTRUCTION CONTRACTS

Kurpisheva Gulnara Zhailybaevna

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses shared-equity construction, equity holder, share

Keywords: shared-equity construction, share, share

Множество граждан вкладывают средства в строительство, в первую очередь, многоквартирных жилых домов с целью последующего приобретения квартир в собственность, но их права в настоящее время нередко нарушаются. В практике встречаются случаи, когда денежные средства, внесенные гражданами на строительство одного дома, направляются застройщиками на строительство других домов, в результате чего произвольно меняются объекты обязательств и нарушаются сроки их выполнения. Иногда после окончания строительства вместо передачи квартир застройщики возвращают гражданам использованные средства, внесенные на ранних стадиях строительства, а квартиры реализуются по более высокой рыночной стоимости. Бывают случаи передачи прав на одну квартиру одновременно нескольким гражданам.

Этими обстоятельствами была вызвана необходимость принятия Закон Республики Казахстан от 7 апреля 2016 года № 486-V «О долевом участии в жилищном строительстве» (с изменениями по состоянию на 29.12.2021 г.).

Так, необходимо отметить, что в настоящее время наблюдается тенденция к повышению государственных гарантий защиты прав граждан, вкладывающих средства в жилищное строительство, а также доступность приобретения жилья гражданами.

С принятием ЗРК дополнительная защита прав участников долевого строительства выразилась в следующем:

гарантия качества выполняемых работ;

установление законных штрафных неустоек;
прозрачность сведений о застройщике и объекте застройки (публикация и предоставление в компетентные органы проектной декларации);
обязательная государственная регистрация данных договоров;
прямое указание на возможность применения законодательства о защите прав потребителей и др.

Все указанные меры направлены, прежде всего, на защиту участника долевого строительства.

Необходимость принятия ЗРК обусловлена экономическими и юридическими причинами объективного свойства. Для застройщика важно иметь возможность аккумулировать денежные средства, которые могут быть использованы в качестве ресурсов строительства дорогостоящих объектов, какими являются многоквартирные дома и иные объекты недвижимого имущества. При этом строительство объекта недвижимости является для застройщика бизнесом, успешное ведение которого позволяет получать значительную прибыль. Для участника долевого строительства (а в значительном количестве случаев – это граждане, рассчитывающие приобрести жилье) предусмотренная законом форма приобретения жилья предоставляет возможность купить объект недвижимости в рассрочку, а также непосредственно участвовать в планировке возводимого жилья. Впрочем, закон не исключает возможность для лиц, вкладывающих денежные средства (а это могут быть как частные лица, так и юридические лица и индивидуальные предприниматели), осуществления дальнейшей перепродажи построенного жилья или иных объектов недвижимости с целью получения прибыли.

Таким образом, актуальность темы настоящего исследования обусловлена новизной законодательства, регулирующего участие в долевом строительстве, что указывает на необходимость комплексной оценки общественных отношений, возникающих в процессе долевого участия в строительстве.

Научная разработанность проблем, возникающих в связи с привлечением денежных средств участников долевого строительства, не может быть признана удовлетворительной. Большая часть монографических исследований по вопросам правового регулирования отношений в строительстве написана на основе ранее действовавшего законодательства, в связи с чем значительно утратила свою актуальность.

Между тем анализ судебной практики указывает на наличие проблем правового регулирования отношений в этой области.

По договору участия в долевом строительстве одна сторона (застройщик) обязуется в предусмотренный договором срок своими силами и (или) с привлечением других лиц построить (создать) многоквартирный дом и (или) иной объект недвижимости и после получения разрешения на ввод в эксплуатацию этих объектов передать соответствующий объект долевого строительства участнику долевого строительства, а другая сторона (участник долевого строительства) обязуется уплатить обусловленную договором цену и принять объект долевого строительства при наличии разрешения на ввод в эксплуатацию многоквартирного дома и (или) иного объекта недвижимости (п. 1 ст. 4 ЗРК).

ЗРК юридически закрепил новый самостоятельный вид гражданско-правового договора – договор участия в долевом строительстве. Данный вид договора, несмотря на широкое применение на практике, отсутствует в Гражданском кодексе РК¹.

На необходимость введения в гражданское законодательство специальных правил о договорах, в соответствии с которыми физические и юридические лица вкладывают свои денежные средства в строительство с целью получения в собственность квартир, а также нежилых помещений в построенных объектах после завершения строительства, указывалось как учеными-теоретиками, так и самими строительными компаниями. Для регламентации договора законодатель использовал основные нормы договора подряда и договора инвестирования, дополнив и уточнив их рядом новелл, одни из которых представляют собой

результат обобщения сложившейся договорной и судебной практики, а другие являются совершенно новыми нормами российского гражданского права.

Предмет договора участия в долевом строительстве – результат деятельности застройщика, имеющий конкретную овеществленную форму, то есть объект недвижимости (ст. 4 ЗРК). Несмотря на это, ст. 5 ЗРК, говоря о цене договора, упоминает, что в нее также может входить оплата услуг застройщика. Таким образом, не будет ошибкой разбить предмет договора на две составляющие: объект нового строительства и деятельность застройщика. С этой точки зрения деятельность застройщика включает его действия по обеспечению реализации инвестированных денежных средств. Как показывает практика, застройщик в предлагаемом проекте договора обычно не утруждал себя подробным описанием объекта инвестирования¹.

Кроме того, к иным объектам недвижимости, которые могут возводиться в соответствии с нормами ЗРК, относятся гаражи, объекты здравоохранения, общественного питания, предпринимательской деятельности, торговли, культуры и иные объекты недвижимости, за исключением объектов производственного назначения.

Исходя из буквального толкования ЗРК, можно сделать также вывод о том, что объектом договора долевого участия в строительстве не может выступать строительство коттеджа, который следует рассматривать в качестве жилого дома (ч. 1 ст. 16 Жилищного кодекса РК). Коттедж не входит в состав многоквартирного дома, а является самостоятельным объектом недвижимости и его строительство должно вестись в соответствии с правилами, установленными для договоров строительного подряда, поскольку здесь речь идет не о долевом строительстве. Вместе с тем это может стать проблемой при строительстве коттеджных поселков, которое осуществляется на основании привлечения застройщиком инвестиций, в том числе и для строительства недвижимых объектов инфраструктуры, предназначенных для обслуживания коттеджей (сооружений, в которых размещаются котельные, здания для размещения обслуживающего персонала, охраны и т.д.). Однако и в этом случае строительство указанных объектов, с точки зрения О.Ю. Скворцова, не подпадает под регулирующее воздействие ЗРК¹.

Хотя у нас при этом возникает вопрос: а если коттедж строится для двух или трех будущих собственников, то это уже долевое строительство?

Перечень объектов недвижимости, которые подпадают под сферу регулирования ЗРК, остается открытым. Очевидно, что вопрос о том, подпадает ли тот или иной объект под регулирующее воздействие этого ЗРК, будет решаться правоприменителем в каждом конкретном случае с учетом всех обстоятельств дела и с опорой на ст. 130 ГК РК, содержащую дефиницию общего понятия недвижимости.

Круг отношений, регулируемых данным ЗРК, довольно узок: это отношения, возникающие при долевом строительстве многоквартирных домов и иных объектов недвижимости; это отношения, возникающие между застройщиком и участниками долевого строительства. Эти отношения имеют гражданско-правовой характер. ЗРК «Об участии в долевом строительстве многоквартирных домов и иных объектов недвижимости и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации» является специальным законом по отношению к Гражданскому кодексу РК.

При этом, как справедливо отмечает О.Ю. Скворцов, ЗРК не регулируются отношения, связанные с долевым участием в строительстве объектов производственного назначения².

При определении характерных черт договора участия в долевом строительстве можно выделить следующие. Данный договор является договором консенсуальным, возмездным, двусторонним. Договор участия в долевом строительстве является консенсуальным, поскольку его заключение возможно только с момента достижения сторонами согласия¹.

Договор участия в долевом строительстве является возмездным, поскольку предполагает получение каждой из сторон от ее контрагента определенной компенсации, ради которой заключается договор.

Список использованной литературы:

1. Закон РК от 07.07.2006 г. «О долевом участии в жилищном строительстве»
2. Закон РК от 16 июля 2001 г. № 242-III «Об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности в Республике Казахстан»
3. Гражданский кодекс РК (Общая часть) от 27.12.1994 г
4. Постановление Правительства Республики Казахстан от 10 ноября 2009 года № 1798 "Об утверждении типового договора о долевом участии в жилищном строительстве"
5. www.gask.kz
6. www.builder.kz

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МҰРАҒЕРЛІК ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ НОТАРИУСТЫҢ РӨЛІ

Талғат Нұрбек Талғатұлы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада нотариаттық қорғау нормалары, нормаларды талдау қарастырылады
Түйінді сөздер: мұрагерлік түрлері, мұрагерлік, заң бойынша мұрагерлік

РОЛЬ НОТАРИУСА В СОВРЕМЕННОМ НАСЛЕДСТВЕННОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Талғат Нұрбек Талғатұлы

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Әйтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются нормы защиты нотариальных, анализ норм
Ключевые слова: виды наследования, наследство, наследование по закону

THE ROLE OF THE NOTARY IN THE MODERN INHERITANCE LAW OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Talgat Nurbek Talgatuly

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses the norms of notarial protection, analysis of norms
Key words: types of inheritance, inheritance, inheritance by law

---

Сущность работы нотариусов в отличие от представителей других юридических профессий заключается в совершении нотариальных действий. При этом понятие нотариального действия многозначно и одновременно обозначает,

- во-первых, содержание процедуры нотариальной деятельности, выражающейся в последовательном совершении целой системы юридических фактов (динамическое понятие нотариального действия), и,
- во-вторых, результат нотариального производства как юридический факт (статическое понятие нотариального действия).

При характеристике нотариального действия как динамического понятия следует иметь в виду, что для достижения необходимого правового результата, например удостоверения сделки ипотеки, необходимо совершить целую систему юридических действий, в частности проверить правосубъектность лиц, обратившихся за совершением нотариального действия, проверить принадлежность имущества залогодателю, наличие и условия основного обязательства, обеспечиваемого залогом, отсутствие споров и иных обременений в отношении закладываемого имущества, иные обстоятельства, необходимые для удостоверения сделки.

Конечным результатом нотариальной деятельности является совершение нотариального действия как объективированного результата, соединяющего в единое целое весь предшествующий фактический состав нотариально удостоверенной сделки, иного нотариального акта, как правило выраженного в одном документе.

Поэтому законодательство о нотариате и иное законодательство употребляет понятие нотариального действия в одних случаях как динамическое понятие, говоря о порядке совершения нотариального действия, совершаемых при этом юридических действиях нотариуса и участников нотариального производства. В других случаях понятие нотариального действия употребляется как результат в статическом смысле, например, для совершения одним из супругов сделки по распоряжению недвижимостью и сделки, требующей нотариального удостоверения и (или) регистрации, необходимо получить нотариально удостоверенное согласие другого супруга.

Нотариальные действия по своей юридической характеристике носят производный характер, поскольку объективируют и соединяют в себе результат установления достаточно большого фактического состава. Поэтому нотариальное действие как юридический факт настраивается над первичными юридическими фактами, представляя их обобщенное, систематизированное выражение

Нотариальные действия – это особый способ защиты гражданских прав, посредством их совершения осуществляется нотариальная деятельность нотариусов и иных лиц, уполномоченных на совершение нотариальных действий. Каждое нотариальное действие совершается посредством нескольких этапов.

Независимо от понятия нотариального действия как статического либо динамического ему присущи определенные юридические признаки, которые определяют его качественные характеристики среди различных юридических актов, включая действия участников гражданского оборота, судебные акты и акты органов исполнительной власти. При этом указанные признаки должны быть в единстве, что определяет условия признания нотариального действия совершенным и действительным. Отсутствие хотя бы одного из признаков приведет к недействительности нотариального действия в случае его оспаривания в судебном порядке.

Поэтому основные юридические признаки нотариального действия заключаются в следующем:

1) нотариальные действия совершаются только определенным, установленным законом кругом лиц - нотариусами, должностными лицами органов исполнительной власти и консульских учреждений. При этом законом определяется компетенция каждого лица, уполномоченного на совершение нотариального действия;

3) нотариальное действие должно быть предусмотрено законом. В разделе 2. Закона РК «О нотариате» круг нотариальных действий, которые могут совершаться нотариусами и иными уполномоченными законом должностными лицами. Вместе с тем данный перечень нотариальных действий не является закрытым, поскольку законодательными актами РК могут быть предусмотрены и иные нотариальные действия. Если заявитель просит нотариуса о совершении действия, которое не отнесено законом к числу нотариального, то нотариус должен отказать в его совершении;

4) нотариальные действия осуществляются в рамках специальной процедуры - нотариального производства, отличающегося жесткой связанностью порядка его осуществления. Соблюдение процедуры нотариального производства при совершении нотариальных действий гарантирует достижение необходимого правового результата и выполнение целей нотариата

5) нотариальное действие должно соответствовать требованиям законодательства не только по процедуре его совершения с точки зрения правил нотариального производства, но и по существу самого действия, определяемого нормами материального права, реализуемыми в данном действии. Ведь акты, удостоверяемые нотариусами, должны соответствовать требованиям как законодательства РК о нотариате, так иного законодательства в зависимости от того, какой сферы касается нотариальное действие, каким образом будет происходить его реализация. Например, любая сделка должна содержать определенные существенные условия, которые должны быть отражены в ее тексте, независимо от ее формы;

б) важным признаком нотариального действия является уплата государственной пошлины либо нотариального тарифа в соответствии со ставками, установленными законом. Согласно ст.30 Закона РК «О нотариате» нотариальное действие признается совершенным после уплаты государственной пошлины или суммы согласно тарифу. Поэтому нотариус обязан либо произвести взимание государственной пошлины или нотариального тарифа, либо на основании имеющихся льгот для лиц, обратившихся за совершением нотариального действия, освободить от ее уплаты.

Все указанные признаки нотариального действия должны быть в совокупности, при отсутствии одного из них нотариальное действие может быть признано несовершенным.

К примеру, несоблюдение правил нотариального производства относительно тайны совершения нотариального действия, например присутствие при составлении завещания постороннего лица, может привести к признанию данного завещания недействительным в судебном порядке.

2. Классификация нотариальных действий

Существует несколько оснований для классификации нотариальных действий.

К ним относятся:

- содержание нотариального действия
- лицо, уполномоченное на совершение нотариального действия

В зависимости от каждого из указанных оснований выделяются отдельные виды нотариальных действий.

В зависимости от содержания нотариального действия выделяют следующие виды нотариальных действий:

- нотариальные действия, направленные на признание бесспорных прав
- нотариальные действия, направленные на удостоверение бесспорных фактов
- нотариальные действия, направленные на придание исполнительной силы платежным документам
- нотариальные действия, направленные на охрану имущества, документов, доказательств (охранительные нотариальные действия).

В зависимости от того, какое уполномоченное лицо осуществляет нотариальные действия, выделяют:

- нотариальные действия, совершаемые нотариусами
- нотариальные действия, совершаемые должностными лицами местных исполнительных органов
- нотариальные действия, совершаемые должностными лицами, осуществляющими консульские функции от имени РК
- нотариальные действия, совершаемые иными уполномоченными лицами.

В данном случае речь идет о предметной компетенции уполномоченных лиц.

Общий перечень нотариальных действий, совершаемых нотариусами, предусматривает следующие нотариальные действия:

- 1) удостоверяет сделки;
- 2) удостоверяет учредительные документы хозяйственных товариществ;
- 3) назначает доверительного управляющего наследством;
- 4) выдает свидетельства о праве на наследство;
- 5) выдает свидетельства о праве собственности на долю в общем имуществе супругов и иных лиц, имеющих имущество на праве общей совместной собственности;
- б) налагает и снимает запрещения отчуждения имущества;
- 7) свидетельствует верность копий документов и выписок из них;
- 8) свидетельствует подлинность подписи на документах;
- 9) свидетельствует верность перевода документов с одного языка на другой;
- 10) удостоверяет факт нахождения гражданина в живых;
- 11) удостоверяет факт нахождения гражданина в определенном месте;

- 12) удостоверяет время предъявления документов;
- 13) передает заявления физических и юридических лиц другим физическим и юридическим лицам;
- 14) принимает в депозит деньги;
- 15) совершает протесты векселей;
- 16) принимает на хранение документы и ценные бумаги;
- 17) совершает морские протесты;
- 18) обеспечивает доказательства.

3. Основные правила совершения нотариальных действий

Нотариальные действия могут совершаться любым нотариусом на всей территории Республики Казахстан за исключением случаев, предусмотренных настоящей Инструкцией, когда согласно законодательству Республики Казахстан нотариальное действие должно быть совершено определенным нотариусом в пределах территории его деятельности.

Территория деятельности нотариуса соблюдается при совершении следующих нотариальных действий:

1. Нотариальные действия могут совершаться как в помещении, так и вне помещения нотариальной конторы или офиса нотариуса, занимающегося частной деятельностью. Если нотариальное действие совершается вне помещения нотариальной конторы, то удостоверительной надписи на документе и в реестре для регистрации нотариальных действий записывается место совершения нотариального действия с указанием его адреса и времени.

2. Нотариальные действия совершаются в день предъявления всех необходимых для этого документов и уплаты государственной пошлины при совершении нотариальных действий государственным нотариусом либо оплаты нотариальных действий частного нотариуса.

3. Совершение нотариального действия может быть отложено по следующим основаниям:

- необходимости истребования дополнительных сведений от физических и юридических лиц;
- направления документов на экспертизу;
- по письменному заявлению заинтересованного лица, оспаривающего в суде право или факт, за удостоверением которого обратилось другое заинтересованное лицо. При этом нотариус делает на принятом заявлении отметку о дате принятия, установлении личности заявителя, а также о том, что заявителю разъяснен порядок и срок обращения в суд.

Совершение нотариального действия может быть отложено на срок не более тридцати дней со дня вынесения постановления об отложении совершения нотариального действия (пункт 2 статьи 41 Закона Республики Казахстан "О нотариате").

По заявлению заинтересованного лица нотариальное действие может быть отложено на срок не более десяти дней со дня подачи заявления (пункт 3 статьи 41 Закона Республики Казахстан "О нотариате"). Если в течение этого срока от суда не будет получено письменное сообщение о поступлении заявления, нотариальное действие должно быть совершено.

4. При удостоверении сделок и совершении некоторых иных нотариальных действий проверяется подлинность подписей участников сделок и других лиц, обратившихся за совершением нотариальных действий.

5. При удостоверении сделок выясняется дееспособность граждан и проверяется правоспособность юридических лиц, участвующих в сделках, на момент совершения нотариального действия. В случае совершения сделки представителем проверяются его полномочия.

6. Дееспособность физического лица проверяется по возрасту, указанному в документе, удостоверяющем личность, а также в ходе беседы нотариуса.

7. Правоспособность юридического лица, зарегистрированного на территории Республики Казахстан, определяется по свидетельству о его государственной регистрации и

уставу (положению) юридического лица. Не может быть удостоверена сделка или другое нотариальное действие, противоречащие целям и задачам, указанным в уставе (положении) юридического лица.

8. Все нотариальные действия регистрируются в реестрах (статья 49 Закона Республики Казахстан "О нотариате").

Реестры, до регистрации в них нотариальных действий, должны быть пронумерованы, пронумерованы, количество листов должно быть заверено подписью специалиста, курирующего деятельность государственных нотариальных контор территориального органа юстиции или членом правления территориальной нотариальной палаты, подпись скрепляется печатью соответствующего органа юстиции или нотариальной палаты. Каждому нотариальному действию присваивается отдельный порядковый номер. Номер, под которым нотариальное действие зарегистрировано в реестре, указывается в выдаваемых нотариусом свидетельствах и в удостоверительных надписях на документах. Регистрация нотариального действия в реестре производится нотариусом только после того, как удостоверительная надпись или выдаваемый документ подписаны нотариусом. Не допускается совершение записей карандашом.

Документы, на основании которых совершено нотариальное действие, приобщаются к оставляемому у нотариуса экземпляру свидетельства либо сделки. При необходимости возврата подлинных документов лицам, их представившим, нотариус оставляет копии этих документов. Верность копии документа, остающегося в делах нотариуса, свидетельствуется надписью нотариуса с указанием о верности копии с подлинником, проставлением даты и подписи нотариуса.

9. Сведения о нотариальных действиях и документы выдаются по письменному требованию суда, органов следствия и дознания по находящимся в их производстве делам, органам прокуратуры, а также органам юстиции и нотариальным палатам, уполномоченным на осуществление проверки и контроля за их деятельностью.

Указанные запросы должны быть составлены в письменной форме и содержать все необходимые реквизиты (наименование запрашиваемого органа, дата и номер запроса, сведения о находящемся в производстве деле, фамилия, имя, отчество, телефон, наименование должности и подпись запрашивающего должностного лица).

10. Нотариус, обнаружив при совершении нотариального действия нарушения норм действующего законодательства гражданином или должностным лицом, сообщает об этом для принятия необходимых мер соответствующим учреждениям, предприятиям, организациям или прокурору.

В совершении нотариального действия может быть отказано, если:

- 1) совершение такого действия противоречит закону;
- 2) действие подлежит совершению другим нотариусом;
- 3) с просьбой о совершении нотариального действия обратился недееспособный гражданин либо представитель, не имеющий необходимых полномочий;
- 4) сделка, совершаемая от имени юридического лица, противоречит целям, указанным в уставе или положении;
- 5) сделка не соответствует требованиям закона;
- 6) документы, представленные для совершения нотариального действия, не соответствуют требованиям законодательства (статья 48 Закона Республики Казахстан "О нотариате").

Закон практически никак не регулирует порядок исправления дефектов нотариальных актов в рамках нотариального производства. В этом проявляется отличие нотариального производства от судебного процесса, для которого характерно выделение специальных процессуальных стадий пересмотра судебных актов и различных систем устранения судебных ошибок. Нотариальные акты приобретают юридическую силу немедленно, если иное не указано в тексте самого нотариально удостоверенного документа или явствует из его смысла, например,

в тексте доверенности указано, что она вступает в силу с определенной даты. Поэтому нотариальному производству и не свойственны специальные правила вступления в силу и соответственно исправления в них ошибок.

Ошибки, допущенные при совершении нотариальных действий, носят двоякий характер. Они могут быть исправимыми либо неисправимыми. Так, опечатка может быть исправлена. Однако ошибка, связанная с существенным дефектом содержания сделки, влечет недействительность самой сделки, например отсутствие какого-либо условия сделки. Такого рода ошибки не могут быть устранены и приводят к одному результату – признанию нотариального действия недействительным. В этом смысле цена нотариальных ошибок может быть очень значительной. Например, ошибка в завещании, допущенная по вине нотариуса и обнаруженная только после смерти завещателя, практически неустранима.

законодательства и сложившейся нотариальной практики позволяет говорить о том, что нотариальному производству свойственны следующие основные способы исправления ошибок нотариусов: во-первых, путем внесения исправлений в текст нотариально удостоверенного документа самим нотариусом; во-вторых, по соглашению сторон или по заявлению лица, в отношении которого было совершено нотариальное действие; в-третьих, по решению суда. При этом исправление ошибок возможно в еще не реализованных до конца нотариальных актах. Если сделка исполнена, то, на наш взгляд, исправление в ней ошибок вряд ли возможно.

Первый способ исправления ошибок в нотариальном документе может применяться в момент совершения нотариального действия, когда вносятся исправления в уже подписанный документ, например в удостоверительную надпись, которая следует в тексте документа за подписями сторон. Внесение каких-либо исправлений в текст документа, подписанный лицами (лицом), в отношении которых совершается нотариальное действие, без их согласия недопустимо.

Второй способ исправления ошибок по заявлению лиц, в отношении которых совершается нотариальное действие, может производиться по заявлению сторон, в частности исправление опечаток, опечаток, искажающих смысл сделки, но не связанных с изменением нотариального документа по существу. Такие исправления должны быть совершены нотариусом, удостоверившим сделку, в присутствии ее участников и с их согласия. Исправления вносятся нотариусом и заверяются его печатью и подписью. Если ошибка носит существенный характер, например в договоре упущено какое-либо условие, имеющее существенный характер, то, на наш взгляд, такой дефект может исправляться не путем внесения исправлений в договор, а путем внесения в него исправлений и дополнений отдельным соглашением сторон либо прекращением действия прежнего договора по соглашению сторон и составлением нового по существу договора, т.е. совершения нового нотариального действия.

Третий способ исправления ошибок нотариальных документов в судебном порядке возможен в том случае, если одна из сторон возражает против внесения исправлений в еще не исполненный до конца нотариальный акт. В данном случае спор будет разрешен судом в зависимости от установленной подведомственности дел.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 г. (с последними изменениями и дополнениями)
2. Гражданский кодекс Республики Казахстан от 27.12.1994 г. (с последними изменениями и дополнениями)
3. Закон Республики Казахстан от 14 июля 1997 года № 155-І «О нотариате» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.01.2022 г.)
4. Правила по нотариальному делопроизводству, утвержденные приказом Министерства юстиции РК от 31 января 2012г.
5. Распоряжение Премьер-Министра Республики Казахстан от 2 марта 2021 года № 43-р

«О мерах по реализации Закона Республики Казахстан от 15 февраля 2021 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам нотариата»

6. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13.07.1999 г. (с последними изменениями и дополнениями)

7. Приказ Министра юстиции Республики Казахстан от 30 апреля 2021 года № 357 «Об утверждении Правил пользования Единой нотариальной информационной системой»

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАҒЫ МҮЛІКТІ САҚТАНДЫРУ

Ермахан Мұратұлы Джаханов

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада сақтандырушы, сақтанушы, мүлік түрлері қарастырылады

Түйінді сөздер: сақтандыру, сақтанушы, сақтандыру

СТРАХОВАНИЕ ИМУЩЕСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ

Джаханов Ермахан Мұратұлы

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются страховщик, страхователь, виды имущества

Ключевые слова: страховка, страхователь, страхование

PROPERTY INSURANCE IN CIVIL LAW

Jakhanov Ermakhan Muratuly

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses the insurer, policyholder, types of property

Key words: insurance, policyholder, insurance

Развитие страхового рынка является важным фактором, обеспечивающим стабильность деятельности хозяйствующих субъектов и защиту имущественных интересов граждан. Роль имущественного страхования как мощного экономического механизма и составной части других отраслей страхования исключительно велика.

Имущественное страхование представляет собой совокупность видов страхования, предусматривающих обязанности страховщика по страховым выплатам в размере полной или частичной компенсации ущерба, нанесенного объекту страхования

Регулирование отношений в области имущественного страхования между страховыми компаниями и гражданами, предприятиями, организациями осуществляется в соответствии с законом РК «О страховой деятельности», главой 48 второй части Гражданского кодекса.

В соответствии со статьей 4 закона объектами имущественного страхования могут быть не противоречащие законодательству РК имущественные интересы, "связанные с владением, пользованием, распоряжением имуществом".

Объектом страхования средств наземного, воздушного и водного транспорта, страхования грузов или иного имущества являются имущественные интересы лица, о страховании которого заключен договор (застрахованного лица), связанные с владением, пользованием, распоряжением соответственно:

- наземным транспортным средством, вследствие повреждения или уничтожения (угона, кражи) наземного транспортного средства;
- воздушным судном, вследствие повреждения или уничтожения (угона, кражи) средства воздушного транспорта, включая моторы, мебель, внутреннюю отделку, оборудование и др.;

- водным судном, вследствие повреждения или уничтожения (угона, кражи) средства водного транспорта, включая моторы, такелаж, внутреннюю отделку, оборудование и др.,
- грузом, вследствие повреждения или уничтожения (пропажи) груза (товаров, багажа или иных грузов) независимо от способа его транспортировки;
- имуществом, вследствие повреждения или уничтожения имущества.¹

Согласно Условиям лицензирования страховой деятельности Республики Казахстан совокупность видов имущественного страхования можно разделить на несколько групп:

- страхование средств наземного транспорта;
- страхование средств воздушного транспорта;
- страхование средств водного транспорта;
- страхование грузов;
- страхование финансовых рисков;
- страхование других видов рисков.

Имущественное страхование может осуществляться в добровольной и обязательной формах. Добровольное страхование осуществляется на основе договора между страхователем и страховщиком. Правила добровольного страхования, определяющие общие условия и порядок его проведения, устанавливаются страховщиком самостоятельно в соответствии с положениями закона. Конкретные условия страхования определяются при заключении договора страхования. Обязательным является страхование, осуществляемое в силу закона. Виды, условия и порядок проведения обязательного страхования установлены соответствующими законами Республики Казахстан.

Основная задача имущественного страхования состоит в обеспечении страховой защиты имущественных интересов физических и юридических лиц. Экономическая эффективность страховой защиты зависит от конкретных страховых услуг, предоставляемых страхователям. Для оценки эффективности имущественного страхования следует выделить факторы, влияющие на характер и полноту страховой защиты:

- перечень объектов, подлежащих страхованию;
- перечень событий, на случай наступления которых проводится страхование;
- управление рисками;
- объем ответственности страховщика;
- уровень страхового обеспечения;
- экономическое обоснование тарифных ставок;
- условия страхования;
- порядок заключения договора;
- своевременность возмещения страхового ущерба;
- наличие льгот, предоставляемых страхователям.²

Имущественное страхование является наиболее существенным и распространенным методом воздействия на риски, которые можно измерить в финансовом отношении с точки зрения количественных размеров возможного ущерба и вероятности наступления страхового случая. Согласно ст. 9 закона РК «О страховой деятельности» событие, рассматриваемое в качестве страхового риска, должно обладать признаками вероятности и случайности его наступления". Для минимизации ущерба и снижения риска необходимо использовать страхование как метод управления риском.

Управление страховыми рисками в имущественном страховании можно представить как процесс оценки, контроля и финансирования риска. Оценка стоимости риска представляет собой определение вероятности наступления события, на случай которого проводится страхование, и его последствий, выраженных в денежной форме. Стоимость риска оценивается на основе актуарных вычислений, путем изучения статистических данных, характеризующих частоту возникновения событий и размер причиненного ими убытка.

Контроль риска включает мероприятия, направленные на снижение вероятности возможного риска, а также уменьшение реального ущерба в случае его возникновения. Финансирование

риска предполагает использование финансовых ресурсов для осуществления превентивных мероприятий и предотвращения убытков при наступлении неблагоприятных событий. Источниками финансирования могут быть страховые фонды, собственные средства, фонды самострахования, внешние источники и др. Так, например, управление экологическим риском ставит своей целью защиту предприятий, организаций и, несомненно, населения от последствий техногенных аварий и катастроф. Контроль или снижение экологического риска обеспечивается превентивными мероприятиями, направленными на уменьшение вероятности возможной аварии и ущерба в случае ее наступления. Финансирование риска в данном случае состоит в распределении финансового покрытия ущерба во времени для смягчения финансового давления.

В мировой практике экологическое страхование является наиболее распространенным способом перераспределения экологического риска и резервирования средств для компенсации ущерба. Отсутствие достаточного опыта проведения экологического страхования в Казахстане, недостаточное развитие правовой и нормативно-методической базы для количественной оценки экологического риска и связанного с ним ущерба препятствуют развитию страхования экологических рисков.

В соответствии со ст. 945 Гражданского кодекса Республики Казахстан страховщик имеет право на оценку страхового риска. Риски могут носить объективный и субъективный характер.

К объективным рискам относятся риски, причины которых не подвластны человеческому контролю: землетрясения, наводнения, ураганы, извержения вулканов и другие проявления стихийных сил природы.

Субъективные риски основаны на отрицании объективного подхода к действительности: кражи, пожары, аварии и др. Следует отметить, что некоторые риски субъективного характера могут возникать по объективным причинам. Неуправляемые переменные - это, прежде всего, изменения законодательства по страхованию, принципы глобализации, требования ВТО и т.д. По мере развития международных связей РК ускоренно расширяется и страхование внешнеэкономических связей нашей страны с зарубежными странами. Наиболее авторитетная страховая организация по страхованию внешнеэкономических связей – ТОО «Номад Иншуранс». До начала перестройки ТОО «Номад Иншуранс» был монополистом в этой области. С началом перестройки и другие страховщики постепенно осваивают особенности страхования внешнеэкономических связей. В этих условиях ТОО «Номад Иншуранс» осуществляет постоянную методическую помощь отечественным страховщикам, все в большей степени участвующим в страховании внешнеэкономических договоров.

В новых условиях внутренняя и внешняя системы страхования существенно преобразовались и расширились. В наши дни страхование на внутреннем пространстве страны и по внешнеэкономическим связям переходит на новый этап развития. Сегодня уже отечественные страховщики испытывают постоянное и усиливающееся воздействие принципиально нового для нашей экономики и общества процесса - глобализации, которая в конце XX века затронула все без исключения страны и отрасли экономики.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан «О страховой деятельности» от 18 декабря 2000 г. № 126-II // Ведомости Парламента Республики Казахстан.- №22 (2335), 2000 г.- 85-139с.
2. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая и особенная части). -Алматы: ЮРИСТ,2000 г. – 329с.
3. Правила обязательного страхования сельскохозяйственного производства. – Алматы, 1997 г.
4. Положение об обязательном страховании гражданско-правовой ответственности владельцев автотранспортных средств. – Алматы, 1996 г.

5. Правила об обязательном страховании гражданско-правовой ответственности частных нотариусов.-Алматы,1998 г.
6. Александрова Т.Г. Коммерческое страхование. – М.: Институт новой экономики, 1996 г. 254с.
7. Александров А.А. Страхование. – М.:ПРИОР, 1998 г. – 192с.
8. Аленичев В.Ф., Аленичева Т.Д. Страхование валютных рисков, банковских и экспортных кредитов. – М.: Чест – Сервис, 1994 г. – 183с.
9. Бабич А.М. Экономика социального страхования: курс лекций. – М.: ТЕНС, 1998 г. – 81с.
10. Гвозденко А.А. Основы страхования. – М.: Финансы и статистика, 1998 г. – 304с.

ҚОРҚЫТЫП АЛУШЫЛЫҚ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК

Байболов Дәурен Адалгараұлы

*«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада бопсалау қылмысы туралы түсінік қарастырылған.

Түйінді сөздер: бопсалау түрлері, қылмыс құрамы, бопсалау қылмыстарының ерекшеліктері қылмыстың басқа түрлерінен ерекшелігі.

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ВЫМОГАТЕЛЬСТВО

Байбулов Даурен Адалгалиевич

*Магистрант образовательной программы «Право»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматриваются понятие преступления о вымогательстве.

Ключевые слова: виды вымогательств, состав преступления, особенности преступлений о вымогательстве отличительные черты от других видов преступлений.

CRIMINAL LIABILITY FOR EXTORTION

Baibulov Dauren Adalgarievich

*Master's student of the educational program «Law»
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article discusses the concept of the crime of extortion.

Key words: types of extortion, the composition of the crime, features of extortion crimes distinctive features from other types of crimes.

Қорқытып алушылық, яғни күш қолдану не бөтеннің мүлкін жою немесе бүлдіру қатерін төндіру арқылы, сол сияқты жәбірленушіні немесе оның жақындарын масқаралайтын мәліметтерді не жариялануы жәбірленушінің немесе оның жақындарының мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін өзге де мәліметтерді тарату қатерін төндіру арқылы бөтеннің мүлкін немесе мүлікке құқықты беруді немесе мүліктік сипаттағы басқа да әрекеттерді жасауды талап ету. Үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге, не алты айға дейінгі мерзімге қамаққа алуға, не төрт жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады, оған жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде немесе сотталған адамның үш айға дейінгі кезеңдегі жалақысының немесе өзге де табысының мөлшерінде айыппұл салынады.

Жасалған бопсалау:

күш қолданумен;

адамдар тобының алдын ала сөз байласуы бойынша;

бірнеше рет, - мүлкі тәркіленіп немесе онсыз үш жылдан жеті жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Жасалған бопсалау:

ұйымдасқан топ;

жәбірленушінің денсаулығына ауыр зиян келтірумен;

ірі мөлшерде мүлік алу мақсатында;

мүлкі тәркіленіп, жеті жылдан он бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қорқытып алушылықтың қоғамдық қауіпі меншік құқығын бұзудан көрінеді. Сонымен бірге, талданған қылмыстың объектісі тек меншік қана емес, сонымен бірге жәбірленушінің жеке басын (оның жанасуы, бостандығы, ар-намысы мен қадір-қасиеті) де тану керек.

Бопсалау-мүліктің қылмысы, меншіктің қоғамдық қатынастарына қол сұғу, оның тек мүлкі ғана емес, сонымен бірге мүліктік сипаттағы әрекеті де бар. Бұл жағдайда мүлікке құқық көбінесе заңмен қатаң белгіленген нысанды сақтауды талап ететін белгілі бір құжаттарда белгіленеді. [2-31]

Қорқытып алушылық дегеніміз адамның пара берушінің заңды мүдделеріне зиян келтіруі мүмкін іс-әрекеттер жасау қатерімен пара талап етуін не соңғысын оның құқығы қорғалатын мүдделері үшін зиянды салдардың алдын алу мақсатында пара беруге мәжбүр болатын жағдайларға қасақана қоюды білдіреді. [3, 8 тармақ]

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Пленумы "қорқытып алушылық туралы істер бойынша сот практикасы туралы" 22.12.1995 жылғы қаулысында " қорқытып алушылық жасаған кінәлінің жәбірленушінің өміріне немесе денсаулығына қауіпті емес күш қолданып не осындай күш қолдану қатерін төндіріп жасаған әрекеті қылмыстық кодекстің 76-7-бабының 1-бөлігінде қамтылады. Бұл ретте өмірі мен денсаулығына қауіпті емес зорлық-зомбылық деп, егер бұл денсаулықтың қысқа мерзімге бұзылуына немесе еңбекке қабілеттілігінен шамалы тұрақты айырылуға әкеп соқпаған ұрып-соғу, денсаулыққа жеңіл зиян келтіру, сондай-ақ жәбірленушіге тән ауыруын келтіруге не оның бостандығын шектеуге байланысты өзге де күш қолдану әрекеттерін, егер бұл адамның өмірі мен денсаулығына қауіп төндірмесе, түсіну керек".

Қорқытып алу нысанасы мүлік, мүлікке құқық, мүліктік сипаттағы іс-әрекет, ал тонау мен қарақшылық нысанасы тек мүлік болып табылады. Әлбетте, делимитация қылмыстық шабуылдың тақырыбы мүлік болған жағдайда ғана пайда болады. Бопсалау кезінде зорлық-зомбылық физикалық зорлық-зомбылық, мүліктің жойылу немесе бүліну қауіпі, ұят ақпаратты тарату қауіпі, сондай-ақ физикалық зорлық-зомбылықты бұзу қауіпі болуы мүмкін.

Бір адамның не бірнеше адамның, бірақ алдын ала сөз байласпай жасаған қорқытып алушылық, егер аса қауіпті қылмыс болып табылмаса және егер қорқытып алушылық ірі және аса ірі мөлшерде мүлікті иеленуге бағытталмаса, Қазақстан ҚК-нің 181-бабының 1-бөлігі, 1-бөлігі бойынша сараланады.

Қорқытып алушылықты білікті деп тану үшін заңда көрсетілген білікті белгілердің кем дегенде біреуінің болуы жеткілікті. Егер олардың комбинациясы бір қылмыста болса, бұл жаза тағайындау кезінде ескерілуі керек. Егер жасалған әрекетте ҚР ҚК 181-бабының 2-бөлігі және 3-бөлігі белгілері болса, жасалған әрекет осы баптың 3-бөлігі бойынша саралануы тиіс. Екі бөліктің жиынтығы бойынша біліктілік қылмыстардың нақты жиынтығымен ғана мүмкін болады.

Бірнеше рет жасалған бопсалау. Қорқытып алушылықтың белгілерінің бірі оны жасаудың бірнеше рет жасалуы болып табылады.

Қылмыстың бірнеше рет жасалуы, әдетте, кінәлі адамның қоғамдық қауіптілігінің жоғарылағанын, оның ақыл-ойы мен мінез-құлқына негізделген белгілі бір қоғамға қарсы көзқарастардың болуын көрсетеді. Осыған байланысты қылмыстың бірнеше рет жасалуы қылмыстың саралануына, жазаны тағайындау, өтеу және одан босату тәртібіне әсер етеді, яғни белгілі бір салдарға әкеп соғады.

Қылмыстық істерді дұрыс қарау және жазаны негізді тағайындау үшін осы мән-жайларды есепке алу қажетті шарт болып табылады.

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің статистикалық деректеріне сәйкес жасалған қылмыстардың жалпы массасында қылмыстардың бірнеше рет жасалуы елеулі орын алады. Ол әр жылдары 25-тен 30% - ға дейін ауытқиды. Көптеген адамдар өздерінің қоғамға қарсы дағдыларының тұрақтылығын көрсететін екі, үш және одан да көп пайдакүнемдік-

зорлық-зомбылық қылмыстарын жасайды, оларды жою оларға қолданылатын шаралармен, оның ішінде қылмыстық-құқықтық сипаттағы шаралармен әрдайым мүмкін емес.

Қолданыстағы заңнама бойынша қандай қылмыстардан кейін бопсалау бірнеше рет жасалған деп танылады? Бұл, ең алдымен, ұрлаудан, тонаудан, қарақшылықтан, қорқытып алудан, қылмыстық қоғамдастықты ұйымдастырудан, қаруды, оқ-дәрілерді, жарылғыш заттарды немесе жарылғыш құрылғыларды иемдену мақсатында қорқытып алудан, сондай-ақ есірткі немесе психотроптық заттарды иемдену мақсатында қорқытып алудан кейін.

Егер ҚР ҚК 175-181 немесе 248, 255, 260-баптарында көзделген қылмыстар болса, ҚР ҚК 181-бабының кез келген бөлігінде көзделген осындай қылмыстық әрекеттер жасалған жағдайда қорқытып алушылықтың саралау белгісі ретінде бірнеше рет қайталану. Егер қылмыстық әрекеттер жоғарыда көрсетілгеніндей бірнеше рет жасалған деп есептелсе, бірақ ҚР ҚК 181-бабының әртүрлі баптарында немесе бөліктерінде көзделсе, онда ҚР ҚК 12-бабына сәйкес олар осы қылмыстардың жиынтығы бойынша сараланады. Егер бір қорқытып алушылық процесінде қылмыскер ҚК-нің 181-бабының бірнеше саралау белгілеріне жататын әрекеттерді жасаса, онда әрекеттер барлық осы белгілер бойынша сараланады, мысалы, ҚР ҚК-нің 181-бабының "б" - тармағы және "а" - тармағы, бірақ жаза неғұрлым ауыр белгілері бойынша айқындалады.

Курстық жұмысты жазу барысында қылмыстық құқық бойынша отандық және шетелдік авторлардың еңбектері, сондай-ақ нормативтік және заңнамалық актілер, Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі және басқа да көздер зерттелді.

Нәтижесінде келесі тұжырымдар жасалды:

Пайдакүнемдік-зорлық-зомбылық қылмыстарын саралау бойынша көптеген даулы мәселелер бар.

Бопсалауды байланысты қылмыс құрамдарынан ажырату проблемалары қылмысқа қарсы күреске теріс әсер етеді. Көбінесе білікті заңгерлік көмекпен қорғалған бопсалаушылар оны пайдаланады.

Заң әдебиеттерінде қылмыскер мен жәбірленушінің жеке басын жан-жақты өзара байланысты зерттеуге назар аударылмайды, өйткені олардың әрекеттері қылмыстық нәтиженің басталуына ықпал еткен қылмыстық өзара әрекеттесу субъектілері.

Егер кейбір тәжірибешілер қорқытып алушылықты қылмыстың байланысты түрлерінен ажырату мәселесі бойынша жұмыс істеп жатқан болса, онда бопсалаушы пайдакүнемдік қылмыскердің жеке басын жан-жақты зерттеу іс жүзінде зерттелмейді. Бұл мәселені шешу қажет, өйткені жәбірленушілерді зерттеудің түпкі мақсаты жәбірленушілерге тікелей әсер ету арқылы пайдакүнемдік қылмыстардың алдын-алудың тиімділігін арттыру, сондай-ақ ықтимал жәбірленушілерге де, ықтимал қылмыскерлерге де бағытталған кең көлемде құқықтық білім беруді ұйымдастыру болып табылады. Ұсынылған жұмыста мәселенің тақырыбы мен зерттеу мақсаты толық ашылды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі (17.07.2009 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен);

2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме-Бочашвили и. Ш.–, Жеті жарғы, Алматы 2007;

3. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының "қорқытып алушылық туралы істер бойынша сот практикасы туралы" 22.12.1995 жылғы қаулысы;

4. Қылмыстық құқық. Бөлім ерекше. М., 1968, с 150;

5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық құқығы (Ерекше бөлім) редакциялаған з.ғ. д. профессор и. И. Рогова, Оқулық Алматы: Жеті жарғы, 2003-792 бет;

6. Ахметов Б. и. қорқытып алушылыққа қарсы қылмыстық-құқықтық күрес-Алматы, 1997 ж.;

7. Алауов е. о. қорқытып алушылықпен күрестің құқықтық мәселелері, - Алматы, 1997ж;

8. Гаухман л. д., Максимов С. В. меншікке қарсы қылмыс үшін жауапкершілік. Ақпарат, 1997ж;
9. ҚР Қылмыстық кодексіне түсініктемелер, жауапты редакторлар-Борчашвили И.ш. және т. б. – Қарағанды, ӨңК ӨБ "Полиграфия, 1999 – 960с.;
10. ҚР Қылмыстық кодексіне түсініктемелер, жауапты редактор Рогов, Алматы, 1999ж.

МҰРАГЕРЛІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ НОТАРИАТТЫҚ ҚЫЗМЕТ ТУРАЛЫ ҚР ЗАҢНАМАСЫН ДАМЫТУ

Жұмасейітова Мейрамгул Саясатқызы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада мұрагерлік түрлері, заң бойынша мұрагерлік қарастырылады.

Түйінді сөздер: мұрагерлік түрлерінің айырмашылықтары, мұрагерлікті нормативтік реттеу

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РК О НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В НАСЛЕДСТВЕННЫХ ПРАВООДНОШЕНИЯХ

Жумасейітова Мейрамгуль Саясатовна

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются виды наследования, наследование по закону.

Ключевые слова: отличия видов наследования, нормативное регулирование наследования

DEVELOPMENT OF THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN ON NOTARIAL ACTIVITY IN HEREDITARY LEGAL RELATIONS

Zhumaseitova Meiramgul Sayasatovna

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses the types of inheritance, inheritance by law.

Key words: differences in types of inheritance, regulatory regulation of inheritance

---

Азаматтық-құқықтық ғылымда өсиет бойынша мұрагерлік ұғымы мұра қалдырушының еркіне сәйкес белгіленген шарттар мен тәртіп бойынша мұрагерлік ретінде беріледі. Мұра қалдырушы жасаған кезде, оның тірі кезінде өсиет мұра қалдырушының қайтыс болу фактісімен бірге өсиет бойынша мұрагерлік деп аталатын мұрагерлік құқықтық қатынастарды тудыратын күрделі заңды құрамды құрайды.

ҚР АҚ 1046 бабының 2 тармағына сәйкес әрбір азамат заң бойынша мұрагерлер шеңберіне кіретін де, кірмейтін де бір немесе бірнеше азаматқа, сондай-ақ заңды тұлғаларға немесе мемлекетке өсиет бойынша өзінің барлық мүлкін немесе оның бір бөлігін (әдеттегі үй жағдайындағы және күнделікті тұрмыстағы заттарды қоспағанда) қалдыра алады. Азаматтық кодекстің 1046-бабының 4-тармағына сәйкес мұра қалдырушы өсиетте заң бойынша бір, бірнеше немесе тіпті барлық мұрагерлерді (мұрадағы міндетті үлеске құқығы бар адамдарды қоспағанда) мұрагерлік құқығынан айыруға құқылы.

Қолданыстағы заңнамада өсиет ұғымының анықтамасы бар. Осылайша, ҚР АҚ 1046-бабының 1-тармағына сәйкес қайтыс болған жағдайда азаматтың өзіне тиесілі мүлікке билік ету жөніндегі еркі өсиет деп танылады.

Демек, өсиет-бұл жеке сипаттағы біржақты мәміле. Бұл жағдайда өсиет, П. С. Никитюктің айтуынша, жеке мәміле болып табылады, яғни. тек бір адамның атынан жасалуы

мүмкін. Егер өсиетте екі немесе одан да көп адамның ерік білдіруі болса, онда ол жарамсыз деп танылуы мүмкін.

Сіз тек өз мүлкіңізді мұра ете алатындығыңызды есте ұстауыңыз керек. Алайда, бұл өсиетті куәландырған кезде нотариус өсиет қалдырушының сол немесе басқа затқа меншік құқығын растайтын құжаттарды талап етуге құқылы дегенді білдірмейді. Осы бөліктегі өсиеттің жарамдылығы мұра ашылған кезде ғана анықталады. Мысалы, азамат нотариалдық кеңсеге бір аптадан кейін сатып алғысы келген үйге өсиет беруді сұрап келді. Неліктен ол бұл сұраудан бас тартуы керек? Бұл сондай-ақ "Нотариат туралы" ҚР Заңының 56-бабының 2-тармағында айқындалған: өсиеттерді куәландыру кезінде өсиет қалдырушыдан оның өсиет етілген мүлікке құқығын растайтын дәлелдемелерді ұсыну талап етілмейді.

ҚР АҚ 1046-бабының 5-тармағына сәйкес мұра қалдырушы кез келген мүлік туралы өкімі бар өсиет жасауға құқылы.

Сіз өсиет қалдырушыға тиесілі (тек ішінара болса да), бірақ басқа адамға "есептелген" мүлікке өсиет қалдыра аласыз. Мысалы, сол үй. Үйдің иесі әйелін тіркеді, бірақ үй неке кезінде жалпы қаражатқа сатып алынды. Сонымен, күйеуі үйдің 1/2 бөлігін алуға құқылы. Осылайша, күйеуі бұл үйге қатысты "құжаттарға сәйкес ешкім" болмаса да, ол өз үлесін мұра ете алады. Өсиеттік өкім жасау үшін басқа адамның қарсы ерік білдіруі талап етілмейді. Сонымен, өсиет-бұл мұра қалдырушы қайтыс болғаннан кейін заңды салдары болатын келісім.

Сот және нотариаттық тәжірибеде кейде өсиет қалдырушы белгілі бір мүліктің мұрагері ретінде осы адамды көрсетіп, мүлікті болашақ мұрагерге беретін жағдайлар болады, ал ол өз кезегінде мұрагерге өмір бойы қызмет көрсетуге міндеттенеді.

Бұл жағдайда мәні бойынша өмір бойы асырауда ұстау шартына (ҚР АҚ 535-Б.) дейін азайтылған екі жақты мәміле орын алады. Мұндай мәміленің заңды тағдыры туралы мәселені шеше отырып, ҚР АҚ 160-бабының 2-тармағының ережелерін, яғни бүркеме мәмілелер туралы қағидаларды басшылыққа алу қажет болып көрінеді. Басқаша айтқанда, егер бұл мәміледе заңсыз нәрсе болмаса, онда тараптар шынымен есте сақтаған мәміленің ережелерін қолдану керек.

Өсиет, әдетте, шұғыл мәмілелер деп аталады, өйткені өсиет жасалған өсиет қалдырушының қайтыс болуы сөзсіз, ерте ме, кеш пе болуы керек. Сонымен бірге, өсиет қалдырушы кез келген уақытта бұрын жасалған өсиеттің күшін жоя немесе өзгерте алады. Сондықтан, біржақты мәміле ретінде өсиет Конгрестің белгілі элементіне тән. Өсиет қалдырушы қайтыс болғанға дейін өсиет жасау актісі қайтарылмайтын және қайтарылмайтын болып табылмайды.

Заң өсиет бойынша мұрагерлердің субъективті құрамын анықтайды. Олар мұра ашылған кезде тірі, сондай-ақ мұра қалдырушының тірі кезінде туылған және мұра ашылғаннан кейін тірі туылған азаматтар болуы мүмкін. Мұра ашылғанға дейін құрылған және мұра ашылған уақыт бойынша жұмыс істейтін заңды тұлғалар, сондай-ақ Мемлекет өсиет бойынша мұрагерлер бола алады.

Өсиет-адамның жеке өкімі және ол өсиет қалдырушының жеке басына тікелей байланысты және оны өкіл арқылы жасауға болмайды. "Нотариат туралы" ҚР Заңының 56-бабының 1-тармағына сәйкес нотариус әрекетке қабілетті азаматтардың өсиетін куәландырады. Азаматтардың құқықтық қабілеттілігі кәмелетке толғаннан кейін толық көлемде туындайды.

Заңда 18 жасқа толғанға дейін некеге тұруға жол берілген жағдайда, ол некеге тұрған кезден бастап толық көлемде әрекетке қабілетті болады.

Жоғарыда аталған заңнама нормаларына сүйене отырып, өсиет ету құқығы 18 жасқа толған сәттен бастап немесе егер ол Кәмелетке толғанға дейін болса, некеге тұрған сәттен бастап пайда болады деген қорытынды жасау керек.

Көптеген авторлар бұл көзқарасты ұстанады, сот және нотариалдық ұстаным.

Алайда, әдебиетте 18 жасқа толмаған адамның үйленуі оның мүлкін мұра ету құқығын туғызбайды деген пікір айтылды. П. С. Никитюк өзінің көзқарасын дәлелдей отырып, негізінен екі жағдайға сілтеме жасайды.

Біріншісі, ҚР АҚ 17-бабының 1-тармағында азаматтық әрекетке қабілеттілік туралы "азаматтың өз іс-әрекеттерімен азаматтық құқықтарға ие болу және өзі үшін азаматтық міндеттер жасау қабілеті" деп айтылады, ал "өсиеттік әрекетке қабілеттілікпен, өзінің қайтыс болған жағдайында басқа адамдар үшін құқықтар мен міндеттер жасау қабілеті ретінде" деген сөзбен салыстырғанда, ол бір және басқа мәселе болып табылмайды. сол.

Бұл дәлелді сенімді деп санауға болмайды, өйткені ол заңды дұрыс емес, казуистік түсіндіруге негізделген. ҚР АҚ 17-бабының 2-тармағындағы норманың мағыналық түсіндірмесін негізге ала отырып, мынадай қорытынды жасау қажет: заң шығарушы, 18 жасқа толмаған адамның некеге тұрған кезінен бастап, соңғысының, әлбетте, өсиет ету құқығын қоса алғанда, толық азаматтық әрекетке қабілеттілігі туындайтынын ескерген.

П. С. Никитюк айтқан екінші жағдай-18 жасқа толмаған адамның үйленуі оның сайлау және сайлану құқығын туғызбайды, азаматтық іс жүргізу құқығы тұрғысынан оның заңды тұлғасын өзгертпейді және т. б. Бірақ, құқықтың басқа салаларының нормалары бұл жағдайда критерий бола алмайтыны анық, ең болмағанда, біріншіден, Азаматтық құқық қабілеттілігі мәселелері, атап айтқанда, өсиет ету құқықтары тек азаматтық заңнама нормаларымен реттеледі, екіншіден, өсиет ету құқығы және сайлау немесе сайлану құқығы салыстыру мүмкін емес, өйткені олар әртүрлі заңды санаттарға жатады.

ҚР АҚ 26-бабына сәйкес "психикасының бұзылуы салдарынан өз әрекеттерінің мәнін түсіне алмайтын немесе не істегенін білмейтін азаматты азаматтық іс жүргізу заңнамасында белгіленген тәртіппен сот әрекетке қабілетсіз деп тануы мүмкін. Оның үстіне қорғаншылық орнатылады". Әрекетке қабілетсіз деп танылған адамдар ешқандай мәміле жасай алмайды, соның ішінде ерік жасай алмайды. Мәміле-өсиеттің қатаң жеке сипатына сүйене отырып, қабілетсіз адамның атынан, тіпті қамқоршының келісімімен өсиет куәландырылмайды.

Көптеген авторлар сот арқылы қабілеті шектеулі деп танылған адамдардың өсиет етуге құқығы жоқ деген пікірді қолдайды. Нотариаттық тәжірибе де осындай ұстанымда. Алайда, басқа көзқарастар бар. Сонымен, т. д. Чепигидің пікірінше, адамдардың бұл санатына мұра ету және келесіден бастау құқығы берілуі керек:

спирттік ішімдіктерді немесе есірткі заттарды теріс пайдаланатын адам заңмен толық азаматтық әрекет қабілеттілігінен айырылмайды, бірақ онымен ғана шектеледі;

аталған адамға қамқоршылық тағайындаудың мақсаты азаматтың өзіне, оның отбасына зиян келтіретін өз мүлкін осындай пайдалануына жол бермеу болып табылады;

өсиет мұра қалдырушы қайтыс болғаннан кейін жүзеге асырылады және оның тірі кезінде мүлікті спирттік ішімдіктерді немесе есірткі заттарды теріс пайдалану мақсатында пайдалану құралы бола алмайды.

Осы зерттеуді қорытындылай келе, бірқатар қорытынды жасауға болады.

Айта кету керек, Қазақстан заңнамасы өсиеттің міндетті нотариаттық нысанын қарастырады. Азаматтар өз тұрғылықты жеріне қарамастан кез келген мемлекеттік нотариаттық кеңсеге немесе кез келген жекеше нотариусқа өсиетті куәландыру өтінішімен жүгіне алады. "Нотариат туралы" Заңның 6-бабының 2-тармағында мемлекеттік нотариус немесе жеке практикамен айналысатын нотариус куәландырған құжаттардың бірдей заңды күші бар деп белгіленетінін атап өтеміз.

Мұның бәрі нотариустарда да (өсиеттерді дайындау, мұраны қорғау және т.б.) және соттарда да (мұраны бөлу, мұрагерлік мүліктегі міндетті үлеске құқық және, әрине, өсиеттің жарамсыздығы туралы даулар) мұраға байланысты істер санының едәуір артуына әкеледі. Мұрагерлік сот тәжірибесін талдау мұраны заңсыз алуға бағытталған көптеген алаяқтық әлі де заңның осы бабына байланысты екенін көрсетеді.

Жоғарыда айтылғандардың бәрі заңнама уақыт өте келе дамуы керек деген тезисті тағы бір рет растайды.

Жұмыстың соңында мен жиналған барлық материалдар оған кірмегенін айтқым келеді, барлық мәселелерді қарастыру мүмкін болмады, өйткені мұрагерлік құқық тақырыбы өте кең,

бірақ жұмысты қорытындылай келе, қарапайым азамат мұрагерлік құқықтың барлық қырсырымен таныс емес деп айтқым келеді. ерік-жігерді дұрыс жасау, заңнаманың барлық нормаларын сақтау өте қиын. Мұның бәрі осы тақырыпты мұқият зерделеу қажеттілігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 1995 жылғы 30 тамыздағы ҚР Конституциясына 2007 жылғы 21 мамырдағы өзгерістермен.
2. 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі 13.02.2009 Ж.жалпы және ерекше бөлімдерге өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.
3. "Нотариат туралы" 1997 жылғы 14 шілдедегі №155 - I ҚР Заңы.
4. "Неке және отбасы туралы" 1998 жылғы 17 желтоқсандағы №321-I ҚР Заңы.
5. "Соттардың мұрагерлік туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының 1992 жылғы 18 желтоқсандағы №7 қаулысы
6. "Нотариаттық іс-әрекеттер жасау тәртібі туралы" Нұсқаулық Әділет Министрінің 1998 жылғы 28 шілдедегі бұйрығымен бекітілген.
7. Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексіне түсініктеме.
8. Барщевский М. Ю. мұрагерлік құқық. М., 1996
9. З.х. Баймолдина Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу құқығы - А.; КазГЮА, 2001.
10. Сұрақтар мен жауаптардағы азаматтық процесс: оқу құралы / ред. А. Власова. – М.: ВЕЛБИ ТК, Проспект баспасы, 2004.

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ДЕРБЕС ИНСТИТУТЫ РЕТІНДЕ ҚҰРЫЛЫСҚА ҮЛЕСТІК ҚАТЫСУ

Садықова Нұргүл Төлебайқызы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада үлескерлер үшін Үлестік құрылыс қарастырылады.

Түйінді сөздер: пай, үлес, үлестік құрылыс, қадағалау органы.

ДОЛЕВОЕ УЧАСТИЕ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ КАК САМОСТОЯТЕЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

Садықова Нұргүл Төлебайқызы

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Әйтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются доленое строительство, доля, дольщик.

Ключевые слова: пай, доля, доленое строительство, надзорный орган.

EQUITY PARTICIPATION IN CONSTRUCTION AS AN INDEPENDENT INSTITUTION OF CIVIL LAW

Sadykova Nurgul Tolebaykyzy

Master's student of the educational program «Law»

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses shared-equity construction, for, equity holders.

Key words: share, share, shared-equity construction, supervisory authority.

Қазіргі уақытта, өздеріңіз білетіндей, тұрғын үйлердің басым көпшілігі жеке инвесторлардың қаражаты есебінен салынуда (үлескерлер шарттық қатынастарда деп аталады): Жеке және заңды тұлғалар мемлекет өзінің тұрғын үй құрылысына қатысуын, әдетте, белгілі бір жағдайларда мемлекет меншігіндегі жер учаскелерін берумен шектейді. Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу шарты ҚР АҚ нормаларымен реттелетін құрылыс мердігерлігі шартының бір түрі бола отырып [3, С. 187], 07.07.2006 ж. ҚР заңында егжей-тегжейлі құқықтық регламенттеуге ие болды. "Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы". Аталған Заңның 7-бабына сәйкес осы Шарт бойынша "құрылыс салушы" деп аталатын бір Тарап шартта көзделген мерзімде тұрғын үй салуға және пайдалануға беруге рұқсат алғаннан кейін екінші Тарапқа шарт талаптары бойынша "Үлескер" деп аталатын оның тұрғын үйдегі үлесін беруге міндеттенеді, ал "үлескер" шартта көзделген мөлшерде ақша салуға міндеттенеді. және шартта көзделген тәртіппен [1, С. 4]. Шартқа ол жасалғаннан кейін тараптардың келісімі бойынша өзгерістер енгізілуі немесе қосымша келісімдер жасалуы мүмкін.

Өз мүдделерін негізге ала отырып, үлескер құрылысқа үлестік қатысу шарты бойынша өз құқықтарын кез келген үшінші тұлғаға ҚР АҚ-нің міндеттемедегі адамдарды ауыстыру туралы нормаларында көзделген тәртіппен бере алады. Бұл үшін үлескер мен үшінші тұлға арасында талап ету құқығын басқаға беру туралы шарт (цессия шарты) жасалуға тиіс, ол бойынша салынған объектідегі үлесті алу құқығы үлескерден үшінші тұлғаға ауысады.

Жоғарыда аталған заң бойынша өзіне меншік құқығымен немесе жергілікті атқарушы орган берген жер пайдалану құқығымен тиесілі жер учаскелерінде тұрғын үй ғимараттарын салуды ұйымдастыру үшін үлескерлердің ақшасын тарту жөніндегі лицензияланатын қызметті жүзеге асыратын заңды тұлға ғана құрылыс салушы бола алады. Бұл ретте осы заңды тұлғаның тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы шартты жасасу кезінде тұрғын үй құрылысына үлестік қатысудың орындалмаған шарттары бойынша тартылған ақшаның кемінде 12 пайызы көлемінде өз капиталы болуға тиіс. Егер қаржы жылының соңында бұл көлем азайса, онда оның лицензиясының қолданылуы алты айға дейінгі мерзімге тоқтатыла тұруы мүмкін. Құрылыс салушы тұрғын үй ғимараттарын салуды меншікті және (немесе) қарыз қаражатын, сондай-ақ үлескерлердің ақшасын инвестициялау жолымен жүзеге асырады. Шетелдік ұйымдар үлескерлердің ақшасын тарту жолымен тұрғын ғимараттар құрылысын ұйымдастыру жөніндегі қызметті Қазақстан Республикасының аумағында заңды тұлға құру арқылы ғана жүзеге асырады [6].

Заң әзірлеушілерге өте қатаң талаптарды белгілейді. Атап айтқанда, Заңның 8-бабына сәйкес құрылыс салушы тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы шарт жасасу мақсатында өзіне жүгінген адамдарға мынадай ақпарат беруге міндетті:

- 1) фирмалық атауы және орналасқан жері туралы;
- 2) мемлекеттік тіркеу (қайта тіркеу) туралы куәлік;
- 3) салық төлеушінің куәлігі;
- 4) статистикалық карточка;
- 5) құрылыс салушының тұрғын үй құрылысында кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырған соңғы жылдағы аудиторлық есебі (ол болған кезде);

6) үлескерлердің ақшасын тарту есебінен тұрғын үй ғимараттарын салуды ұйымдастыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға лицензия;

7) құрылыс салушы екі жыл ішінде көрсетілген объектілердің орналасқан жерін, оларды пайдалануға беру мерзімдерін көрсете отырып, олар болған кезде жүзеге асырған тұрғын үй ғимараттары құрылысының жобалары туралы ақпарат қамтылуға тиіс;

8) құрылыс объектісі туралы (кезеңдер бойынша құрылысқа рұқсат, жобалау құжаттамасына сәйкес объектінің орналасқан жерін көрсету және сипаттамасы, құрылыстың кезеңдері және оны аяқтау мерзімдері туралы мәліметтер, атауын, осы саладағы жұмыс тәжірибесін, лицензияның болуын, ол қолданыста болған пайдалануға берілген объектілер туралы ақпаратты қоса алғанда, бас мердігер туралы негізгі мәліметтер); бас мердігер атынан);

9) құрылыс салушының жер учаскесіне тиісті құқықтарын растайтын құжаттар [1, С. 4-5].

Тұрғын үй ғимараттарын салу мақсатында құрылыс салушы үлестік қатысу негізінде құқықтық регламенттелуі ҚР АҚ және басқа да нормативтік құқықтық актілердің нормаларымен жүзеге асырылатын бас мердігерлік (мердігерлік) және тапсырма шарттарын жасасуға құқылы. "Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы" 2001 жылғы 16 шілдедегі № 242-11 ҚР Заңының 65-бабының 3-тармағына сәйкес, құрылыста мердігерлік жұмыстарды орындайтын мердігерлер сәулет, құрылыс және (немесе) құрылыс жұмыстарының тиісті түрлерін жүзеге асыруға лицензиясы бар жеке және заңды тұлғалар (бірлескен кәсіпорындарды қоса алғанда) болып табылады. 2009 жылғы мәліметтер бойынша тұрғындарының саны 114 адамды құрады. Айтпақшы, осы тармақтың ескі нұсқасында бірлескен кәсіпорындардың жарғылық капиталындағы шетелдік қатысу үлесінің максималды мөлшерін 49 пайызға шектеу болды, қазіргі уақытта бұл шектеу алынып тасталды. Үлескерлер тұрғын үй қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында өз ақшасына тұрғын үй құрылысына қатысатын кез келген жеке тұлғалар (ҚР уақытша болатын шетелдік азаматтарды қоспағанда) немесе заңды тұлғалар бола алады [5].

Үлескердің тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы шарт бойынша талап ету құқығын басқаға беруіне ол шарттың бағасын төлегеннен кейін немесе борышты жаңа үлескерге ауыстырумен бір мезгілде және шарт есепке алынған кезден бастап тараптар

салынған тұрғын ғимараттағы үлескерге тиісті үлесті беру туралы актіге қол қойған кезге дейінгі кезеңде жол беріледі.

Үлестік құрылысқа қатысушы азамат (үлескер) қайтыс болған немесе өлді деп жарияланған жағдайда оның үлескер ретіндегі құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасына сәйкес оның мұрагерлеріне ауысады. Құрылыс салушының мұндай мұрагерлерге қайтыс болған үлескердің құқықтары мен міндеттерінің ауысуынан бас тартуға құқығы жоқ.

Құрылыс салушы мен үлескерлер тараптардың келісімінде (сақтандыру шартында) айқындалатын талаптарда үлескерлердің қаражатына қатысты өзінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыруды жүзеге асыруға құқылы. Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы Шарт Қазақстан Республикасының Үкіметі бекіткен үлгілік шарттың негізінде ол айқындайтын тәртіппен жазбаша нысанда жасалады, ол есепке алынуға жатады және осындай есепке алу сәтінен (күнінен) бастап жасалған болып есептеледі.

Заңның 9-бабы Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы шарттың міндетті талаптары болып табылатынын, ал практика растайтынын айқындайды::

1) жобалау құжаттамасына сәйкес құрылыс салушы оны пайдалануға беруге рұқсат алғаннан кейін беруге тиіс тұрғын ғимараттағы үлесті үлескерге айқындау жатады. Бұл ретте, іс жүзінде салынған пәтерді үлескерге берудің екі түрі бар екенін ескеру қажет: А) қабырғаларды, панельдер мен төбелерді бастапқы өңдеу, ақтау(сырлау) кезінде пәтердің жаңадан құрылған иесіне өз күшімен және құралдарымен, сантехникалық жабдықты, кафельді орнату, еден жабынын төсеу және т. б. және Б) тұрғын үй көмегін көрсету кезінде "толық аяқталған". пәтер толығымен қоныстануға дайын. Осыны ескере отырып, шартта пәтердің үлескерге қандай түрде берілетіні нақты көрсетілуге тиіс;

2) құрылыс салушының тұрғын ғимараттағы үлесін үлескерге беру мерзімі (Бұл беру құрылыс салушының салынған тұрғын ғимаратты пайдалануға беруге рұқсатын алғаннан кейін жүргізілуі мүмкін). Шартқа үлескердің құрылыс салушының жұмыс қарқынын өзі бақылай алатын құрылыс кестесін қоса берген дұрыс. Үлескерлерге әр айдың соңында құрылыс ұйымдары (мердігерлер) тапсырыс берушілерден олар орындаған құрылыс-монтаждау жұмыстарының көлемін растайтынын және қол қоятынын білу пайдалы, ол үшін оларға "орындалған құрылыс-монтаждау жұмыстарының көлемі" №2 нысандағы актілер және "орындалған құрылыс-монтаждау жұмыстарының құны" №3 нысандағы анықтамалар беріледі. бұл олардың барлық нақты шығындарын көрсетеді;

3) шарттың бағасы, яғни тұрғынжайдың (пәтердің) пайдалы алаңының шаршы метрі үшін есеп айырысуды негізге ала отырып, үлескер енгізуге жататын ақша сомасы көрсетіледі. Бұл бөлімде объективті себептер бойынша тұрғын үй құрылысының қымбаттауы кезінде құрылыс салушы мен үлескердің құқықтылығын көрсету, оның ішінде үлескер құрылыс салушыға өзіне тиесілі тұрғын үйдің бастапқы және кейінгі бағалары арасындағы айырманы өтеуге міндетті болатын жағдайлардың нақты тізбесін көрсету ұсынылады. Алайда, Заңның 13-бабының 1-тармағына сәйкес, егер үлескер шарттың бағасына шарттың талаптарына сәйкес толық көлемде ақы төлеген және үлескер қаржылық және қаржылық жауапкершілік көтермейтін Заңның 17-бабының 5-тармағын ұстаған жағдайда, тұрғын үйдің жалпы алаңының 1 шаршы метрі үшін бағаны одан әрі өзгертуге жол берілмейді. тұрғын үй құрылысын жүзеге асыру кезіндегі құрылыс салушының өзге де тәуекелдері.

Құрылыс құнын айқындау кезінде тіркелген бағамен немесе "шығындар плюс" шартымен (осындай шарт бойынша мердігерге жол берілетін немесе өзге де айқындалатын шығындар өтеледі, осы шығындардың пайызы немесе тіркелген сыйақы қосылады) болуы мүмкін Шарттың түрін де ескеру қажет [1, С. 13].

Мәлімет үшін: нақты шартқа тікелей қатысты шығындар мыналарды қамтиды:

- құрылыс алаңындағы жұмысшылардың жалақысы (сәулет-құрылыс қадағалауын қоса алғанда);

- құрылыс кезінде пайдаланылған материалдардың құны;

- шартты орындау үшін пайдаланылған ғимараттар мен жабдықтардың амортизациясы;
- ғимараттар мен жабдықтарды жалға алу шығындары;
- ғимараттарды, жабдықтарды және материалдарды құрылыс алаңына және құрылыс алаңынан ауыстыруға арналған шығындар;
- шартқа тікелей байланысты конструкторлық және техникалық қолдауға арналған шығындар;
- қателерді түзетуге және кепілдік жұмыстарды орындауға арналған болжамды шығындар, оның ішінде кепілдік жөндеуге арналған шығындар;
- үшінші тараптардың талаптары.

4) тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы шарт бойынша салынған тұрғын үйге кепілдік Мерзімі (Бұл мерзім объектіні пайдалануға қабылдаған күннен бастап екі жылдан кем болмауы тиіс);

5) сәулеттік жобалау құжаттамасының (құрылыс салу және тұрғынжай жоспарлары, қабаттылығы) тұрғын ғимараттағы үлескерге берілуге жататын пәтерге қатысты бір бөлігін шартқа міндетті түрде қосымша;

6) құрылыс салушы үлескерге оның жылжымайтын мүлік объектісіндегі үлесін берудің шартта көзделген мерзімін бұзған жағдайда тұрақсыздық айыбының (өсімпұлдың) шамасын көрсету;

7) үлескер шартта белгіленген төлемді енгізу мерзімін бұзған жағдайда тұрақсыздық айыбының (өсімпұл) шамасын көрсету [1, С. 6-7].

Заңның 17-бабы жоғарыда келтірілген 6 және 7-тармақтарда көрсетілген тараптардың міндеттемелерін орындау мерзімі өткен әрбір күн үшін үлескер енгізген соманың немесе оның берешегінің 0,1% - ы мөлшеріндегі шамаларды айқындайды, алайда бұл шаманың белгілі бір шектеулерге ие болғаны орынды (мысалы, жалпы соманың 15-20% - ынан аспайды). Оның үстіне, осы баптың 3-тармағына сәйкес үлескерге, егер оның жылжымайтын мүлік объектісіндегі үлесі шарт талаптарынан ауытқумен немесе өзге де кемшіліктермен салынған болса, өз таңдауы бойынша құрылыс салушыдан талап ету құқығы берілген:

- 1) Тараптар келіскен мерзімде кемшіліктерді өтеусіз жоюды талап етуге құқылы;
- 2) шарт бағасының мөлшерлес азайтылуын;
- 3) кемшіліктерді жоюға жұмсалған өз шығыстарын өтеуді [1, С. 13].

Заңның 14-бабының 5-тармағына сәйкес үлескер өзіне тұрғын үй үлесін беру туралы актіге қол қойылғанға дейін құрылыс салушыдан оның өткізу актісінде осы Заңда немесе шартта көрсетілген талаптарға сәйкес еместігін көрсетуді талап етуге не өткізу актісіне қол қоюдан бас тартуға құқылы. Бұл ретте құрылыс салушы өткізу актісіне осы мәліметтерді енгізуге міндетті.

Құрылыс салушының құрылыстың аяқталғаны және салынған тұрғын ғимараттағы үлестің беруге дайын екендігі туралы жазбаша хабарламасын алған үлескер шартта көзделген мерзімде немесе, егер мұндай мерзім көрсетілмесе, көрсетілген хабарламаны алған күннен бастап жеті жұмыс күні ішінде оны қабылдауға кірісуге міндетті.

Егер үлескер шартта көзделген күннен бастап (немесе жеті жұмыс күні өткен соң) дәлелді (заңда немесе шартта көзделген) себептерсіз тұрғын ғимараттағы өз үлесін қабылдаудан жалтарса немесе бас тартса, онда тапсырыс беруші Шартты бұзуға және осы сомадан шегере отырып, үлескерге бұрын өзі енгізген ақшаны қайтарып беруге құқылы осыған байланысты құрылыс салушы шеккен залалдарды өтеуге тиесілі тұрақсыздық айыбының (өсімпұлдың) сомасы көрсетіледі. Заңда тұрғызылған тұрғын ғимараттағы үлестің үлескерге берілгенге дейін оның кездейсоқ жойылу немесе кездейсоқ бүліну қаупін құрылыс салушы, ал Тараптар беру актісіне қол қойғаннан кейін – үлескер көтереді [7].

Құрылыс салушы мен үлескерлер арасындағы қатынастарды құқықтық реттеудің күрделілігі мен жеткіліксіздігін, сондай-ақ шарттық міндеттемелерді орындау бойынша олардың арасында даулардың туындау мүмкіндігін ескере отырып, тұрғын үй құрылысына

үлестік қатысу шартына қосымша ретінде мынадай құжаттардың түпнұсқаларын немесе тиісті түрде куәландырылған көшірмелерін қоса беру қажет:

- құрылыс үшін жер учаскесін бөлу туралы Жергілікті атқарушы органның актісі;
- құрылыс-монтаж жұмыстарын жүргізуге рұқсат;
- құрылыс салушы мен үлескерлерді-заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу туралы куәлік;
- үлескерлердің-жеке тұлғалардың жеке куәліктері;
- құрылыс жұмыстарын жүргізу құқығына мемлекеттік лицензия;
- жер учаскесіндегі тұрғын ғимараттың жоспары;
- үлескер алуы тиіс пәтердің жоспары;
- құрылыс кестесі [6].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. "Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы" 07.07.2006 ж. ҚР Заңы
2. "Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы" 2001 жылғы 16 шілдедегі № 242-11 ҚР Заңы
3. 27.12.1994 ж. ҚР Азаматтық кодексі (Жалпы бөлім)
4. "Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу туралы үлгі шартты бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 10 қарашадағы № 1798 қаулысы
5. www.gask.kz
6. www.builder.kz

ПАНДЕКТИКАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖҮЙЕ ШЕҢБЕРІНДЕГІ МҰРАГЕРЛІК ИНСТИТУТЫНЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Жанаманов Әмір Миндағалиұлы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада пандектикалық құқықтық жүйе, мұрагерлік қарастырылады.

Түйінді сөздер: мұрагерлік құқығы, пандектикалық құқықтық жүйе, осы жүйені реттейтін нормалар.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА НАСЛЕДОВАНИЯ В РАМКАХ ПАНДЕКТНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Жанаманов Амир Миндағалиұлы

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются пандектная правовая система, наследование.

Ключевые слова: право на наследство, пандектная правовая система, нормы регулирующие данную систему.

SOME ASPECTS OF THE INSTITUTION OF INHERITANCE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE PANDECT LEGAL SYSTEM

Zhanamanov Amir Mindagaliuly

Master's student of the educational program "Law"

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses the pandect legal system, inheritance.

Keywords: the right to inheritance, the pandect legal system, the norms regulating this system.

Вопросы наследственного права приобретают в настоящее время все большую актуальность. Это объясняется тем, что в результате становления рыночных отношений, закрепления за гражданами права частной собственности на имущество – круг объектов, которые могут переходить в порядке наследственного правопреемства, значительно расширился. Если раньше самым ценным переходящим по наследству был, например, автомобиль, дача, вклад, то сейчас объектами наследства могут быть и квартиры, жилые дома, земельные участки и другие виды имущества. В связи с этим нормы наследственного права приобретают наибольшую важность. Желание передать нажитое имущество своим родственникам совершенно естественное желание каждого человека. И отсюда вопросы наследования становятся практическими. Путем составления завещания человек определяет круг лиц, которым он хотел бы завещать свое имущество. Причем он определяет это самостоятельно, по своей воле, по своему усмотрению он определяет наследуемое имущество. При отсутствии завещания происходит наследование по закону. В условиях экономической нестабильности нашего государства определяющая роль должна отводиться в преобразовании экономической основы, так как у общества возрастает потребность к улучшению качества законов и их роли в реализации социальной справедливости. А право наследования означает

прежде всего гарантию для каждого гражданина свободно, по своему усмотрению распорядиться своим имуществом на случай смерти.

С принятием и вступлением в силу Гражданского Кодекса Республики Казахстан наследование по завещанию приобрело новое значение – теперь наследники по завещанию получают преимущественное право. Наследование же по закону имеет место тогда, когда и поскольку оно не изменено завещанием, а также в иных случаях, установленных ГК РК (ст. 1111 ГК РК). ГК РК законодательно закрепил новые объекты гражданского права, их правовой режим, что не могло сказаться и на отношениях по наследственному преемству, т.к. в состав наследственного имущества входят вещи, различные права, также обязанности умершего, т.е. наследодателя.

Степень научной разработанности темы: Проблема наследования по закону и завещанию уже являлась предметом специальных научных исследований. В частности, теоретической основой послужили труды таких ученых как В.В. Гущина «Наследственное право», 2002, А.А. Рубанова «Право наследования», 2002, А. Л. Маковского «Как лучше гарантировать наследование», 2002, Л.Н. Максимовича «Наследование по закону», 2002 и другие труды, которые оказали и продолжают оказывать влияние на дальнейшее реформирование гражданского законодательства.

Объект и предмет исследования. Объектом в настоящем исследовании являются общественные отношения в связи с наследованием по завещанию и закону в сфере гражданского права.

Исторически наследование по закону (*successio legitima*) возникло раньше наследования по завещанию. Это означало, что первоначально имущество в случае смерти главы семьи *paterfamilias* переходило к его родственникам помимо воли главы, в силу сложившегося обычая, автоматически. Эволюционно, до поры до времени наследование по закону являлось нормальным порядком, а наследование по завещанию лишь отклонением от обычного порядка. Общим признаком, определяющим преимущественное право на наследство, было родство наследника с наследодателем. Однако имел значение вид родства. Первоначально преимущество при наследовании по закону имели агнаты. Согласно закону XII Таблиц, “если кто-нибудь, у кого нет подвластных ему лиц, умрёт, не оставив распоряжения о наследнике, то пусть его хозяйство возьмет себе его ближайший агнат. Если у умершего нет агнатов, пусть оставшееся после него хозяйство возьмут сородичи”. Имущество наследовалось тремя группами (очередями) наследников: “своими” наследниками, агнатами и когнатами. “Свои наследники” *sui heredes*, составляли первую очередь и включали детей наследодателя, а также внуков от ранее умерших детей. Эти наследники именовались также и “необходимыми” наследниками, поскольку получали (вступали) наследство независимо от своей воли. Если после умершего не оставалось “своих” наследников, то к наследованию призывалась вторая очередь наследников - агнаты *agnatus proximus* (ближайшие родственники) (например, брат умершего). Когда имелось несколько агнатов, наследовал тот, кто имел ближайшую родственную связь с наследодателем (ближайший агнат). К третьей очереди относились родичи по крови - когнаты *unde cognati*, которыми считались все лица, связанные общностью происхождения. Заложенное в древнеримском праве система деления наследников на группы заключалась в том, что наследник следующей очереди мог быть призван к наследованию лишь при отсутствии всех наследников предыдущих очередей. Наследование по закону могло наступить не только в том случае, если умерший не оставил завещания, но и в некоторых других случаях: если наследник, назначенный в завещании, умер раньше завещателя и если наследник отказался принять наследство.

В последующие этапы эволюции наследственного права происходят существенные перемены: агнатское родство вытесняется родством когнатским. Именно когнатическое родство в последующей эволюции становится основой наследственного права. Последнее было обусловлено тем, что на смену патриархальной семье и общей семейной собственности пришла индивидуальная частная собственность. Преторское право установило не три, а четыре группы

(очереди) наследников [2]. Первая очередь (*unde liberi*) включала детей наследодателя; вторую очередь составляли все агнаты (*unde legitimy*); третья очередь включала когнатов до шестой степени родства включительно (*unde cognati*); в четвертую очередь входил переживший наследодателя супруг (супруга) умершего (*unde vir et uxor*) [3].

Юстиниан своими новеллами (№ 118 (543 г.), № 127 (548 г.))[4] ввел пять очередей наследников:

- первая очередь - все нисходящие наследники умершего (сыновья, дочери, внуки от ранее умерших сыновей и дочерей), при этом усыновленные дети наследовали наравне с родными детьми наследодателя;

- вторая очередь - восходящие родственники умершего (отец, мать, дед, бабушка), а также родные братья, сестры и их дети;

- третья очередь - неполнородные братья и сестры умершего и их дети;

- четвертая очередь - все остальные боковые родственники умершего независимо от степени родства;

- пятая очередь – переживший супруг (супруга) умершего.

Если не было ни одного из наследников по закону (и по завещанию) либо все они отказались от наследства, наследство становилось выморочным (*bonum vacans*). В древнейшее время такое имущество как бесхозное мог захватить всякий, то есть приобрести его на правах наследника в собственность. Позднее, в период принципата, было установлено, что выморочное имущество принадлежит государству. В ряде случаев таким правом стали обладать церковь и монастыри.

Вслед за ГК предпочтительнее говорить о родственниках, а не о членах семьи, понятие которой неоднозначно трактуется даже в специальном - Семейном - кодексе (ср.: ст. 2 и глава 15 СК). Родственники (кровные родственники) делятся на разряды (порядки) по степени родства. Степень родства определяется числом рождений до общего предка -1-я, 2-я, 3-я и т. д. “Степень родства определяется числом рождений, отделяющих родственников одного от другого. Рождение самого наследодателя в это число не входит” (часть вторая п. 1 ст. 1145 ГК). При этом различают кровное родство *unde cognati*, т. е. кровная связь в происхождении от общего родителя и не кровное (отсутствует связь) родство. Выделяют прямое родство (лица, последовательно происходящие друг от друга) и боковое (лица, происходящие от общего предка: брат, сестра, дядя, тетя, племянник и т.д.). Прямое родство в свою очередь подразделяется на восходящее *ascendentes* (мать, дед и т. д.) и нисходящее *descendentes* (сын, внучка и т. д.). Родные братья и сестры, происходящие от общих родителей, называются полнородными, а от разных отцов или матерей - неполнородными. Неполнородные братья и сестры называются единокровными, если они происходят от общего отца, и единоутробными, если они происходят от общей матери. Различие между полнородными и неполнородными братьями и сестрами при наследовании ими по закону не имеет правового значения. Сводные братья и сестры (дети от предыдущих браков лиц, вступивших в брак) не наследуют после друг друга. Также не являются наследниками друг друга по закону двоюродные братья и сестры.

При наследовании по закону усыновленный и его потомство с одной стороны и усыновитель и его родственники - с другой - приравниваются к родственникам по происхождению (кровным родственникам) (п. 1 ст. 1147 ГК). Усыновленный и его потомство не наследуют по закону после смерти родителей усыновленного и других его родственников по происхождению, а родители усыновленного и другие его родственники по происхождению не наследуют по закону после смерти усыновленного и его потомства. Исключением из этого правила являются случаи, когда в соответствии с Семейным кодексом РК усыновленный сохраняет по решению суда отношения с одним из родителей или другими родственниками по происхождению: усыновленный и его потомство наследуют по закону после смерти этих родственников, а последние наследуют по закону после смерти усыновленного и его потомства (п. 3 ст. 1147 ГК РК). При этом наследование в соответствии с данной нормой не исключает наследования в соответствии с п. 1 ст. 1147 ГК РК.

Следует подчеркнуть, что под усыновленными в указанных положениях Гражданского кодекса РК понимаются дети, чье усыновление (удочерение) юридически оформлено. При этом усыновление (удочерение) допускается только в отношении несовершеннолетних детей и только в их интересах. Фактическое усыновление (удочерение) имеет правовые последствия при условии, если оно имело место до 1 марта 1926 г. От усыновления следует отличить признание ребенка своим, поскольку усыновление, как правило, производится в отношении чужих детей. При усыновлении необходимо согласие родителя или опекуна, а также согласие супруга усыновителя и разрешение органа опеки. Согласие родителя на усыновление ребенка должно быть выражено в заявлении, нотариально удостоверенном или заверенном руководителем учреждения, в котором находится ребенок, оставшийся без попечения родителей, либо органом опеки и попечительства по месту производства усыновления ребенка или по месту жительства родителей, а также может быть выражено непосредственно в суде при производстве усыновления. Родители могут дать согласие на усыновление ребенка конкретным лицом либо без указания конкретного лица. Не требуется согласие родителей ребенка на его усыновление в случаях, если они:

- неизвестны или признаны судом безвестно отсутствующими;
- признаны судом недееспособными;
- лишены судом родительских прав.

Усыновление влечет утрату усыновленным (удочеренной) своих прав в отношении кровных родителей. Не являются наследниками несовершеннолетние граждане, принятые наследодателем на постоянное воспитание с иждивением. Указанные лица могут быть наследниками по закону в соответствии с п. 2 ст. 1148 ГК РК только как иждивенцы, если они окажутся нетрудоспособными на день открытия наследства, получали материальную помощь от наследодателя, которая была для них основным источником существования не менее года до дня открытия наследства, и проживали совместно с наследодателем.

Родители и усыновители наследуют при наличии тех же условий, которые требуются для призвания к наследованию детей и усыновленных. Согласно ст. 127 СК РК усыновителями могут быть совершеннолетние лица обоего пола. Лица, не состоящие между собой в браке, не могут совместно усыновить одного и того же ребенка. Кроме того, не могут быть усыновителями:

- 1 совершеннолетние лица, признанные судом недееспособными или ограниченно дееспособными;
- 2 супруги, один из которых признан судом недееспособным или ограниченно дееспособным;
- 3 совершеннолетние лица, лишённые по суду родительских прав или ограниченные судом в родительских правах;
- 4 совершеннолетние лица, отстраненные от обязанностей опекуна (попечителя) за ненадлежащее выполнение возложенных на него законом обязанностей;
- 5 бывшие усыновители, если усыновление отменено судом по их вине;
- 6 совершеннолетние лица, которые по состоянию здоровья не могут осуществлять родительские права;
- 7 совершеннолетние лица, которые на момент установления усыновления не имеют дохода, обеспечивающего усыновляемому ребенку прожиточный минимум, установленный в субъекте Российской Федерации, на территории которого проживают усыновители (усыновитель);
- 8 совершеннолетние лица, не имеющие постоянного места жительства, а также жилого помещения, отвечающего установленным санитарным и техническим требованиям;
- 9 совершеннолетние лица, имеющие на момент установления усыновления судимость за умышленное преступление против жизни или здоровья граждан.

В отличие от действовавшего ранее законодательства (ст. 532 ГК РСФСР) в число потенциальных наследников включаются пасынки, падчерицы, отчим и мачеха наследодателя (п. 3 ст. 1145 ГК). Эта норма сближает гражданское и семейное законодательство (см. ст. 97 СК). Однако в СК говорится об алиментных обязанностях только трудоспособных совершеннолетних пасынков или падчериц, обладающих необходимыми для этого средствами, в отношении отчима и мачехи, если последние:

- являются нетрудоспособными;
- являются нуждающимися;
- воспитывали и содержали своих пасынков или падчериц;
- не могут получить содержание от своих совершеннолетних трудоспособных детей или от супругов (бывших супругов).

Более того, суд вправе освободить пасынков и падчериц от обязанностей содержать отчима или мачеху, если последние воспитывали и содержали их менее пяти лет, а также если они выполняли свои обязанности по воспитанию и содержанию пасынков и падчериц ненадлежащим образом.

В теории права субъективные права и юридические обязанности всегда корреспондируют друг другу. Если у отчима и мачехи нет легальных обязанностей по содержанию пасынков и падчериц, то на каком основании возникает право наследовать после них? В связи с правовой неурегулированностью их взаимоотношений в большинстве случаев весьма сомнительна возможность применения ст. 1117 ГК "Недостойные наследники". Демократизм комментируемой нормы, уникальной по сравнению с другими странами, хотя и объясняемый целью сохранения имущества в собственности физических лиц, представляется при современном уровне права и морали не вполне обоснованным.

Следует подчеркнуть, что список возможных наследников чрезвычайно широк. Например, к наследникам по закону относятся граждане, которые не входят в круг наследников, указанных в статьях 1142-1145 ГК, но ко дню открытия наследства являлись нетрудоспособными и не менее года до смерти наследодателя находились на его иждивении и проживали совместно с ним. При наличии других наследников по закону они наследуют вместе и наравне с наследниками той очереди, которая призывается к наследованию. При отсутствии других наследников по закону нетрудоспособные иждивенцы наследодателя наследуют самостоятельно в качестве наследников восьмой очереди (Ст. 1148 ГК РК).

К числу наследников по закону также относятся и нетрудоспособные лица, состоящие на иждивении умершего не менее одного года до его смерти. При наличии других наследников они наследуют наравне с наследником той очереди, которая призывается к наследованию. Несовершеннолетние или нетрудоспособные дети наследодателя, его нетрудоспособные супруг и родители, а также нетрудоспособные иждивенцы наследодателя, подлежащие призванию к наследованию на основании пунктов 1 и 2 статьи 1148 ГК, наследуют независимо от содержания завещания не менее половины доли, которая причиталась бы каждому из них при наследовании по закону (обязательная доля). По возрасту к нетрудоспособным относятся женщины, достигшие 55 лет, мужчины - 60 лет, а также лица, не достигшие 16, а учащиеся - 18 лет. По состоянию здоровья к нетрудоспособным законодатель относит инвалидов I, II и III групп. При этом не имеет значения, назначена ли лицам, достигшим общего пенсионного возраста или являющимся инвалидами, пенсия или нет. Имеет значение лишь сам факт достижения установленного возраста или получения инвалидности. Надо также отметить и то, что достижение возраста, дающего право на получение пенсии на льготных основаниях (например, у военных, шахтеров и т.д.), права считаться "нетрудоспособным" не дает. Как это ни парадоксально, но и продолжение работы после достижения общего пенсионного возраста не лишает права считаться нетрудоспособным. Нетрудоспособность, связанная с возрастом, проверяется по паспорту, свидетельству о рождении (а для учащихся в возрасте от 16 до 18 лет необходима также и справка учебного заведения); нетрудоспособность же, связанная с состоянием здоровья, - по пенсионной книжке или справке ВТЭК.

Наследственное право - совокупность правовых норм, регулирующих порядок и формы перехода (наследования) имущественных прав и обязанностей (наследства) умершего (наследодателя) к другим лицам (наследникам). Согласно ст.1110 при наследовании имущество умершего (наследство, наследственное имущество) переходит к другим лицам в порядке универсального правопреемства, то есть в неизменном виде как единое целое и в один и тот же момент. В состав наследства входят принадлежавшие наследодателю на день открытия наследства вещи, иное имущество, в том числе имущественные права и обязанности. Не входят в состав наследства права и обязанности, неразрывно связанные с личностью наследодателя, в частности право на алименты, право на возмещение вреда, причиненного жизни или здоровью гражданина, а также права и обязанности, переход которых в порядке наследования не допускается настоящим Кодексом или другими законами. Не входят в состав наследства личные неимущественные права и другие нематериальные блага. Время открытия наследства - наследство открывается со смертью гражданина.

Исторически наследование по закону (*successio legitima*) возникло раньше наследования по завещанию. Это означало, что первоначально имущество в случае смерти главы семьи *paterfamilias* переходило к его родственникам помимо воли главы, в силу сложившегося обычая, автоматически. Эволюционно, до поры до времени наследование по закону являлось нормальным порядком, а наследование по завещанию лишь отклонением от обычного порядка. Общим признаком, определяющим преимущественное право на наследство, было родство наследника с наследодателем. Однако имел значение вид родства. Первоначально преимущество при наследовании по закону имели агнаты. Согласно закону XII Таблиц, “если кто-нибудь, у кого нет подвластных ему лиц, умрёт, не оставив распоряжения о наследнике, то пусть его хозяйство возьмет себе его ближайший агнат. Если у умершего нет агнатов, пусть оставшееся после него хозяйство возьмут сородичи”

Говоря о наследовании по закону важно отметить принцип учета не только действительной, но и предполагаемой воли наследодателя, который выражается в первую очередь в том, как определен круг наследников по закону. Например, в казахстанском наследственном праве круг наследников по закону определяется исходя из теоретического предположения (презумпции) учета не только действительной, но и предполагаемой воли наследодателя, что если бы наследодатель сам распорядился своим имуществом, то он оставил бы его кому-то из тех, кто отнесен к наследникам по закону.

Аналогично римскому частному праву, для наследования по закону имеют значение круг наследников, их очереди, порядок их призвания. Одной из главных и наиболее радикальных новелл ГК является значительное расширение круга возможных наследников по закону. Условно их можно разделить на четыре группы:

- родственники;
- приравненные к ним лица, в том числе:
- переживший супруг;
- усыновители, усыновленные;
- пасынки, падчерицы, отчим и мачеха;
- нетрудоспособные иждивенцы наследодателя;
- государство.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 г. (с последними изменениями и дополнениями)
2. Гражданский кодекс Республики Казахстан от 27.12.1994 г. (с последними изменениями и дополнениями)
3. Закон Республики Казахстан от 14 июля 1997 года № 155-І «О нотариате» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.01.2022 г.)

4. Правила по нотариальному делопроизводству, утвержденные приказом Министра юстиции РК от 31 января 2012г.
5. Распоряжение Премьер-Министра Республики Казахстан от 2 марта 2021 года № 43-р «О мерах по реализации Закона Республики Казахстан от 15 февраля 2021 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам нотариата»
6. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13.07.1999 г. (с последними изменениями и дополнениями)
7. Приказ Министра юстиции Республики Казахстан от 30 апреля 2021 года № 357 «Об утверждении Правил пользования Единой нотариальной информационной системой»

ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫНА СӘЙКЕС ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Баймуратова Айнур Нурадиновна

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада қоғамдық қауіпсіздік, құқық қорғау органдары қарастырылады.

Түйінді сөздер: Құқық қорғау органдары, қоғамдық қауіпсіздік, құқық қорғау органдарының қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілер.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И СООТВЕТСТВИИ С КОНСТИТУЦИОННЫМ ПРАВОМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

Баймуратова Айнур Нурадиновна

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Әйтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются общественная безопасность, правоохранительные органы.

Ключевые слова: правоохранительные органы, общественная безопасность, нормативно правовые акты регулирующие деятельность правоохранительных органов.

ENSURING PUBLIC SAFETY AND COMPLIANCE WITH THE CONSTITUTIONAL LAW OF THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES

Baymuratova Ainur Nuraddinovna

Master's student of the educational program "Law"

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses public safety, law enforcement agencies.

Key words: law enforcement agencies, public safety, regulatory legal acts regulating the activities of law enforcement agencies.

Особенная часть Уголовного кодекса РК, как всякая система, представляет собой целостное единство множества уголовно-правовых норм, сконструированных на подсистемы разной величины. Законодательное структурирование системы Особенной части УК РК "имеет не только прикладной, юридико-технический поисковый смысл, подобный алфавитно-предметному указателю статей Уголовного кодекса, но и показывает иерархию охраняемых им социальных ценностей (благ, объектов), осуществляет взаимосвязь разделов, глав, статей внутри системы и вне ее с другими системами законодательства". Изложенное выше позволило автору сформулировать определение понятия "систематизация в уголовном законодательстве". Систематизация в уголовном законодательстве - целенаправленно функционирующий, законодательно определенный порядок расположения взаимодействующих между собой структурных образований (уголовно-правовых институтов) Общей и Особенной частей УК РК, осуществляющих охрану общественных отношений от противоправных посягательств.

При исследовании правовых явлений, решении тех или иных научных задач в целях установления истины ученые-юристы используют различные юридико-технические приемы.

Одним из самых распространенных и часто применяемых приемов юридической техники является классификация

В Толковом словаре живого великорусского языка В.И. Даля <6> указывается: "классифицировать - размещать, распределять, разделять на разряды и порядки".

Классификация - это прием, с помощью которого множество наблюдаемых явлений подразделяется на основные группы, классы, виды, входящие в общую систему и составляющие единое целое.

Классификация как одна из методологических проблем занимает особое место в современной науке, в том числе и в уголовно-правовой. С помощью классификации происходит теоретическое осмысление различных правовых явлений и устанавливается их соответствие эмпирическому материалу. Исходя из этого, можно сделать вывод о том, что классификация имеет важное теоретическое и практическое значение, так как она является одним из элементов человеческой деятельности, в том числе и научной. Именно поэтому перед исследователями рано или поздно встанет вопрос о необходимости классификации тех или иных явлений (систем) общественной жизни.

Классификация в уголовном законодательстве - это специфический прием юридической техники, представляющий собой деление закрепленных правовых положений по единому критерию на определенные категории (группы, виды), обладающий нормативно-правовым характером и имеющий своей целью единообразное понимание и применение уголовно-правовых институтов и норм.

Преступления против общественной безопасности и общественного порядка выделены в самостоятельный раздел в УК РК впервые, тем самым восполнив пробел, образовавшийся в уголовном законодательстве.

В данное структурное образование законодатель включил пять глав: "Преступления против общественной безопасности" (гл. 24); "Преступления против здоровья населения и общественной нравственности" (гл. 25); "Экологические преступления" (гл. 26); "Преступления против безопасности движения и эксплуатации транспорта" (гл. 27); "Преступления в сфере компьютерной информации" (гл. 28). В УК РСФСР закреплялась глава 10 "Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения". Решение о такой законодательной систематизации устанавливалось в зависимости от объединения указанных преступлений в одну группу и обосновывалось необходимостью обеспечения всесторонней охраны таких важнейших социальных благ, как безопасность общества и порядок в нем.

Критерием систематизации разделов, глав, статей, уголовно-правовых норм Особенной части УК РК выступают правоохраняемые объекты. Подсистема единых, родственных, сходных по содержанию правоотношений, охраняемых уголовным законом от родственных по характеру общественной опасности преступлений в уголовно-правовой теории, получила название родового объекта.

Таким образом, в основу классификации преступлений, посягающих на общественную безопасность и общественный порядок, был положен родовый объект, а конкретные виды преступлений, расположенные компактно в главах, подразделяются в зависимости от видового объекта посягательства.

Классификация преступлений, посягающих на общественную безопасность, позволяет не только систематизировать их, но и правильно определить приоритеты объекта уголовно-правовой охраны. В современной уголовной науке существует немало мнений относительно классификаций преступлений против общественной безопасности. Любые частные успехи и неудачи в деле построения классификации имеют общее значение. Применение нестандартных методов, разработка новых принципов классификации интересны практически всем ученым, занятым этими проблемами. В уголовной науке нет единства мнений ни в отношении основных принципов классификации, ни в построении классификационных систем, ни в способах сбора и обработки материала. Подобная ситуация осознается учеными как появление в уголовной науке

особой классификационной проблемы, то есть, другими словами, все ученые соглашаются с мнением, что при классификации явлений, объектов и т.д. должно быть единое основание, но в выборе этого основания их мнения расходятся.

Э.Я. Немировский и И.Я. Фойницкий абсолютно верно отмечали, что только классификация по объекту представляет интерес для Особенной части уголовного законодательства.

Большинство авторов продолжают следовать данному принципу. Однако здесь мы сталкиваемся еще с одной проблемой. Вопрос об объекте преступления до сих пор в научных кругах остается дискуссионным. Каждый ученый понимает его по-своему, и тем самым предлагает свою классификацию преступлений, в том числе предусмотренных главой 24 УК.

Исходя из этого, представляется целесообразным рассмотрение данной проблемы начать с исследования доктринальных классификаций преступлений против общественной безопасности.

По совпадающему объекту рассматриваемые преступления В.П. Малков объединяет в следующие группы:

1) преступления, посягающие на состояние защищенности личности, общества и государства от разнообразных внутренних и внешних угроз общепасного характера (ст. ст. 205 - 211 УК РК);

2) преступления, посягающие на состояние защищенности личности, общества и государства от угроз в связи с нарушениями общественного порядка (ст. ст. 212 - 214, 215.2, 227 УК РК);

3) преступления, посягающие на защищенность личности, общества и государства от угроз в связи с нарушениями правил обращения с общепасными материалами, веществами и изделиями (ст. ст. 218, 220 - 223, 226 УК РК);

4) преступления, посягающие на защищенность личности, общества и государства от угроз в связи с нарушениями специальных правил безопасности ведения определенных видов работ или деятельности (ст. ст. 215 - 217, 219, 224, 225 УК РК). Предлагая такую группировку преступлений против общественной безопасности, В.П. Малков делает оговорку на условность данной классификации. По его мнению, она представляется удобной с точки зрения изложения и запоминания учебного материала, а также уяснения сходства и различий объективных и субъективных признаков смежных составов, включенных в ту или иную группу

В зависимости от непосредственного объекта ученые предлагают рассматриваемые преступления разделить на следующие группы:

1) преступления против общественной безопасности (в узком значении). Данная группа преступлений может совершаться в любых сферах общественной жизни, затрагивать наиболее важные интересы в области обеспечения нормальных и безопасных условий жизни всего общества. В учебной литературе подобного рода деяния именуются преступлениями против общей безопасности. К ним относятся преступные деяния, предусмотренные статьями 205, 205.1, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 227 УК;

2) преступления против общественного порядка. Общественный порядок как объект преступления представляет собой систему общественных отношений, обеспечивающих общественное спокойствие, нормальные условия труда, отдыха и быта граждан, а также работы предприятий, учреждений и организаций. К преступлениям этой группы относятся деяния, предусмотренные статьями 213 и 214 УК;

3) преступления, связанные с нарушением правил безопасности, образуют преступления, предусмотренные статьями 215, 215.1, 215.2, 216 и 217 УК;

4) преступления, связанные с нарушением правил обращения с общепасными предметами. В эту группу входят деяния, указанные в статьях 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226 УК

Автор также придерживается высказанной точки зрения, но здесь необходимо отметить, что предметом рассмотрения данной главы являются нормы об ответственности за

преступления против общественной безопасности в узком смысле этого слова, нормы об ответственности за совершение которых помещены в главу 24 Особенной части УК. В этом случае объектом преступлений являются не все интересы общественной безопасности, а лишь охраняемые нормами, сформулированными в статьях именно данной главы УК (поэтому эти преступления и являются преступлениями против общественной безопасности в узком смысле) Н.И. Ветров также считает, что за основу классификации необходимо брать непосредственный объект. Тем не менее четвертая классификационная группа в его интерпретации получила название "преступления против общественной безопасности, сопряженные с общеопасными предметами", исключив ст. 219 УК РК. Состав преступления, который предусмотрен данной статьей, он отнес в третью группу, назвав ее "преступления против общественной безопасности, сопряженные с производством различного рода работ". Г.Г. Криволапов предлагает аналогичную классификацию по непосредственному объекту, но с оговоркой на то, что ст. 212 УК РК относится к преступлениям против общественного порядка.

Н.А. Зелинская отмечает, что в ст. 205 УК РК гл. 24 УК "Преступления против общественной безопасности" раздела IX выделена группа преступных деяний террористического характера. К ним отнесены преступления, предусмотренные ст. ст. 205, 205.1, 206, 208, 211, 277, 360 УК. Включение в эту группу преступлений, расположенных в различных разделах и главах уголовного закона, можно объяснить следующими соображениями: все они посягают на безопасность личности, общества, государства, т.е. на разные виды безопасности (общественную безопасность - ст. ст. 205, 205.1, 206, 208, 211 УК; государственную безопасность - ст. 277 УК; безопасность человечества - ст. 360 УК). Она отмечает, что все эти преступления конвенционные (международного характера), а преступление, предусмотренное ст. 360 УК, - международное

В.С. Комиссаров, в свою очередь, предлагает составы преступлений, предусмотренные главой 24, разместить следующим образом:

- 1) преступления против общей безопасности (ст. ст. 205 - 212, 227 УК);
- 2) преступления против общественного порядка (ст. ст. 213, 214 УК);
- 3) преступления, связанные с нарушением специальных правил безопасности (ст. ст. 215 - 219 УК);
- 4) преступления, связанные с нарушением установленных правил обращения с общеопасными предметами (ст. ст. 220 - 226 УК)

Существует также иное мнение относительно основания классификации преступлений против общественной безопасности. А.В. Боков полагает их разделить в зависимости от характеристик объективных и субъективных признаков составов на следующие группы: преступления против основ общественной безопасности (ст. ст. 205 - 207, 211, 215.2, 227 УК РК); преступления, выраженные в создании специальных видов преступных групп и сообществ (ст. ст. 208 - 210 УК РК); незаконный оборот оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств (ст. ст. 222 - 226 УК РК); незаконный оборот ядерных материалов и радиоактивных веществ (ст. ст. 220 - 221 УК РК); преступные нарушения специальных правил безопасности (ст. ст. 215 - 215.1, 216 - 219 УК РК); преступления против общественного порядка (ст. ст. 212 - 214 УК РК)

М.П. Ковалев и В.Н. Петрашев рассматривают следующую классификацию:

- 1) преступления, совершаемые с целью оказания психического воздействия на членов общества: терроризм (ст. ст. 205 - 207 УК);
- 2) преступления, совершаемые специально организованными преступными группировками (ст. ст. 208 - 210);
- 3) преступления, совершаемые с общеопасным захватом имущества (ст. ст. 211, 227 УК);
- 4) преступления против общественного порядка: массовые беспорядки (ст. ст. 212 - 214 УК);
- 5) преступления, совершаемые при производстве специальных видов работ (ст. ст. 215, 217 УК);

6) преступления, сопряженные с нарушением правил безопасности обращения с общепасными веществами и материалами (ст. ст. 218 - 221 УК);

7) преступления, сопряженные с нарушением правил обращения с оружием, боеприпасами, взрывчатыми веществами и взрывными устройствами (ст. ст. 222 - 226 УК)

Автор, рассматривая указанные классификации, предлагает систематизировать данные преступления исходя из особенностей законодательной конструкции, что позволит наиболее продуктивно использовать их в учебном процессе: преступления, имеющие по конструкции материальный состав (ст. ст. 205, 215 - 219, 224, 225 УК); преступления, имеющие по конструкции формальный состав (ст. ст. 206, 207, 211, 212, 220 - 223, 226 УК); преступления, имеющие по конструкции усеченный состав (ст. ст. 208 - 210, 221, 226, 227 УК).

Представляется возможным классифицировать их, исходя из форм поведения:

1) путем действий (ст. ст. 205 - 215, 220 - 223, 226, 227 УК);

2) путем бездействия (ст. ст. 216 - 219, 224, 225 УК).

В зависимости от непосредственного объекта рассматриваемые преступления можно классифицировать на следующие группы: преступления, посягающие на общественную безопасность (ст. ст. 205 - 212, 227 УК); преступления, посягающие на общественный порядок (ст. ст. 213 - 214 УК); преступления, посягающие на установленный порядок общественной безопасности при проведении определенных видов работ или деятельности (ст. ст. 215 - 217 УК); преступления, посягающие на установленный порядок обращения с общепасными предметами (ст. ст. 218 - 226 УК).

Список использованной литературы:

1. Ковалев М.И. Преступления против общественной безопасности. Москва, 2006г.
2. Боков А.В. Преступления против общественной безопасности. Москва, 2004г.
3. Комиссаров В.С. Преступления против общественной безопасности. Москва, 2004г.
4. Зелинская Н.А. Преступления против общественной безопасности // Уголовное право РК. Особенная часть: Учебник / Под ред. проф. Л.В. Иногамовой-Хегай, проф. А.И. Рарога, А.И. Чучаева. М., 2004.
5. Ткачевский Ю.М. Уголовный закон. Москва, 2002г.
6. Малков В.П. Преступления против общественной безопасности // Уголовное право России. Учебник для вузов. Москва, 2005г.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Еденова Оксана Арстанғалиевна

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада ҚР-дағы еңбек қатынастары, еңбек қатынастарын реттейтін нормалар, жұмыс беруші, қызметкер қарастырылады.

Түйінді сөздер: жұмыс беруші, қызметкер, тарифтік кесте, еңбекақы.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ РАБОТНИКОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Еденова Оксана Арстанғалиевна

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются трудовые отношения в РК, нормы регулирующие трудовые отношения, работодатель, работник.

Ключевые слова: работодатель, работник, тарифная сетка, оплата труда.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE PROTECTION OF WORKERS' LABOR RIGHTS UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Edenova Oksana Arstangalievna

Master's student of the educational program "Law"

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses labor relations in the Republic of Kazakhstan, the norms governing labor relations, the employer, the employee.

Key words: employer, employee, tariff schedule, remuneration.

Рынок труда как экономическая категория долгое время рассматривался как явление, присущее лишь капиталистическим странам, а безработица - как следствие господствующих отношений на рынке труда, возникающих в результате многочисленных противоречий между трудом и капиталом.

Считалось, что поступательное развитие советской экономики дает неограниченные возможности для полной занятости в общественном производстве, и задача состоит лишь в том, чтобы вовлечь в него все трудоспособное население по принципу "кто не работает, тот не ест". Всеобщая обязательность труда и приоритет общественного над личным определяли социальный климат советского общества в течение десятилетий.

Переход к рынку заострил проблемы занятости и добавил к ним новые, связанные со структурной перестройкой российской экономики и возникновением новых трудовых отношений, обусловленных разными формами собственности. В результате произошло неизбежное высвобождение работников с предприятий в условиях перехода к рыночным отношениям и пополнение ими уже и без того многочисленной армии безработных. Но рассматривать безработицу как явление переходного периода ошибочно. Она связана и с

экономическим развитием, и с изменением потребности в рабочей силе и социальном статусе самого работника.

В толковании сущности категорий оплаты труда и оплачиваемого минимума, как в никакой другой области экономической деятельности, накопилось много мифов и догм. Здесь причудливым образом переплетаются догмы и социализма, и монетарного подхода. Порой сложно определить, чья вина больше в катастрофическом состоянии нашего трудового потенциала: большевиков или неолибералов.

Цель данного исследования - показать сущность рынка труда как необходимой составной части рыночной экономики и основные причины безработицы в сегодняшних условиях, их взаимной обусловленности. Структура работы позволяет последовательно осветить в первой части теоретические вопросы формирования рынка труда, во второй - вопрос о рынке труда в Казахстане, а в третьей – о проблеме государственного регулирования рынка труда

Важнейшим компонентом рынка труда является механизм его функционирования. Последний иногда выдают за сам рынок труда, что далеко не точно, ибо он не охватывает всего круга отношений, присущих рынку труда.

Механизм рынка труда представляет собой взаимодействие и согласование разнообразных интересов работодателей и трудоспособного населения, желающего работать по найму на основе информации, получаемой в виде изменений цены труда (функционирующей рабочей силы). Он имеет свою структуру. Она включает следующие элементы: спрос на труд, предложение труда, цена труда, конкуренция.

На рынке труда под спросом понимают потребность работодателей в работниках для производства товаров и услуг в соответствии со спросом в экономике. Под предложением рабочей силы понимают занятых наемных работников, а также ту часть трудоспособного населения, которая желает работать и может приступить к работе на основе рыночных принципов с учетом располагаемого дохода и времени.

Когда цена труда устраивает и работодателей, и продавцов рабочей силы, говорят, что рынок пришел в равновесие, находится в равновесии существует лишь одна цена, при которой интересы продавцов и покупателей совпадают, — это и есть равновесная цена труда (или заработная плата). Таким образом, равновесная цена — это такая цена труда, при которой объем спроса рабочей силы равен объему ее предложения.

Таким образом, под действием механизма спроса и предложения рынок труда выполняет следующие функции:

- соединение рабочей силы со средствами производства (капиталом), регулирование спроса и предложения труда;
- обеспечение конкуренции между работниками за рабочее место, а между работодателями — за наем рабочей силы;
- установление равновесной (доминирующей) цены;
- содействие полной экономически эффективной занятости.

В основе функционирования рынка труда, как и рынков других производственных факторов, лежат те же принципы, что и в основе действия механизма рынка потребительских товаров и услуг. Анализ спроса и предложения является основным методом изучения и тех, и других. Однако функционирование рынка труда имеет свои особенности. Они связаны с характером воспроизводства и особенностями товара рабочая сила.

Какие это особенности?

Первая. Неотделимость права собственности на товар рабочую силу от его владельца. На рынке труда покупатель (работодатель) приобретает только право использования и частичного распоряжения способностями к труду — рабочей силой (функционирующей) в течение определенного времени. Вместе с тем наниматель покупает не просто рабочую силу, как один из многих товаров, а имеет дело с человеком, обладающим определенными правами как

свободная личность, которые покупатель не должен нарушать, если не хочет понести юридическую ответственность и экономические потери.

Вторая. При покупке товара рабочая сила взаимодействует с продавцом (наемного работника) и покупателем (нанимателем) гораздо дольше, чем при покупке, скажем, продовольственных товаров. Это длительное взаимодействие откладывает свой отпечаток на их взаимоотношения, играющие важную роль в жизнеспособности фирмы. Работник как личность может сам контролировать качество своей работы, трудиться с разной отдачей, проявлять разную степень лояльности по отношению к фирме. Это обязательно должен учитывать наниматель, управляя производством.

Третья. Наличие большого числа институциональных структур особого рода (разветвленной системы законодательства, социально-экономических программ, служб занятости, профессиональных союзов, объединений работодателей и т.д.) тоже порождает своеобразие отношений между субъектами рынка труда. Это вызывает необходимость более детальной регламентации различных сторон их деятельности.

Четвертая. Различный профессионально-квалификационный уровень рабочей силы, разнообразие технологий, организации труда, переход к контрактной системе найма и т.д. вызывает необходимость высокой индивидуализации сделок при покупке товара рабочей силой.

Пятая. Наличие своеобразия в обмене рабочей силой по сравнению с обменом вещного товара. Процесс обмена рабочей силой, по сравнению с обменом вещного товара, тоже весьма своеобразен. Он начинается в сфере обращения товара рабочей силой передачей права пользования способностью к труду покупателю, что фиксируется в контракте или коллективном договоре. Далее он продолжается в сфере производства в форме обмена функционирующей рабочей силой — действительного труда на номинальную заработную плату и заканчивается в сфере обращения жизненных благ, т.е. на рынке товаров и услуг, фактом обмена номинальной заработной платы на жизненные средства. Тогда как обмен вещного товара начинается и заканчивается в сфере обращения вещного товара.

Из пятой особенности вытекают два следствия: 1) рынок труда связывает между собой различные рынки; 2) реальная оплата труда осуществляется в соответствии с конечными результатами, в соответствии с ценой реализованной продукции, созданной данным трудом. Последнее обстоятельство ставит спрос на рабочую силу в зависимость от спроса на конечные товары и услуги. Он как бы порождается последним, а потому называется производным (как, впрочем, и спрос на другие производственные факторы).

Шестая. Для работника играют важную роль не денежные аспекты сделки, а именно:

- содержание и условия труда;
- гарантии сохранения рабочего места;
- перспективы продвижения по службе и перспективы профессионального роста;
- микроклимат в коллективе и т.д.

Государственное регулирование рынка труда целесообразно рассматривать как многоуровневый процесс. В обобщенном виде иерархию процесса можно представить в виде трёх уровней: макроуровня, регионального уровня и микроуровня.

На макроуровне высшие органы законодательной и исполнительной власти призваны решать следующие основные задачи:

1. Согласование финансово – кредитной, структурной, инвестиционной, внешнеэкономических политик с системой целей регулирования рынка труда. К этой задаче относятся вопросы принятия решений о государственных заказах и закупках продукции, в первую очередь оборонного, инфраструктурного, экологического и социального назначения, о государственных инвестиционных программах, дотациях, субвенциях, кредитах и налоговых льготах, направленных на поддержание и развитие производства в приоритетных отраслях. Особая задача - регулирование внешнеэкономических связей в интересах занятости.

2. Согласование социальной, демографической, миграционной политик с целями и приоритетами регулирования рынка труда. В число задач этого блока входят минимизация

оттока квалифицированных кадров за рубеж, ограничение нежелательных и нелегальных форм иммиграции, содействие занятости зарегистрированных беженцев и вынужденных переселенцев, регулирование доходов, рассматриваемых в данном контексте как цена труда.

3. Политика трудоустройства и социальной поддержки незанятого населения. В число задач данного блока входят организационное развитие Министерства труда и социального развития, в том числе службы занятости и других структур. Основой данного блока является политика Министерства труда и социального развития (службы занятости) на рынке труда.

На региональном уровне государственное регулирование рынка труда в основном должно осуществляться в тех же направлениях. Субъектами регулирования в регионах являются соответственно органы законодательной и исполнительной власти. Перечень составных элементов регулирования рынка труда на уровне регионов уже, чем на общегосударственном уровне. Часть названных выше направлений регулирования осуществляется преимущественно властями федерального уровня: такова в основном демографическая политика, многие аспекты внешнеэкономической политики регулируются также на федеральном уровне. В значительной степени на федеральном уровне регулируются основные направления финансово – кредитной политики. Тем не менее, регионы должны включать регулирование рынка труда в число основных приоритетов и в рамках своей компетенции (разграничения полномочий с федеральными органами) и возможностей соответствующих бюджетов и внебюджетных фондов регулировать доходы, трансфертные платежи и через уровень жизни – уровень предложения рабочей силы в регионе, регулировать демографическое качество населения (снижение заболеваемости, травматизма, пьянства и, в конечном счёте, смертности трудоспособного населения), регулировать миграционные процессы. На региональном уровне также в интересах рынка труда возможно осуществление программ жилищного, транспортного и производственного строительства, государственных закупок продукции предприятий всех форм собственности для нужд транспорта, связи, экологических, социальных и других, предоставление предприятиям дотаций, кредитов и налоговых льгот, направленных на поддержание и развитие производства в приоритетных отраслях. На региональном уровне во многих случаях более эффективны, чем на общегосударственном, меры поддержки фермерства, индивидуального, малого бизнеса.

Политика трудоустройства и социальной поддержки незанятого населения в регионах в целом имеет те же задачи, что и на федеральном уровне. Поскольку задачи данного блока в значительной степени выполняются региональными органами по труду за счёт региональных фондов занятости, а в составе, которых находится порядка 80% от сумм обязательных страховых взносов работодателей, то роль регионов здесь шире, чем центральных органов власти. В число задач данного блока на региональном уровне входят развитие систем подготовки и переподготовки рабочей силы (в первую очередь её незанятой части), совершенствование структуры, информационного обеспечения, обеспечения приспособленными помещениями и подготовленными кадрами центров занятости, повышение эффективности регистрации, трудоустройства, социальной поддержки безработных и поддержки на рынке труда беженцев и вынужденных переселенцев, граждан с ограниченной трудоспособностью, длительно безработных, женщин, молодёжи и подростков и ряда других групп. Вопросы организации общественных работ могут так же решаться на региональном уровне.

На микроуровне регулирование рынка труда включает законодательное и иное нормативное регулирование, финансовое, налоговое стимулирование поведения на рынке труда предприятий, организаций, индивидуальных зарегистрированных и незарегистрированных предпринимателей и домохозяйств.

На предприятиях осуществляется управление персоналом, развитие систем отбора и внутрифирменных перемещений, подготовки и переподготовки кадров. От успешного решения предприятиями задач в сфере управления персоналом зависит как общая ситуация с занятостью в стране и регионе, так и рыночная конкурентоспособность самих предприятий. В конечном

счете, именно на предприятиях производится сохранение и создание новых рабочих мест, “деление” рабочих мест, перевод части работников в режимы неполного рабочего времени и отпусков по инициативе администрации.

В домохозяйствах осуществляются основные функции воспроизводства рабочей силы, от уровня благосостояния семей зависит суммарное предложение труда в стране и регионе. Домохозяйства, традиционно являвшиеся в нашей стране в последние десятилетия потребительскими ячейками общества, теперь частично восстановили производственные функции. Фермерские и некоторые другие предпринимательские домохозяйства являются, наряду, с предприятиями субъектами воссоздания рабочих мест. Поддержка экономической активности домохозяйств так же входит в число приоритетов регулирования рынка труда.

Поддержание в период кризиса и особенно создание новых, технологически перспективных рабочих мест в послекризисной перспективе должно рассматриваться как генеральное направление регулирования рынка труда в стране. Но финансирование соответствующих программ должно в дальнейшем производиться не из фондов занятости, а из собственных средств предприятий, за счёт кредитных ресурсов и, при наличии возможности, из государственных бюджетов всех уровней.

Список использованной литературы:

1. Уваров В.Н. Трудовое право Республики Казахстан. - Алматы: Изд. КазГЮА, 2010. – 455 с.
  2. Хамзин А.Ш., Хамзина Ж.А., Хамзина А.А. Трудовое право: Учебник. – Астана, 2012. – 594 с.
  3. Ахметов А., Ахметова Г. Трудовое право Республики Казахстан. Учебник. – Алматы: «Юридическая литература», 2011. – 455 с.
  4. Симинин Ю.Г. Тажибаева А.Х. Учебно-методическое пособие «Трудовое право Республики Казахстан». – Костанай, 2011.
  5. Жумагулов Г.М., Ахметов А., Ахметова Г. Право социального обеспечения. Учебник. – Алматы, 2005.
- Дополнительная:
6. Абайдельдинов Т. О понятиях собственник предприятия и «работодатель» в сфере социально-трудовых отношений // Правовая реформа в Казахстане. – 1999. – № 3. – С. 58-63.
  7. Абузярова Н. Обеспечение законности в трудовых отношениях Алматы: Жеты жаргы, 1997.
  8. Абузярова Н.А. Значение нормативной обоснованности правовых актов в трудовом праве // Право и государство, 1998. – № 2 (10). – С. 43-45.
  9. Бурханов Б. Договорное регулирование: изменение условий трудового контракта // Фемида. – 2001. – № 3.
  10. Батталов, А. Правовая мотивация труда // Тураби. – 2004. – № 5. – С.119-125.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕДИАЦИЯ

Мұқанов Темір Қайратұлы

*«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;*

Бұл мақалада медиация ұғымы, медиация қызметін реттейтін нормативтік актілер қарастырылады.

Түйінді сөздер: медиация, медиациядағы тараптар, медиативтік келісімдердің түрлері.

МЕДИАЦИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Муканов Темир Кайратович

*Магистрант образовательной программы «Право»
Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актобе, ул. Айтеке би, 52;*

В данной статье рассматриваются понятие медиации, нормативные акты регулирующие деятельность по медиации.

Ключевые слова: медиация, стороны в медиации, виды медиативных соглашений.

MEDIATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Mukanov Temir Kairatovich

*Master's student of the educational program "Law"
Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;*

This article discusses the concept of mediation, regulatory acts regulating mediation activities.

Keywords: mediation, parties in mediation, types of mediation agreements.

Медиация — это альтернативный способ разрешения конфликта/спора (без судебных разбирательств) при помощи специально приглашенного посредника (медиатора), который занимает нейтральную позицию в данном вопросе и не заинтересован в конкретном результате в чью-то пользу, но принимает активное участие в нахождении компромиссного предложения, которое устроит всех участников.

Медиация является отличным инструментом для разрешения коммерческих (бизнес) споров, как межкорпоративных, так и внутрикорпоративных.

Основа медиации – это принципы (статья 4 ЗРК «О медиации»):

Медиатор не заменяет судью. Он предлагает менее затратный альтернативный способ решения конфликтов для физических и юридических лиц. Медиатор — это профессиональный посредник который не относится к судебной системе и не является помощником судьи. К медиатору на урегулирование конфликта обращаются сами граждане. Он в свою очередь помогает сторонам найти решение в ходе обсуждения их конфликта. Медиатор - независимое физическое лицо, привлекаемое сторонами для проведения медиации на профессиональной и непрофессиональной основе в соответствии с требованиями Закона. Услуги медиатора проводятся на платной основе, оплата работы медиатора оговаривается по соглашению сторон.

Миссия медиатора

- организует процесс переговоров (разъясняет цели, права и обязанности сторон)
- заслушивает каждую сторону (встречи: индивидуальные/совместные)
- исследует ситуацию путем вопросов, а не убеждений

- не советует и не передает информацию другой стороны
- контролирует процесс медиации (использует фрейм, рефрейминг)
- помогает сторонам найти альтернативный вариант разрешения конфликта
- анализирует (проверяет) предлагаемые варианты решений на реальность

Права и обязанности медиатора

Медиатор вправе:

1. Знакомиться с информацией, предоставляемой сторонам медиации органом, ведущим уголовный процесс.
2. Знакомиться с данными об участниках уголовного процесса, являющихся сторонами медиации;
3. Встречаться с участниками уголовного процесса, являющимися сторонами медиации, наедине и конфиденциально без ограничения количества и продолжительности встреч в соответствии с уголовно-процессуальным законом;
4. Содействовать сторонам в заключении соглашения о достижении примирения в порядке медиации.
5. Медиатор вправе с согласия сторон осуществлять процедуру медиации с момента регистрации заявления и сообщения об уголовном правонарушении и на последующих стадиях уголовного процесса до вступления приговора в законную силу.
6. В ходе медиации проводить встречи как со всеми сторонами одновременно, так и с каждой из сторон в отдельности и предоставлять им устные и письменные рекомендации по разрешению спора (конфликта);
7. Информировать общественность об осуществлении своей деятельности с соблюдением принципа конфиденциальности.

Медиатор обязан:

1. При проведении медиации действовать только с согласия сторон медиации;
2. До начала медиации разъяснить сторонам медиации ее цели, а также их права и обязанности;
3. Не разглашать сведения, ставшие ему известными в связи с проведением процедуры медиации.

Медиатором может быть независимое, беспристрастное, не заинтересованное в исходе дела физическое лицо, выбранное по взаимному согласию сторон медиации, включенное в реестр медиаторов и давшее согласие на выполнение функции медиатора.

Согласно Закону РК «О медиации» медиаторы могут заниматься деятельностью на профессиональной основе (профессиональный медиатор), так и на непрофессиональной основе. Деятельность медиатора не является предпринимательской деятельностью. Медиаторы вправе также осуществлять любую иную деятельность, не запрещенную законодательством РК. При этом профессиональные медиаторы должны состоять в реестре профессиональных медиаторов организации медиаторов, непрофессиональные медиаторы должны состоять в реестре непрофессиональных медиаторов местного исполнительного органа. Возникает вопрос зачем такое деление, например, человек обучился медиации, но не занимается этой деятельностью постоянно, не имеет намерений строить карьеру в сфере медиации, не вступает в организацию медиаторов, то есть он занимается медиативной деятельностью на непрофессиональной основе. А если человек занимается этим видом постоянно и делает успехи в карьере, это уже профессиональные медиаторы. Они должны иметь сертификаты о прохождении обучающей программы, утверждённые постановлением Правительства РК от 5 июля 2011 года N 770 «Об утверждении Правил прохождения обучения по программе подготовки медиаторов» и состоящие в реестре своего Центра.

Требование к непрофессиональным медиаторам: достигшие сорокалетнего возраста; состоящие в реестре непрофессиональных медиаторов. Ограничение к непрофессиональным медиаторам они не могут разрешать споры, передаваемые на медиацию из суда; они не могут рекламировать себя в качестве медиаторов; они не могут вступить в саморегулируемые

организации в сфере медиации. Требования к профессиональным медиаторам: достижение возраста 25 лет; высшее образование; подготовка собственно в сфере медиации, имеющие документ (сертификат), подтверждающий прохождение обучения по программе подготовки медиаторов, утверждаемой в порядке, определяемом Правительством РК; состоящие в реестре профессиональных медиаторов.

Медиатором не может быть лицо:

1. Уполномоченное на выполнение государственных функций и приравненное к нему.
2. Признанное судом в установленном законом порядке недееспособным или ограниченно дееспособным.
3. В отношении которого осуществляется уголовное преследование.
4. Имеющее не погашенную или не снятую в установленном законом порядке судимость.

Медиация – это независимый институт гражданского общества. И именно поэтому государственные служащие не могут совмещать свою работу с медиативной деятельностью. Поскольку они являются представителями власти, выразителями интересов государства, имеют определенные ограничения в связи с таким статусом и не могут выступать в роли независимых медиаторов в спорах связанных с гражданскими правоотношениями. Возможность коррупции, конфликта интересов ставят под вопрос независимость и беспристрастность служащих – медиаторов.

Налоговым кодексом Республики Казахстан частный нотариус, частный судебный исполнитель, адвокат, профессиональный медиатор являются лицом, занимающимся "частной практикой".

Согласно части третьей статьи [79 Налогового Кодекса](#) постановка физического лица на регистрационный учет в качестве лица, занимающегося "частной практикой", производится на основании налогового заявления физического лица о регистрационном учете лица, занимающегося "частной практикой", представленного в электронной форме посредством веб-портала "электронного правительства" до начала осуществления нотариальной деятельности, деятельности по исполнению исполнительных документов, адвокатской деятельности, деятельности по урегулированию споров в порядке медиации.

В соответствии со статьей [485 Налогового Кодекса](#) индивидуальные предприниматели и лица, занимающиеся "частной практикой", исчисляют социальный налог в 2-кратном размере месячного расчетного показателя, установленного законом о республиканском бюджете и действующего на дату уплаты, за себя и 1-кратном размере месячного расчетного показателя за каждого работника.

Подготовка профессиональных медиаторов осуществляется по утвержденным Организациями медиаторов программам, разработанным в соответствии с требованиями Правил прохождения обучения по программе подготовки медиаторов.

Организации медиаторов вправе проводить профессиональную подготовку и повышение квалификации медиаторов с выдачей документа (сертификата) о прохождении соответствующей подготовки по медиации.

Программа подготовки медиаторов состоит из учебных программ «Общий курс медиации», «Специализированный курс медиации» и «Курс подготовки тренеров медиаторов» (тренинг для тренеров).

«Общий курс медиации» предназначен для подготовки всех желающих стать профессиональным медиатором, соответствующих требованиям статьи 9 Закона, и должен быть в объеме не менее 48 часов. До начала обучения лицом должны быть представлены в Организацию медиаторов следующие документы:

1. Копия диплома о высшем образовании (нотариально засвидетельствованную копию в случае непредставления оригинала диплома для сверки);
2. Копия удостоверения личности или паспорта гражданина Республики Казахстан;

3. Медицинские справки из наркологического и психиатрического диспансеров, выданные по месту жительства лица не ранее, чем за месяц до их представления в Организацию медиаторов;

4. Справку об отсутствии судимости, выданную по месту жительства лица не ранее, чем за месяц до ее представления в Организацию медиаторов, с указанием сведений по всей республике.

Лица, получившие сертификат по учебной программе «Общий курс медиации» вправе вести практическую деятельность в качестве медиатора на профессиональной основе без права преподавания медиации.

«Специализированный курс медиации» предназначен для лиц прошедших «Общий курс медиации». «Специализированный курс медиации» предназначен для подготовки профессионального медиатора по конкретной специализации и должен быть в объеме не менее 50 часов. Лица, получившие сертификат по учебной программе «Специализированный курс медиации», ведут практическую деятельность в качестве медиатора на профессиональной основе, в том числе с конкретной специализацией, без права преподавания медиации.

«Курс подготовки тренеров медиаторов» предназначен для подготовки профессионального медиатора желающего проводить обучение по медиации и должен быть в объеме не менее 32 часов. При этом профессиональный медиатор должен иметь сертификаты по учебным программам «Общий курс медиации» и «Специализированный курс медиации».

Список использованной литературы:

1. Gavin, K. Managing Negotiations / K. Gavin, J. Benson, J. McMillan. N. J. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1982.
2. Лепехин Н. Н. Переговорная деятельность: менеджмент, аналитика, коммуникация.. М.: Московский финансово-промышленный университет «Синергия», 2014.
3. Лебедева М. М. Вам предстоят переговоры... М.: Экономика, 1993; и др.
4. Мастенбрук В. Переговоры. Калуга, 1993.
5. Мазилкина Е. И. Как подготовить и провести переговоры.. Ростовна-Дону: Феникс, 2013.
6. Ikle F. Ch. How Nations Negotiate. N.Y. etc.: Harper & Row, 1976.
7. Raiffa H. The Art & Science of Negotiation. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1982.
8. Фишер Р. Путь к согласию, или Переговоры без поражения / Р. Фишер, У. Юри. М.: Наука, 1992.
9. Зигерт В. Руководить без конфликтов / В. Зигерт, Л. Ланг. М.: Экономика, 1990.
10. Руденков В. М. Ведение переговоров: Учеб. пособие / В. М. Руденков, Н. П. Беляцкий, И. К. Рудак. Минск: Амалфея; Мисанта, 2012.

СОТ ПРАКТИКАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ КӘСПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІ РЕТТЕУДЕГІ РӨЛІ

Абукожа Рауана Жарасқанқызы

«Құқық» білім беру бағдарламасының магистранты

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті; 030006, Ақтөбе қ., Әйтеке би к-сі, 52;

Бұл мақалада Қазақстан Республикасында қолданылатын сот практикасының түрлері қарастырылады

Түйінді сөздер: сот практикасы, сот практикасы нормаларына сүйенеді .

СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА И ЕЕ РОЛЬ В РЕГУЛИРОВАНИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Абукожа Рауана Жарасқанқызы

Магистрант образовательной программы «Право»

Казахско-Русский Международный университет; 030006, Актөбе, ул. Айтеке би, 52;

В данной статье рассматриваются виды судебной практики используемой в республике казахстан

Ключевые слова: судебная практика, нормы на которые опирается судебная практика .

JUDICIAL PRACTICE AND ITS ROLE IN THE REGULATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Abukozha Rauana Zharaskankyzy

Master's student of the educational program "Law"

Kazakh-Russian International University; 030006, Aktobe, Aiteke bi str., 52;

This article discusses the types of judicial practice used in the Republic of Kazakhstan

Keywords: judicial practice, norms on which judicial practice is based.

Проект Закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам внедрения новой регуляторной политики в сфере предпринимательской деятельности в РК» разработан в целях исполнения Указа Президента РК от 31 декабря 2020 года № 483 «О мерах по внедрению новой регуляторной политики в сфере предпринимательской деятельности в Республике Казахстан».

В рамках реализации законопроекта будут законодательно определены цели, задачи, базовые принципы и новые подходы к новой регуляторной политике в сфере предпринимательской деятельности в РК.

Законопроектом предусматриваются следующие основные новеллы:

1. Совершенствование принципов взаимодействия субъектов предпринимательства и государства (поправки в ст. 9 и 11 Предпринимательского кодекса (далее – Кодекс).
2. Определение новых целей и задач государственного регулирования предпринимательства (поправки в ст. 80 Кодекса).
3. Определение условий формирования регуляторных инструментов (новая ст. 81-1 Кодекса).

В Предпринимательском кодексе предусматривается новая статья, определяющая условия формирования регуляторных инструментов.

Основным условием формирования регуляторных инструментов, в том числе требований

является защита здоровья граждан, экологии, обороны и безопасности государства.

Таким образом, любое вводимое государством требование для бизнеса должно быть направлено на защиту здоровья граждан, экологии, обороны и безопасности государства.

4. Внедрение принципа «1 in 2 out», которое предусматривает отмену двух действующих требований при введении одного нового (поправка в ст. 82 Кодекса).

5. Внедрение института регуляторной апелляции (поправки в ст. 83 и 309 Кодекса).

«Бизнес-омбудсмен будет формировать свод всех жалоб и предложений по пересмотру требований госорганов. Данные предложения рассматриваются Министерством национальной экономики. Министерство по итогам рассмотрения данных предложений выносит на обсуждение экспертной группы или МВК по вопросам регулирования предпринимательской деятельности вопрос отмены регуляторного инструмента либо его пересмотра путем проведения процедуры АРВ», - пояснили в МНЭ.

6. Введение Экспериментального правового режима (новая ст. 83-1 Кодекса).

Предусматривается введение Экспериментального правового режима или механизма так называемой «Регуляторной песочницы» для апробирования на практике новых регулирований или отмены существующих, в целях дополнительного изучения экономического и прочих эффектов введения нового регуляторного инструмента, отмены или изменения действующего.

7. Введение Реестра обязательных требований в сфере предпринимательства (новая ст. 83-2).

Реестр будет являться базой данных нормативно-правовых актов и нормативно-технических документов, а также требований, предъявляемых к субъектам предпринимательства.

В Реестр подлежат включению только те требования, которые будут соответствовать новой регуляторной политике.

Кроме того, в Реестре будут определены сроки рассмотрения нормативных правовых актов на соответствие новой регуляторной политике.

В случае несоответствия правовые акты должны будут пересмотрены или отменены.

Реестр позволит обеспечить:

для предпринимателей – полную картину о количестве, составе, сроках действия и взаимосвязи всей совокупности требований, действующих в отношении субъектов предпринимательства, в разрезе отдельных видов предпринимательской деятельности;

для потребителей – простоту и доступность информации о действующих требованиях к субъектам предпринимательства.

8. Совершенствование системы государственного контроля.

Новый подход предусматривает проверки только на соответствие разрешительным требованиям и внеплановые проверки, назначаемые по конкретным фактам и обстоятельствам. Проверки, проводимые по особому порядку (в 8 сферах), на основе оценки степени риска будут отменены.

При этом предлагается усилить в данных сферах профилактический контроль путем применения надзорной функции – применение мер оперативного реагирования без возбуждения административных дел (приостановка опасной деятельности, изъятие опасной продукции и др.).

Справочно: по данным Комитета правовой статистики за 2019 год (2020 год не является показательным в связи с пандемией коронавируса) показал, что посещение субъектов предпринимательства в рамках профилактического контроля было почти в 2 раза больше, чем посещений с целью проверок по особому порядку (40975 профпосещений против 24522 проверок по особому порядку).

При этом итоги проверок показали, что по большинству проверок нарушений не выявлено (из 126561 проверки нарушения выявлены по 58238 проверкам, 46 % от общего числа проверок).

Даная статистика показывает низкую эффективность проверочных мероприятий и целесообразность проведения профилактического контроля.

Также, предусматривается:

введение новой формы контроля – расследование, которое позволяет выявлять истинных нарушителей законодательства, исключая возможность неправомерного привлечения к ответственности субъектов предпринимательства.

закрепление обязанности контролирующих госорганов проводить вначале профилактический контроль без посещения и только после этого по результатам профилактического контроля без посещения – проводить профконтроль с посещением.

9. Автоматизация отчетностей субъектов предпринимательства и закрепление требования, что предоставление отчетности вводится только в случаях, прямо предусмотренных в законодательных актах Республики Казахстан (поправки в ст. 112-1).

10. Исключение возможности применения обратной силы НПА, возлагающие новые обязанности, устанавливающие, усиливающие их ответственность или ухудшающие их положение (поправки в п. 3 и 4 ст. 43 Закона «О правовых актах»).

11. Введение требования о необходимости получения экспертных заключений аккредитованных объединений субъектов предпринимательства и НПП в случае заключения международных договоров (поправка в статью 5 Закона «О государственной службе»).

Вся работа по реализации законопроекта будет проведена в течение срока действия моратория на проверки.

Принятие законопроекта позволит провести реформу отечественного бизнес-регулирования путем кардинального пересмотра всего массива государственного регулирования в течение срока действия моратория на проверки микро- и малого бизнеса.

В результате будет сформирована принципиально новая нормативная правовая база деятельности предпринимательства, которая заработает с 2024 года. Требования, не соответствующие новой регуляторной политике, будут отменены. Предприниматели будут работать по новым правилам в соответствии с Реестром обязательных требований.

Также, необходимо отметить, что данные подходы одобрены 21 апреля 2021 года на заседании Высшего совета при Президенте РК по реформам.

Предпринимательство представляет собой одну из сфер человеческой деятельности, тогда как предпринимательская деятельность - это совокупность действий по организации и осуществлению предпринимательства. Предпосылками развития предпринимательства являются объективные экономические законы, опосредующие товарно-денежные отношения, экономические закономерности стабильного развития экономики страны, региона.

Предпринимательская деятельность - это вид хозяйственной деятельности, представляющей собой самостоятельную, инициативную деятельность субъекта предпринимательской деятельности, направленную на получение прибыли (дохода). В свою очередь, *хозяйственная деятельность* - это один из видов экономической деятельности по производству товаров, выполнению работ и оказанию услуг, осуществляемый в соответствии с правилами, установленными органами государственной власти и управления, а также хозяйствующими субъектами. *Экономическая деятельность* - это любая деятельность в сфере экономики, направленная на организацию, развитие производства, торговли, транспорта, услуг, бытового обслуживания и т.д. Экономическая деятельность находит свое выражение в процессе воспроизводства материальных и духовных благ, включающего производство, распределение, обмен и потребление.

Если соотносить эти понятия, то можно выявить следующее: предпринимательская деятельность - это такая хозяйственная деятельность, которая основана на предпринимательском риске и направлена на систематическое извлечение прибыли (дохода). Хозяйственная деятельность шире, чем предпринимательская деятельность, поскольку для ее осуществления не требуется наличие особого статуса предпринимателя, заниматься ею могут и некоммерческие организации (если это соответствует целям их деятельности и не противоречит закону). Экономическая деятельность - это самое широкое понятие, оно охватывает все

товарное производство, и направлено на удовлетворение потребностей человека, обеспечение его жизнедеятельности. Экономическая деятельность является видом общепользуемой (социальной) деятельности, осуществляемой в сфере экономики любыми правоспособными лицами, а также некоторыми коллективными образованиями без статуса юридического лица, публичными образованиями в целях создания материальных и духовных (нематериальных) благ, удовлетворения разнообразных потребностей индивида (человека), членов общества в целом за счет получаемого экономического дохода^[36].

В законодательстве РК вместо понятия «предпринимательская деятельность» введен термин «предпринимательство» (соответственно чему выделяются государственное и частное предпринимательство). Так, под «частным предпринимательством» понимается инициативная деятельность субъектов частного предпринимательства, направленная на получение дохода, основанная на собственности самих субъектов частного предпринимательства и осуществляемая от имени субъектов частного предпринимательства, за их риски и под их имущественную ответственность (п.5 ст.1 Закона РК о частном предпринимательстве). Следовательно, законодатель в качестве признаков частного предпринимательства называет: 1) инициативность; 2) получение дохода; 3) наличие собственности; 4) риск предпринимателя; 5) самостоятельная имущественная ответственность предпринимателя.

Поэтому к числу **законодательных признаков предпринимательской деятельности** следует отнести следующие: 1) инициативность и самостоятельность предпринимательской деятельности; 2) наличие собственности; 3) рисковый характер; 4) направленность на получение прибыли (дохода).

Инициативность и самостоятельность предпринимательской деятельности означают свободу выбора предпринимателем направлений и методов работы, независимое принятие решений, недопустимость произвольного вмешательства кого-либо в частные дела, беспрепятственное осуществление прав, обеспечение их соблюдения, их судебную защиту. Предприниматель вправе самостоятельно определять любые, не противоречащие законодательству условия договора, устанавливать круг своих прав и обязанностей. Вместе с тем, инициативность и самостоятельность предпринимателя находят свое выражение в личном риске и личной имущественной ответственности, которая согласно ГК РК является повышенной (поскольку наступает независимо от вины предпринимателя). Единственным основанием освобождения предпринимателя от ответственности являются обстоятельства непреодолимой силы (форс-мажор). Наконец, деятельность предпринимателя может быть ограничена законом, но лишь по вопросам, отнесенным к исключительной компетенции государства (защита основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства).

Наличие собственности является основой осуществления предпринимателем своей деятельности. Согласно п. 4 ст. 26 Конституции РК каждый имеет право на свободное использование своего имущества для любой законной предпринимательской деятельности. Наряду с этим, обладание определенным имуществом делает возможным занятие предпринимательской деятельностью, т.е. является необходимым условием для осуществления предпринимательской деятельности. ГК РК прямо закрепляет, что юридическим лицом является организация, которая имеет на праве собственности, хозяйственного ведения или оперативного управления обособленное имущество (п. 1 ст. 33), поэтому отсутствие обособленного имущества приводит к тому, что та или иная организация не может быть признана юридическим лицом и, соответственно, субъектом предпринимательской деятельности.

Рисковый характер предпринимательской деятельности обусловлен спецификой рыночных отношений. Риск предпринимательской деятельности включает в себя как риск невыполнения или ненадлежащего выполнения договорных обязательств контрагентом, так и риск гибели или порчи имущества, используемого для осуществления предпринимательской деятельности, неполучение возможных выгод, дохода от предпринимательской деятельности.

Поэтому весь комплекс ответственности по осуществлению предпринимательской деятельности лежит на предпринимателе. Понятие риска связано с понятием возможных убытков, причем в предпринимательской деятельности не имеет значения природа возникновения этих убытков, т.е. возникли эти убытки случайно, по неосторожности или в результате чьей-то недобросовестности, умысла. Это имеет значение только с точки зрения возможности возполнить в установленном порядке понесенные убытки.

Важным признаком предпринимательской деятельности является *извлечение прибыли, доходов*, получение взаимовыгодных результатов. Прибыль может быть выражена как в виде денежных средств, так и в виде других материальных и нематериальных ценностей. Это могут быть проценты от вложенного капитала, доля или вся прибыль от осуществления предпринимательской деятельности. Получение дохода может быть сопряжено с трудовым участием в любой форме, в том числе и с участием своего капитала. Размеры и возможности использования этих доходов никем и ничем не могут быть ограничены, предприниматель может самостоятельно распоряжаться прибылью от предпринимательской деятельности, оставшейся после уплаты налогов и других обязательных платежей в бюджет государства.

Еще одним признаком, имеющим существенное значение (но не получившим закрепление в действующем законодательстве), можно признать *систематичность* осуществления предпринимательской деятельности. Систематичность предпринимательской деятельности означает, что данная деятельность не носит разовый характер и осуществляется в течение длительного или даже не определенного времени. При этом конкретные фактические действия, составляющие содержание предпринимательской деятельности, должны быть направлены на получение прибыли и достижение конкретного конечного предпринимательского результата, который может выражаться в пользовании имуществом, продаже товаров, выполнении работ или оказании услуг.

Наконец, признаком предпринимательской деятельности можно назвать ее *легализованный характер*, т.е. наличие у субъекта предпринимательской деятельности официального статуса предпринимателя, который приобретается в результате регистрации в соответствующих государственных органах в качестве предпринимателя: юридического лица или гражданина-предпринимателя без образования юридического лица, в качестве индивидуального предпринимателя. Хотя, возможно осуществление предпринимательской деятельности и без государственной регистрации, но данные лица не становятся предпринимателями автоматически, а, наоборот, могут быть привлечены к ответственности за незаконное предпринимательство, т.е. предпринимательство, осуществляемое без регистрации либо без специального разрешения (лицензии) в случаях, когда такое разрешение (лицензия) обязательно, или с нарушением условий лицензирования, а равно занятие запрещенными видами деятельности, если эти деяния причинили крупный ущерб гражданину, организации или государству либо сопряжены с извлечением доходов в крупном размере или производством, хранением либо сбытом подакцизных товаров в значительных размерах.

Список использованной литературы:

1. Конституция РК. 30августа 1995 г.
2. Конституционный закон РК «О судебной системе и статусе судей в РК». 25декабря 2000 г.
3. Гражданский процессуальный кодекс РК 31 октября 2015 г.
4. Гражданский кодекс РК(особенная часть). 01 июля 1999 г.
5. Кодекс о браке (супружестве) и семье. 26 декабря 2011 г.
6. Закон РК «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей». 02 апреля 2010 г.
7. Кодекс РК «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый

кодекс)». 25 декабря 2017 г.

8. Закон РК «Об арбитраже». 8 апреля 2016 г.

9. Предпринимательский кодекс РК 29 октября 2015 г

К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ

Уважаемые обучающиеся!

Сборник материалов студенческого научного форума в рамках проектной технологии обучения включает статьи по следующим направлениям:

- 1. Гуманитарные науки;*
- 2. Естественные науки;*
- 3. Технические науки;*
- 4. Экономические науки;*
- 5. Юридические науки.*

Общие требования к содержанию:

1. К рассмотрению принимаются научно-теоретические и экспериментальные работы по проблемам общественных, гуманитарных и прикладных наук, содержащие научную новизну и практическую значимость;
2. Статья должна отражать современный уровень знаний по данному направлению, квалифицированно излагать научно-технические вопросы, обладать сжатым и хорошим литературным изложением, иметь четко выполненные иллюстрации;
3. Материал, предлагаемый для публикации, должен являться оригинальным, неопубликованным ранее в других печатных изданиях;
4. Автор несет ответственность за опубликованные материалы, их научную достоверность, статьи должны быть отредактированы автором и не содержать грамматических, лексических ошибок.
5. Автор представляет свою статью в Научно-исследовательский отдел на бумажном и электронном носителях.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РУКОПИСЕЙ

I. Структура статьи (построчно):

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ – прописными буквами.

Имя, отчество, фамилия (полностью).

Ученая степень, звание.

Полное наименование организации, город, страна.

Аннотация (не более 8-ми строк) на языке статьи (на казахском; на русском или на английском языке).

Текст статьи.

Список источников.

II. Оргкомитет просит авторов при подготовке докладов руководствоваться следующими правилами:

1. Формат страницы - А4, книжная ориентация. Объем материалов должен составлять 3-7 страниц, отпечатанные через 1,0 интервал, в редакторе «Word», шрифт «Times New Roman», цвет шрифта черный, кегль - 12. Поля: верхнее и нижнее - 2,0 см, левое – 3 см, правое – 1,5 см.

2. Форматирование текста: запрещены любые действия над текстом («красные строки», центрирование, отступы, переносы в словах, уплотнение интервалов).

3. Все рисунки должны быть выполнены черно-белыми и не должны превышать страницу формата А4, изображения должны быть высокого качества. Формат рисунка должен обеспечивать ясность всех деталей. Иллюстрации и таблицы нумеруются, если их количество больше одной.

4. Литература. Список использованной литературы должен быть оформлен в

соответствии с ГОСТ 7. 1-84. Например:

1. Автор. Название статьи // Название журнала. Год издания. Том (например, Т.26) - номер (например, №1.) - страница (с.34. или с. 15-24.)
2. Аманов С.А. Название книги. Место издания (например Алматы:) Издательство (например, Наука), год издания. Страница.
3. Петров И.И. Название диссертации: дис.канд.биолог.наук. М.: Название института, год.
4. С. Christopolos, The tranmisson-Line Modeling (TML) Metod, Piscataway, N. Paris. 1995.
5. **Ссылки на источник** в виде порядкового номера помещают в тексте в квадратных скобках: [16, с.45].

III. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

Сведения об авторе

Фамилия, имя, отчество

Курс, специальность

Название статьи

Направление

Научный руководитель: Фамилия, имя, отчество

Занимаемая должность, ученая степень

Номера телефонов (служебный и домашний) с указанием кода города

E-mail

Домашний адрес (фактический) с индексом

Примечание. Укажите, пожалуйста, с кем из авторов (если авторов несколько) вести переписку или переговоры и по какому адресу или телефону.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи, рукописи и электронные версии не возвращаются, статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и не возвращаются авторам.

Материал просим выслать по адресу: 030006 г. Актобе, ул. Айтеке би, 52, Казахско-Русский Международный университет, отдел ПТО, каб.302.

Адрес типографии:
Типография и дизайн-студия «Палитра»
Казахско-Русского Международного университета
Республика Казахстан, 030006, г. Актобе, ул. Айтеке би, 52

Жарияланған материалдар редакцияның көзқарасына сай болмауы мүмкін.
Жарияланымдағы фактілер мен мәліметтердің шынайылығына авторлар жауап береді.
Редакция қолжазбаларды қайтармайды және оған пікір білдірмейді.

Опубликованные материалы могут не совпадать с точкой зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений,
содержащихся в публикациях, несут авторы.
Орфография и пунктуация сохранены.
Редакция не возвращает и не рецензирует рукописи.

